

מקורות לפי תקופתם (תשע"ד)

קובץ זה מציג את מקורות הספרות התורנית לפי תקופתם. הוא פורט את שמות מחברי הספרים עם שנות לידתם ופטירתם. יצירת הקובץ היתה כרוכה בהשקעה רבה מאוד. השתדלתי לדייק בערכים, עם זאת, יתכן שנפלו פה ושם טעויות. אשמח לקבל משוב, תיקונים והערות לכתובת האי-מייל (קישורית), ובעז"ה במהדורה הבאה אתקן: lehman974@gmail.com.

לא צוינו כל הספרים, עדיין חסרים ספרים חשובים רבים.
חיפשתם ספר מסוים ולא מצאתם? אודה לכם אם תעדכנו אותי באי-מייל דלעיל.

קובץ זה יעיל יותר בשימוש במחשב – ניתן להקליד ב"חיפוש" שם ספר או מחבר, ולהגיע לתוצאה כלשהי. כדאי לבצע את החיפוש בלחיצה על המשקפת (Shift+Ctrl+F) ולא ע"י חלונת החיפוש (Ctrl+F), כך מקבלים את כל התוצאות בבת אחת.
יש לחפש ללא תיבת "ספר". לדוגמה: "העיטור", ולא "ספר העיטור".
לא הובאו כל הספרים של כל אחד מהמחברים. כאשר הספר המבוקש אינו מופיע, כדאי לחפש לפי שם מחבר.
לתשומת לב: סדר הבאת הספרים בקובץ, הוא לפי שנת הפטירה.

©

כל הזכויות שמורות

אסור לשנות או לשכפל בשום צורה אף חלק מקובץ זה, בלא רשות מפורשת.
הרשות נתונה בזאת להפיץ קובץ זה כמות שהוא, ואדרבה, הוא מיועד לשם כך.

מנחם-אב תשע"ד, ב. ליהמן

תוכן ענינים [תקופות]

3.....סדר הדורות

גאונים

3.....ד'שע
3.....ד'תק
4.....ד'תר
4.....ד'תש

ראשונים

5.....ד'תת
6.....ד'תתק
9.....ה'
12.....ה'ק

אחרוני הראשונים

13.....ה'קמ
14.....ה'ר

אחרונים [קדמונים]

14.....ה'רס
15.....ה'ש
19.....ה'ת

אחרונים

21.....ה'תס
23.....ה'תק
27.....ה'תקנ
34.....ה'תר
41.....ה'תרנ

אחרוני האחרונים

42.....ה'תרס
47.....ה'תש
53.....ה'תשנ

59.....נספחים

סדר הדורות

לתשומת לב: בדרך כלל, סדר הדורות נקבע על פי שנת הלידה. אולם בקובץ זה, בהיות שלחלק גדול מהמחברים חסרה שנת הלידה, סדר הבאת הספרים הוא לפי שנת הפטירה.

- סוגריים עגולים המופיעים בקטגוריה של "שם ספר" - מורים על כינויו של המחבר, או על שם חסידות [מחברים ששימשו באדמו"רות, שם החסידות **מסומן באדום**].
- שמות הנלווים לשם פרטי, כגון שם משפחה, תואר, או מקום מסומנים בהדגשה.
- על פי רוב, כשצויין טווח של שנים [דוגמה: ה'תרא-ד'], הוי אומר שנמצאו סתירות בתאריכים בטווח זה, או שברור היה שהפטירה לא קודם שנה פלונית [ה'תרא] ולא אחר שנה פלמונית [ה'תרד].

מידע כללי: תקופת המשנה והתלמוד, שנים: ג'שע – ד'שמט¹
גירוש ספרד [הגדול], שנת: ה'רנב

	שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
	גאונים²:			
1	רב חנן מאישקא [מאישקא]	רב חנן גאון מאישקא		ד'שעג ³
2	רב מר בר רב הונא ⁴	רב מר בר רב הונא גאון		ד'שעד-שפ
3	רב ששנא	רב ששנא גאון		ד'תמט
4	רבי יעקב הכהן גאון ⁵	ר' יעקב הכהן מנהר פקוד		ד'תצ-תצג
5	שאלות; רב אחא משבא	רב אחאי גאון ⁶	ד'תמ	ד'תקיב-תקיט

¹ סוף תקופת האמוראים הסתיימה ברבי אבינא [=רבינא האחרון] בשנת ד'רלד [יש מי שכתב שנפטר בשנת ד'רס]. תקופת רבנן סבוראי התחילה ברבי יוסי בשנת ד'רלו.

² תקופת הגאונים התחילה ברב חנן מאישקא בשנת ד'שמט (ראה איגרת רב שרירא גאון [אות קח]: "ואילין גאונים דהוו במדינתא דילנא בפומבדיתא... בשנת תת"ק [לשטרות, כלומר ד'שמט] שנה מלך מר חנן מאשקיא"; הקדמת בעל השאלת שלום לשאלות). ויש חולקים, וסוברים שתקופת הגאונים התחילה כמאה שנים לאחר מיכן (ספר הקבלה לראב"ד וספר יוחסין מאמר שלישי, מציינים את סיום תקופת הסבוראים בשנת ד'תמט, עם פטירתו של רב ששנא ראש ישיבת סורא). בטבלה זו, הובא רק חלק מהגאונים, מתוך עשרות גאונים ששימשו בסורא ופומבדיתא [פום בדיתא].

³ רב חנן מאישקא ישב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנת ד'שמט. תאריך הפטירה כאן מתבסס על תאריך סיום תקופת כהונתו לשיטת "סדר הדורות". אך יש מחוקקי זמננו החולקים על זמן כהונתו, מהם אומרים שנתיים, ומהם אומרים אחת עשרה שנה.

⁴ רב מר בר רב הונא גאון היה הגאון הסוראי הראשון. ישב על כסא הגאונות בשנת ד'שנא, ויש אומרים ד'שסט [תלוי בגירסאות באיגרת רש"ג].

⁵ ר' יעקב הכהן מנהר פקוד, ישב על כסא הגאונות בסורא במשך שמונה עשרה שנה, עד פטירתו.

⁶ לא ישב על כסא הגאונות, ונקרא 'גאון' כיון שהיה ראוי לכך [אין להחליפו ברב אחא גאון שישב על כסא הגאונות בסורא בשנת ד'תקיט למשך חצי שנה]. וראה הקדמת בעל השאלת שלום לשאלות, שדעת הרשב"ם שהוא היה בסיומה של תקופת האמוראים, ודעת התוספות שהוא מרבנן סבוראי, ואילו רב שרירא גאון וסדר הקבלה לראב"ד כתבו שהוא רב אחא משבא שחיבר שאלות בשנת ד'תקז.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
6 הלכות פסוקות ⁷	רב יהודאי גאון ב"ר נחמן [הספר חובר ד'תפ]	ד'תמ	
7 הלכות גדולות (בה"ג = בעל הלכות גדולות)	רב שמעון מקיירי [קיירא], או רב יהודאי גאון ⁸	ד'תקמ – ר' שמעון בערד	
8 שימושא רבא [הל' תפילין] ⁹	אחד הגאונים		
9 מר שר שלום גאון ¹⁰	רב שר שלום גאון ב"ר בועז		
10 רב נטרונאי גאון ¹¹	רב נטרונאי גאון ב"ר נהילאי [הלויא] ²		
11 סדר רב עמרם גאון ¹²	רב עמרם גאון ב"ר ששנא		ד'תרלה
12 רב נחשון גאון ¹³	רב נחשון גאון ב"ר צדוק		
13 רב נתן גאון	ר' נתן גאון ב"ר חנניה ¹⁴	ד' תקפ (בערד)	ד' תרנ (בערד)
14 אזהרות "אתה הנחלת"	ר' שמעון ממדינת מנש (J.E. MANS-) שו"ת מהרש"ל סי' כט) ¹⁵		ד' תרנ (בערד)
15 רב סעדיה גאון ¹⁶ (רס"ג)	ר' סעדיה אלפיתומי / אל-פיומי ב"ר יוסף	ד'תרמב-נב	ד'תשב
16 ארבעה שערים	ר' [אהרן] ² הכהן ב"ר מאיר. חלק על רס"ג אודות קביעות הלוח		
17 חכמוני	ר' שבתי דונולו ב"ר אברהם	ד'תרעג	אחרי ד'תשמב
18 איגרת רב שרירא גאון (רש"ג)	רב שרירא גאון ב"ר חנינא	ד'תרסו	ד'תשסו-ז ¹⁷
19 הברגות; פרקים ממבוא התלמוד; פי' עה"ת	רב שמואל גאון ב"ר חפני		ד'תשעג ¹⁸

⁷ רב יהודאי יושב על כסא הגאונות בסורא לעת זקנתו בשנת ד'תקיט, למשך שלש וחצי שנים. [היה מגאוני פומבדיתא, וריש גלותא מינהו בסורא. בימיו שני אחיו שימשו בגאונות בפומבדיתא: רב אברהם כהנא ואחריו רב דוראי]. אמנם יש שערערו על יחוסו של "הלכות פסוקות" לרב יהודאי, אך אין בדבריהם ממש - ראה מבוא למהדו' "אהבת שלום". משערים שספר זה הוא המכונה בדברי רבותינו הראשונים "הלכות קטועות". מיוחס לו הספר הלכות קצובות.

⁸ במרדכי מו"ק [הל' אבלות] רמז תתסב, כתב שמחברו הוא רב יהודאי, וכתב שם שהיה 'מאור עינים', ופעמים שהיו תלמידיו כותבים לפניו משמו. [בכך מובן מה שמובאים שם דברים בשם רב יהודאי, בעוד שהוא עצמו המחבר - ראה שם סימנים: א; כא; מ; מג; מח; נא; עא]. פירוט נרחב על זהות מחברו - ראה מבוא להלכות גדולות ברלין תרמ"ח. על ההתייחסות לפסקיו כגורם מכריע, ראה נספח א.

⁹ חיבור "שימושא רבא" הועתק על ידי הרא"ש בפסקיו על הלכות תפילין ["הלכות קטנות"], ומובא בדפוס הש"ס בסוף מס' מנחות. הרא"ש מקדים לחיבור: "ועתה אכתוב הלכות תפילין הנמצאים על שם גאון ז"ל ונקרא שימושא רבא". החיבור מפיע בשינויים ובחלופי גרסאות גם אצל קדמונים אחרים, חלקם הזכירוהו בשמות שונים, מהם: שימושא רבא דגאונים; תיקון תפילין של גאונים; הלכות שימושי תפילין. מחברו לא ידוע לנו, אם כי יש אומרים (נחל אשכול ח"ג עמ' 84) שמחברו הוא רב שר שלום גאון.

¹⁰ רב כהן צדק גאון יושב על כסא הגאונות בסורא עד שנת ד'תרח, ואחריו יושב רב שר שלום גאון עד שנת ד'תריג. [רב כהן צדק הנז' הוא ב"ר אבומאי גאון, ואין להחליפו ברב כהן צדק גאון ב"ר יוסף, שישב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנים: ד'תרעז-תרצה].

¹¹ יושב על כסא הגאונות בסורא בשנת ד'תריג-ד'תריח [וי"א שישב עשר שנים], הרבה מתשובותיו נדפסו ב"תשובות הגאונים", וב"סדר רב עמרם גאון". מלבדו היה גאון נוסף בשם זה בפומבדיתא: רב נטרונאי בן מר נחמיה [ד'תעט].

¹² יושב על כסא הגאונות בסורא בשנים ד'תריח-תרלה. מובאות תשובותיו ב"תשובות הגאונים".

¹³ יושב על כסא הגאונות בסורא בשנים ד'תרמו-ד'תרנד. מובאות תשובותיו ב"תשובות הגאונים".

¹⁴ רב נתן גאון לא היה מגאוני בבל [בראש המתיבתות של סורא ופומבדיתא], אלא מחכמי אפריקה, וכונה בשם "גאון".

¹⁵ ברם, על אודות מחבר אזהרות "אתה הנחלת" מצאנו דעות נוספות: יש שהעלו השערה, שהן מתקופת ה"סבוראים" הקודמת לתקופת ה"גאונים" (הקדמת הידור זקן [על אזהרות רבינו אליהו]. וראה אוצר הספרים ע' אזהרות). ויש אומרים, שמחברן הוא ר' שמעון הגדול ממגנצא (הקדמת הרו"ה לאזהרות אלו). אכן, יש מחזירים שייחסו את האזהרות בטעות לר' אליהו הזקן (וראה תשובה מאהבה ח"א סי' א אות מז), ויש שייחסו בטעות לר' אליעזר, במחזורים מסויימים כינו אותן: "אזהרות דאליהו זכור לטוב". על פירוש המונח "אזהרות", ראה נספח ב.

¹⁶ מספרי רס"ג: אמונות ודעות [או: האמונות והדעות/הנבחר באמונות ובעדות]; אשא משלי; ביאור ספר יצירה; ביאור תשעים מילות; הירושות; הפדות והפורקן; הפיקדון; התחיה והפדות; סידור רס"ג; ספר אגרון; ספר הגילוי; ספר המועדים; ספר המצוות לרס"ג; ספר זיכרון ומגילה לעולם; ספר התשובות נגד ענן; פירושים שונים: על התנ"ך, עמ"ס ברכות; צחות לשון העברים. מיוחס לו ספר הגורלות. לגבי שנת הפטירה, יש מי שכתב שנפטר בד'תשסו.

¹⁷ יושב על כסא הגאונות בפומבדיתא בשנים ד'תשכח-תשנח. תשובותיו מובאות ב"תשובות הגאונים".

¹⁸ רב שמואל ב"ר חפני (רשב"ח) יושב על כסא הגאונות בסורא בין השנים ד'תשמח-ד'תשעג.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
20 רב האי גאון ¹⁹	רב האי גאון ב"ר שרירא	ד'תרצט	ד'תשצח
21 היחוד; העיון; ברית מנוחה [קבלה]	רב חמאי גאון ²⁰		
22 סדר תנאים ואמוראים (סדר ת"א)	אחד הגאונים (שם הגדולים מערכת ספרים ע' סדר)		
ראשונים:			
23 רבינו גרשום (מאור הגולה) ²¹	ר' גרשום ב"ר יהודה	ד'תשכ (בערך)	ד'תשפח/תת
24 אזהרות לרבינו אליהו הזקן	ר' אליהו הזקן ב"ר מנחם. תלמיד רבינו גרשום, ובעל אחותו של רב האי גאון	ד' תשמ (בערך)	ד'תתך (בערך)
25 הדין ²²	ר' יהודה הכהן. תלמיד רבינו גרשום		
26 רבינו חננאל (ר"ח) ²³	ר' חננאל ב"ר חושיאל	ד'תשנ (בערך)	ד'תתיד (בערך)
27 רבי שמואל הנגיד ²⁴	ר' שמואל (אבן נגדילה) ב"ר יוסף	ד'תשנ	ד'תתטז
28 אזהרות; מבחר הפנינים ²⁵ (רשב"ג)	ר' שלמה אבן גבירול ב"ר יהודה	ד'תשפ (בערך)	ד'תתיט (בערך)
29 חובות הלבבות [רבינו בחיי]	ר' בחיי אבן פקודה ב"ר יוסף	התחבר ד'תת	
30 רב ניסים גאון ²⁶ ; מגילת סתרים	רב ניסים גאון ב"ר יעקב	ד' תשס (בערך)	ד'תתכ (בערך)
31 רבינו יעקב בר יקר	ר' יעקב ב"ר יקר, רבו של רש"י – ראה נספח ד		ד'תתכד
32 מאה שערים לר"צ גיאט (ר"ץ גיאט)	ר' יצחק אבן גיאט ב"ר יהודה	ד'תשצח (בערך)	ד'תתמט
33 חכמי / גדולי לותיר (לות"ר)	ראה נספח ג		
34 סידור רבינו שלמה ב"ר נתן הסיג'למיסי	ר' שלמה ב"ר נתן		ד'תתנ ²⁷
35 רבינו קלונימוס איש רומי	ר' קלונימוס		ד'תתנו

- ¹⁹ מספרי רב האי גאון: המקח והממכר [כתאב אלשרא ואלבווע], אליו נספחו ספר המשכון, משפטי הלואות ומשפטי התנאים; מוסר השכל [או: שירי מוסר השכל]; "משפטי שבועות" ו"שערי שבועות" [כתאב אלאימאן]. הספר מחולק לשערים, ומכאן שמו השני; פירוש למשניות סדר טהרות [נד' ב"מעשה ידי גאונים קדמונים", ברלין תרט"ז]; פירוש עמ"ס עבודה זרה (זכרון לראשונים סי' טו-טז); רשויות לפרשיות התורה. פירושים רבים שלו מפוזרים בספרי רבינו חננאל, הרי"ף, רבינו גרשום, ספר הערוך ועוד. מיוחס לו ספר "שער השמים" [קבלה]. כתב המהרש"ל (שו"ת, סי' כט): "רב האי קיבל תורה מרב שרירא גאון אביו, וסמכו לגאונות בן עשרים שנה שנת ד' אלפים ותשל"ו לבריאה, משם ואילך פסקו הגאונים". השתתף עם רב שרירא אביו בכתיבת תשובות לשואלים, ותשובות רבות משותפות לשניהם.
- ²⁰ משערים כי רב חמאי לא ישב על כסא הגאונות, ומכל מקום נקרא בתואר "גאון" בהיותו מחכמי בבל. ספר היחוד וספר העיון, מובאים בספרי קבלה קדמוניים, וחלקים מספר העיון אף נדפסו בספרי קבלה שונים. ברם, על ייחוסו של מחבר "ברית מנוחה", הובאו שלוש דעות (שם הגדולים מע' ספרים ע' ברית מנוחה [קיג], ובקו"א ע' קבלה): יש אומרים, שהתחבר בתקופת התנאים (ר"י צמח). ויש אומרים, שחיברו רב חמאי גאון (כ"י). אחרים מייחסים אותו, לר' אברהם בר יצחק מרמון הספרדי (סדר הדורות) – והרמ"ז הוסיף שכתבו ע"פ נשמת רב חמאי גאון.
- ²¹ רבים דנו אודות מחבר הפירוש עה"ס המיוחס לרבינו גרשום. יש שייחסוהו לרבינו אליקים [ראה בערכו], שהיה תלמיד תלמידיו של רגמ"ה (מבוא לפירוש רבינו אליקים ליומא; "ידיעות נכבדות" [לר"א וסרמן] אודות רבינו גרשום עמ"ס בבא בתרא. ואכן, במקומות שהשטמ"ק [סדר קדשים] מביא בשם רבינו אליקים, הדברים נמצאים בפירוש המיוחס לרבינו גרשום, וראה מבוא לשטמ"ק חולין [מהדר' אופק עמ' 12]). רבינו גרשום עמד בראש ישיבת חכמי לותיר. תלמיד חבר לרגמ"ה, מבוגר במעט ממנו, ומפורסם מאד, הוא רבי שמעון הגדול ממגנצא, מגדולי פייטני אשכנז.
- ²² אינו בידינו אך הובא בהרבה ראשונים. והרא"ש הביא מספר הדין לרבינו משה הכהן [ראה רא"ש קידושין פ"א סי' כ, ובשו"ת הרא"ש כלל לה סי' ב].
- ²³ רבינו חננאל קיבל את תורתו מרב האי גאון. הש"ך שייכו לתקופת הגאונים, וז"ל (ח"מ סי' מב ס"ק א): "רבינו חננאל גאון היה, וכבר ידוע שקשה לחלוק על הגאון אם לא בראיה ברורה, וכל שכן על ר"ח שכל דבריו דברי קבלה מחכמי הש"ס, וכמ"ש הפוסקים עליו בכמה מקומות". מתלמידי ר"ח – הרי"ף ור' נתן בעל הערוך.
- ²⁴ מחיבוריו של רבי שמואל הנגיד: בן תהלים, בן משלי, ובן קהלת, אשר נדפסו בספר "דיואן שמואל הנגיד". כמו כן, נדפס ליקוט מדברי תורתו בשם: "הלכות הנגיד". [שמו בערבית: אבו אסחאק אסמאעיל בן א-נע'רילה]. לר' שמואל הנגיד [שהיה יועץ ושר הצבא והאוצר למלך גרנדה שבספרד המוסלמית] יחסו את "מבוא התלמוד", שנדפס בכרכי הש"ס [סוף מסכת ברכות], ובספר הליכות עולם. אך רבים מפקפקים, ומייחסים אותו לר' שמואל ב"ר חנניא, שהיה נגיד מצרים, בזמנו של הרמב"ם.
- ²⁵ כן חיבר הרשב"ג את "תיקון מידות הנפש".
- ²⁶ רב ניסים גאון לא היה מגאוני בבל, אלא מחכמי אפריקה, וכונה בשם "גאון", כן הוא מכונה: "רבינו ניסים". מספריו הנוספים: הלכות לולב; ס' המפתח; חבור יפה מהישועה; פירוש על התורה.
- ²⁷ אכן יש שכתבו שהיה בתקופה מאוחרת יותר – בטווח של מאה השנים שאחרי ה'תתנ.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
36 מדרש לקח טוב	ר' טוביה ב"ר אליעזר. פעל בשאלוניקי סביב ד'תתנ		
37 רבינו אליקים [על יומא; מובא בשטמ"ק]	ר' אליקים הלוי ב"ר משולם. חותן הריב"א	ד'תשצ (בערך)	ד'תתס (בערך)
38 סידור רבינו שלמה	ר' שלמה מגרמיזא ב"ר שמשון. יש שערערו על יחוס זה		
39 ר"ף (הלכות רב אלפס. לעיתים: ר"ף)	ר' יצחק אלפאסי	ד'תשעג	ד'תתסג-ד
40 רש"י ²⁸	ר' שלמה יצחקי ב"ר יצחק	ד'תת ²⁹	ד'תתסה
41 הערוך	ר' נתן ב"ר יחיאל	ד'תשצה	ד'תתסו
42 רבי יוסף טוב עלם (ריט"ע) ³⁰	ר' יוסף טוב עלם ב"ר שמואל	חי סביב ד'תת	
43 מגילת אביתר	ר' אביתר הכהן [מארץ ישראל] ב"ר אליהו	ד'תתב (בערך)	ד'תתעב (בערך)
44 מחזור ויטרי ³¹	ר' שמחה מויטרי ב"ר שמואל ³²		
45 שערי שבועות [בסוף הרי"ף]	ר' יצחק אלברצלוני ב"ר ראובן	ד'תתג	
46 ריב"א ³³	ר' יצחק ב"ר אשר		ד'תתצג
47 מדרש שכל טוב [עה"ת]	ר' מנחם ב"ר שלמה	התחבר ד'תתצט	
48 העיתים; הדין (ר"י אל/ברצלוני)	ר' יהודה הנשיא אלברצלוני ב"ר ברזילי	חי סביב ד'תתנ	ד'תתע (בערך)
49 מנהג מרשליאה	ר' משה ב"ר שמואל		ד'תתק (בערך)
50 ריה"ל; כוזרי	ר' יהודה הלוי ב"ר שמואל	ד'תתל (בערך)	ד'תתקא (בערך)
51 ר"י מיגש [עהש"ס, וש"ת] (רא"ם) ³⁴	ר' יוסף הלוי אבן מיגאש ב"ר מאיר	ד'תתלז	ד'תתקא-ה
52 ריב"ן ³⁵	ר' יהודה ב"ר נתן. חתנו של רש"י	ד'תתמה	ד'תתק
53 אבן עזרא; יסוד מורא	ר' אברהם אבן עזרא ב"ר מאיר	ד'תתמט (בערך)	ד'תתקד (בערך)
54 רשב"ם ³⁶	ר' שמואל ב"ר מאיר. נכדו של רש"י	ד'תתמה	ד'תתקיח-מב ³⁷
55 ראב"ן; אבן העזר (צפנת פענח)	ר' אליעזר ממגנצא ב"ר נתן	ד'תתנ (בערך)	ד'תתקל (לפני פטירת ר"ת)
56 רבינו תם; ספר הישר ³⁸ (ר"ת)	ר' יעקב מרמורוג [ורמורוג] ב"ר מאיר. נכדו של רש"י	ד'תתס	ד'תתקלא-ה
57 ריב"ם	ר' יצחק ב"ר מאיר. אחי רשב"ם ורבינו תם	ד'תתע	ד'תתקמ

- ²⁸ ספרי רש"י: פירושו לתנ"ך; פירושו לתלמוד בבלי; איסור והיתר לרש"י; תשובות רש"י [ניו יורק תש"ג, על הספר נמתחה ביקורת שהוא כולל גם תשובות שאינן של רש"י]. פירושים המיוחסים לרש"י ואינם ממנו: פירושי רש"י לדברי הימים, למס' אבות, למס' נדרים, למס' נזיר, למס' תמיד, לפרק חלק (סנהדרין), להגדש"פ, למדרש רבה [היעב"ץ כתב (הקדמה ללחם שמים): "פירוש מדרש רבה הידוע בשם זה אינו של רש"י" [אלא הוא לקט מפירושו]. ברם, לדעת החיד"א (שם הגדולים ע' רש"י), רש"י כתב פירוש זה], רש"י על הרי"ף [לקט מפירושו על הש"ס ע"י אחד הקדמונים]. על מהדורות שונות לפירושו, על "ספרי דבי רש"י", ועל רבותיו, ראה נספח ד.
- ²⁹ זהו תאריך לידתו המקובל, וכן גם כתב המהרש"ל (שו"ת מהרש"ל סי' כט). עם זאת, אברהם גרוסמן (חכמי צרפת הראשונים, עמ' 122) מביא עדות מכתבי יד, שלפיהם רש"י נולד בשנת ד'תתא [לדעתו, שנת ת"ת היא תאריך 'עגול', שגם נקט כדי להסמיק את הולדת רש"י לפטירת רבנו גרשום מאור הגולה בבחינת "זרח השמש ובא השמש" (אכן, תאריך פטירת רבינו גרשם שנוי במחלוקת, ראה בערכו)].
- ³⁰ הובא בדברי ר"ת ומהר"ם מרוטנבורג.
- ³¹ למחזור שורבכו הוספות רבות, ובמהדור ר"א גולדשמידט [אוצר הפוסקים] נעשתה הפרדה בין ההוספות לגוף הספר ע"י גופנים שונים.
- ³² אכן, הפמ"ג או"ח (כללים [בתחילת או"ח] אות כג) כתב בשם הב"ח (או"ח סי' צא ס"ד), שמחבר "מחזור ויטרי" הוא ר' שמעיה תלמידו של רש"י. כמו כן, יש שיחסוהו לר' יעקב ב"ר שמשון [נפטר ד'תתסה]. אחרים ביארו, ששלושת הנזכרים, הם מתלמידי רש"י וחיברו "מחזור", אלא שר' שמחה הוא בעל המחזור ויטרי. [בדומה לכך, ס' האורח יש שייחסוהו לר' שמעיה ויש שיחסוהו לתלמיד אחר מבית מדרשו של רש"י]. על תקופתו של ר' שמחה, נוכל ללמוד מכך שהמחזור נסדר לפני רש"י, וכן מכך שבנו [ר' שמואל] נשא את נכדת רש"י. אין להחליפו בריב"א על התורה [עיין בערכו].
- ³⁴ ר"י מיגש מכונה, בספר שטמ"ק ל"ב, הרא"ם [=הרב אבן מיגאש], ובספרי הפוסקים מצויים גם הראשי תיבות רי"מ. היה תלמידו של הרי"ף, ומילא את מקומו אחר פטירתו במשך כשלושים ושמונה שנה. הרמב"ם רואה בו כרבו [לפי חשבון השנים לא יתכן שלמד אצלו. וכעין זה כתב בספר יוחסין (מאמר חמישי דורות אחרונים): "הרמב"ם תלמיד מכונה לר' יוסף הלוי בן מיגש"].
- ³⁵ אין להחליף בס' ריב"ן על הל' טרפות [לר' יהודא ב"ר נתן], שכן מובא בו בשם ראשונים שחיו כמאה וחמישים שנה אחריו.
- ³⁶ הרשב"ם הוא מבעלי התוספות, ומופיע פעמים רבות תחת השם "רבינו שמואל". כמו כן פירושו עמ"ס פסחים וב"ב נדפס סביב הגמרא. כמו כן, חיבר פי' עה"ת הנדפס בחומשי "מקראות גדולות". על אודות משפחתו, ראה נספח ט.
- ³⁷ יש מי שכתב שנפטר בד'תתקלד.
- ³⁸ ספר הישר נחלק לשני חלקים: חלק החידושים, וחלק השו"ת. קיים גם ספר מוסר והשקפה בשם זה, על אודות מחברו, ראה נספח יא.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
58 סדר הקבלה (הראב"ד הראשון) ³⁹	ר' אברהם אבן דאוד הלוי ב"ר דוד	ד'תתע	ד'תתקמ
59 תוספות (תוס')	ראה נספח ט		
60 בעלי התוספות על התורה (תוס' עה"ת)	ראה נספח י		
61 האשכול (הראב"ד השני ⁴⁰ , ראב"י)	ר' אברהם אב"ד (הרב אב"ד) ב"ר יצחק	ד'תתמה-ע	ד'תתקיט-מט
62 חכמי פרובינציא	גאונים, ר"ף, אשכול וראב"ד. ראה נספח ה		
63 חכמי לונל (ראה נספח ו)	חכמי לונל היו בשנות ד'תתקנ, והתכתבו בש"ת עם הרמב"ם. חכמי לונל המופיעים ברשב"א היו בשנות ה'נ.		
64 בעל המאור (רז"ה)	ר' זרחיה הלוי	ד'תתצ-ה	ד'תתקמו
65 ר"י הזקן (ר"י/ריב"ש) ⁴¹	ר' יצחק ב"ר שמואל. בן אחותם ותלמידם של רשב"ם ורבנו תם		ד'תתקנ
66 בכור שור [עה"ת]	השערה: ר"י [ר' יוסף ב"ר יצחק] מאורלינש. תלמיד ר"ת		
67 העיטור; הגהות מאה שערים (בעל העיטור)	ר' יצחק (ממורסיליא) ב"ר אבא מארי	ד'תתפב	ד'תתקנג
68 יראים (רא"ם) ⁴²	ר' אליעזר ממיץ ב"ר שמואל	ד'תתע-פ (בערך)	ד'תתקנה
69 רבי אפרים מבונא [פי' לפיטוים]	ר' אפרים מבונא	ד'תתצב (בערך)	ד'תתקנו (בערך)
70 יחסי תנאים ואמוראים	ר' יהודה משפירא ב"ר קלונימוס ⁴³		ד'תתקנו-נט
71 ראב"ד (השלישי, בעל ההשגות) ⁴⁴	ר' אברהם ב"ר דוד	ד'תתפ	ד'תתקנח-ט
72 רמב"ם ⁴⁵	ר' משה ב"ר מיימון	ד'תתצח ⁴⁶	ד'תתקסה
73 רבינו תם דאורלינש			ד'תתקסה
74 פירוש/חידושי רבי ישמעאל בן חכמון	ר' ישמעאל ב"ר חכמון. אחרון הראשונים שהזכיר הוא הרמב"ם		
75 הנר	ר' זכריה אגמאטי ב"ר יהודה. בן דורו של הרמב"ם		התחבר ד'תתקמט
76 ר"י בן פלאט	ר' יוסף אבן פלאט. נ"נ עם הראב"ד		
77 המנהגות	ר' אשר מלונל ב"ר שאול – תלמיד ר"י בן פלאט		
78 רבינו הלל [על הספרי]	ר' הלל ב"ר אליקים		חי סביב ד'תתקנ
79 שיטת ריב"ב [על הרי"ף]	ר' יהודה ב"ר ברכיה		אחרי ד'תתקסה ⁴⁷
80 רבינו חננאל בן שמואל	ר' חננאל ב"ר שמואל. תלמידו של הרמב"ם		
81 ריצב"א	ר' יצחק ב"ר אברהם		ד'תתקע

³⁹ ספריו של הראב"ד [הראשון]: אמרי בינה; האמונה הרמה (או האמונה הנישאה); ספר הקבלה.

⁴⁰ הראב"ד [השני] מנרבונה, הוא חותנו של הראב"ד בעל ההשגות, ותלמידו של ר"י אל ברצלוני, בעל ס' העיתים. כן נדפס: פירוש הראב"י [עמ"ס ב"ב]; שו"ת הראב"י.

⁴¹ נקרא גם על שם מקומו: ר"י הזקן מדנפירא. אכן, החידושים שנדפסו עמ"ס קידושין בגליון ש"ס וילנא תחת השם "תוס' ר"י הזקן", אינם ממנו (ידיעות נכבדות [בתחילת קובץ הערות] של ר' אלחנן וסרמן), וראה ערך רבי אברהם מן ההר בהערה. על משפחתו, ראה נספח ז.

⁴² "ספר היראים" מופיע בשתי מהדורות, בעלות סדר סימנים שונה. בתחילה נדפס קיצור הספר [ונציה שכ"ה ואילך], שמקצרו - כנראה ר' בנימין אחי בעל "שבלי הלקט" - שינה גם את מבנהו המקורי. מאוחר יותר [וילנא תרנ"ב] נדפס ספר "יראים השלם" מכת"י, עם פירוש "תועפות ראם", ומאז היא המהדורה הנפוצה. הרא"ם היה מבעלי התוספות, ונמנה על תלמידי רבינו תם ורשב"ם.

⁴³ ריב"ק משפירא הוא רבו של הרוקח. נדרשת הבחנה שלא להחליפו באבי הרוקח: ר' יהודה ב"ר קלונימוס [ריב"ק ממגנצא].

⁴⁴ חיבוריו של הראב"ד: איסור משהו; בעלי הנפש; דרשה לראש השנה ויום כפור; לולב הגדול [הל' לולב]; השגות על הרמב"ם [על "משנה תורה"]; השגות על הרי"ף ["כתוב שם"]; פירוש עה"ש - ח"י הראב"ד [על מסכתות ב"ק, ע"ז, קינים ותמיד. ברם, יש שפקפק בייחוס של החידושים עמ"ס תמיד ("ידיעות נכבדות" לר"א וסרמן)]; פירוש על תורת כהנים; תמים דעים. ⚡ לדעת האריז"ל ור' חיים ויטאל, מחבר פירוש הראב"ד לספר יצירה אינו הראב"ד בעל ההשגות.

⁴⁵ ספרי הרמב"ם: פירוש המשנה; ספר המצוות; משנה תורה [הי"ד החזקה]; תשובות הרמב"ם ["פאר הדור"]; מלות ההגיון; מורה נבוכים. כן כתב הקדמות לפירוש המשנה שהתפסמו בפני עצמן: הקדמה לפירוש המשניות; הקדמה לפרק חלק; הקדמה למסכת אבות - "שמונה פרקים". מאגרותיו: אגרת השמד; אגרת תימן [מכונה: "פתח תקוה"]; אגרת תחיית המתים. ⚡ הרמב"ם כתב אחד עשר ספרי רפואה בשפה הערבית, חלקם תורגמו לעברית (במהדור' זיסמן מונטר).

⁴⁶ תאריך לידת הרמב"ם הרשום כאן, הוא המקובל. אולם בתקן יששכר [חי בתקופת הבי' והאר"י] כתב (סוף מנהגי ההפטרות), שמצא בספר ישן שהרמב"ם נולד בשנת ד'תתצג.

⁴⁷ ריב"ב מביא (סוכה יב ע"ב בדפי הרי"ף) את הרמב"ם בברכת המתים: "הרב רבי משה ז"ל" – כך שנפטר אחרי הרמב"ם. ריב"ב הוא בן אחיו של "בעל המאור" [מכנהו: "דודי הרב"]. ספרו נדפס עמ"ס ברכות ושבע מסכתות סדר מועד.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
82 ר"י מלוניל (עשה"ס - על הר"ף) ⁴⁸	ר' יהונתן הכהן מלוניל ב"ר דוד	ד'תתקי (בערך)	אחרי ד'תתקסט ⁴⁹
83 התרומה	ר' ברוך מגרמיזא ב"ר יצחק ⁵⁰	ד'תתק (בערך)	ד'תתקעא
84 המנהיג (ראב"ן הירחי)	ר' אברהם ב"ר נתן	ד'תתקטו	ד'תתקעה
85 ספר חסידים (רבי יהודה החסיד) ⁵¹	ר' יהודה החסיד משפירא ב"ר שמואל	ד'תתק	ד'תתקעז
86 יחסי תנאים ואמוראים	ר' יהודה משפירא ב"ר קלונימוס ⁵²		
87 ראב"ה; אבי העזרי (הרב אבי"ה)	ר' אליעזר ב"ר יואל. נכדו של הראב"ן	ד'תתק (בערך)	ד'תתקפ+
88 הגהות הרמ"ך [על הרמב"ם]	ר' משה הכהן [מלוניל] ב"ר מאיר ⁵³		
89 חי' רבי יהודה שירליאון [עמ"ס ברכות]	ר' יהודה מפאריש [הנקרא שיר ליאון] ב"ר יצחק	ד'תתקכו	ד'תתקפד
90 המוסר [על אבות]; מבוא התלמוד	ר' יוסף בן עקינן ב"ר יהודה	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקפו
91 רבי יוסף קרא	ר' יוסף קרא. היה מקורב לרשב"ם ⁵⁴	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצ (בערך)
92 תוס' שאנץ (רשב"א; ר"ש משאנץ) ⁵⁵	ר' שמשון משאנץ ב"ר אברהם	ד'תתקי	ד'תתקצ
93 רבי שמואל אבן תבון [מתרגם]	ר' שמואל אבן תבון ב"ר יהודה	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצ
94 רד"ק [על התנ"ך ואבות]; עט סופר; מכלול ⁵⁶	ר' דוד (ריק"מ) קמחי ב"ר יוסף	ד'תתקכ (בערך)	ד'תתקצד-ה
95 פי' קדמון להגדש"פ	כנראה שפי' זה היה לפני הרוקח ושכלי הלכט		
96 הרוקח; ל"ו שערים; סודי רזיא ⁵⁷	ר' אלעזר מגרמיזא (וורמיזא) ב"ר יהודה	ד'תתקכ-לו	ד'תתקצ-צח
97 ר' אברהם בן הרמב"ם ⁵⁸	ר' אברהם ב"ר משה	ד'תתקמו	ד'תתקצח
98 ההשלמה ⁵⁹	ר' משולם מבדריש ב"ר משה	ד'תתקצח	
99 פי' התפילות והברכות לר"י בר יקר ⁶⁰	ר' יהודה ב"ר יקר. חי סביב השנים ד'תתק-ה'		

⁴⁸ ר"י מלוניל עמד בקשר מכתבים עם הרמב"ם, ובהשתדלותו תורגמו פירוש המשניות לרמב"ם ומורה הנבוכים ע"י ר"י אלהריזי, וע"י ר"ש אבן תיבון. על חיבוריו ראה נספח ח.

⁴⁹ אכן, בספר יוחסין (מאמר חמישי דורות אחרונים) כתב, שהר"י מלוניל נפטר בשנת תתקס"ה.

⁵⁰ יש שטעו והחליפוהו בכך דורו המבוגר ממנו ר' ברוך ב"ר יצחק מרגנשבורג. לעיתים, 'ספר התרומה' מכונה בטעות ספר התרומות. על מקומו, יש חולקים, ולדעתם לא פעל באשכנז כלל, לדבריהם יש לכנותו ר' ברוך ב"ר יצחק הצרפתי. על שנת פטירתו, מצאנו דעות נוספות: מחד, יש מי שכתב תתקס"ב, ומאידך, יש מי שכתב שבתתקצ"ז עלה לארץ ישראל.

⁵¹ ספר חסידים קיים בשתי נוסחאות שונות: נוסח אחד - המהדר' הראשונה שנדפסה בבולוניה בשנת יפ"ח, ואחריה הדפיסו פעמים רבות [מהם עם פירושים שונים, כגון "משנת חסידים" וליקוט מ"לב דוד" (לחיד"א)], כשבאחרונה נדפסה בורשה תרמ"ה. נוסח שני - כתב יד "פארמא", שהוא המצוי בדפוסים האחרונים [ברלין תרנ"א, ועד היום]. מספריו הנוספים: אמרות טהורות חיצוניות ופנימיות; טעמי מסורת המקרא; ספר גימטריאות; פירושי התורה.

⁵² ר' יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר מאיר, הוא בן דודו של ר"י החסיד, ומרביתו של הרוקח. נדרשת הבחנה שלא להחליפו באביו של הרוקח: ר' יהודה ב"ר קלונימוס ב"ר משה.

⁵³ הרמ"ך חי בתקופת הראב"ה, הר"ן והריב"ש ציטטוהו. היה מחכמי פרובינציה.

⁵⁴ ר"י קרא היה מקורב לרשב"ם (ראה רשב"ם בראשית לז, יג), ופירושו על מגילת אסתר נקבצו עם פירושי הרשב"ם [כעין שטמ"ק], תחת השם "חכמי צרפת".

⁵⁵ החיבור שנדפס בגליון הש"ס עמ"ס סוטה בשם "תוס' שאנץ", אינו אלא תוס' איוורא (ר"י ליפשיץ במבוא לתוס' איוורא עמ"ס סוטה, מכון הרי פישל [ירושלים תשכ"ט], והוצאת מוסד הרב קוק [ירושלים תשס"ח]). הרחבה על תוספות איוורא, ראה בנספח ט.

⁵⁶ ספר המכלול לרד"ק כולל שני חלקים: "ספר הדקדוק" ו"ספר השורשים".

⁵⁷ הספר סודי רזיא [או: סודי רזיין] לרוקח, כולל חמישה ספרים: ספר "אלפא ביתא"; ספר של הלכות שונות; "ספר השם"; "פירוש על ספר יצירה"; "ספר חכמת הנפש". כן חיבר: דרשה לפסח; יורה חטאים [או: יסוד תשובה]; מעשה רוקח [מיוחס לו, אך אין ודאות]; סוד היחוד והאמונה [נדפס בסוף ר"י בכור שור, ירושלים תשט"ז]; פירושים על תורה, מגילות וסידור התפילה. על יתר ספריו, ראה במבוא לרוקח הגדול (ירושלים תשכ"ז).

⁵⁸ ר"א בן הרמב"ם חיבר: המספיק לעובדי ה' [כתאב כיפאייה אלעאבידין]; ברכת אברהם; מעשה ניסים; מלחמות ה'. גיסו הוא רבי פרחיה ב"ר נסים, שחידושו מובאים ב"שיטת הקדמונים".

⁵⁹ חלק מספר ההשלמה נדפס בש"ס וילנא בשם: תוס' חד מקמאי [עמ"ס יבמות. באותו זמן עוד לא התגלה הספר].

⁶⁰ ספרו זה של הר"י בר יקר נקרא בשו"ת הרשב"ש בשם "מעין גנים". אין להחליפו בר' יעקב בר יקר – רבו של רש"י.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
100 ילקוט שמעוני (ילקוט)	ר' שמעון אשכנזי מפרנקפורט ⁶¹		
101 יד רמה; אגרות הרמ"ה [כתאב אל רסאייל]	ר' מאיר הלוי אבולעפיה ב"ר טודרוס	ד'תתקכ"ל	ה'ד"ל
102 תוס' ר"ד (ר"ר); המכריע	ר' ישעיה (ראשון) די טראני ב"ר מאל	ד'תתקמ	ה'י"כ (בערך)
103 אור זרוע	ר' יצחק ב"ר משה	ד'תתקמ	ה'י"כ (בערך)
104 מלמד התלמידים	ר' יעקב אנטולי ב"ר אבא מרי	ד'תתקי (בערך)	חי סביב ד'תתקס
105 רבינו אפרים על התורה	ר' אפרים	חי בתחילת האלף השישי	
106 התרומות	ר' שמואל הסרדי ב"ר יצחק. מתלמידי הרמב"ן	ד'תתקנ	ה'ט"ז
107 סמ"ג; תוספות ישנים עמ"ס יומא ⁶²	ר' משה מקוצי ב"ר יעקב	ד'תתקנ-ס	ה'כ
108 רבי שמשון מקוצי (השר מקוצי. ש"ר בראשי תיבות)	ר' שמשון, תלמיד ר' ה'ק, וגיסו של ר"מ מקוצי בעל הסמ"ג		
109 רבינו יונה ⁶³ ('החסיד')	ר' יונה גירונדי ב"ר אברהם	ד'תתקס (בערך)	ה'כד
110 פ' התפילות והברכות	ר' יהודה ב"ר יקר – רבו של הרמב"ן		
111 רמב"ן ⁶⁴	ר' משה גירונדי (מגירונה) ב"ר נחמן	ד'תתקנד	ה'ל
112 רבינו דוד [עמ"ס פסחים]	ר' דוד בונפיד ב"ר ראובן. תלמיד הרמב"ן	התחבר: ה'כד-ל	
113 חי' הר"י מנרבונה (ריב"א מנרבונה/נרבוני)	ר' יצחק קרקושא ב"ר אברהם. תלמיד הרמב"ן		
114 ריבב"ן [על הרי"ף והמשניות]	ר' יהודה ב"ר בנימין הרופא. רבו של שבלי הלקט		
115 שבלי הלקט ⁶⁵	ר' צדקיה ממשפחת העניים ב"ר אברהם הרופא ⁶⁶	ד'תתקע-פ	ה'לה-נ
116 רבי אביגדור כהן צדק [ע"ת ומגילות]	ר' אביגדור הכהן. ממלא מקום האר"ז, ונר"נ עם שבלי הלקט		
117 המאורות; מלחמת מצוה	ר' מאיר המעילי ב"ר שמעון. רבו של רבינו מנוח	תלמיד של דודו בעל ההשלמה	חברו של הרמב"ן
118 סמ"ק; ר"י מקורביל	ר' יצחק מקורביל ב"ר יוסף	ד'תתקעא (בערך)	ה'מ
119 רבינו אליהו מלונדריש [=מלונדון]	ר' אליהו מנחם ב"ר משה	ד'תתקפ (בערך)	ה'מד
120 תוספות חכמי אנגליה	ראה הערה ⁶⁷		
121 רבי יחזקיה ממגדבורג	ר' יחזקיה ממגדבורג ב"ר יעקב. דוד ר"א מטון	הובא בהגהות אשרי	
122 תוס' טוך	ר' אליעזר מטון	ד'תתקפ	ה'נג

⁶¹ אין ודאות אודות מחבר הילקוט. בשנת ה'שכ"ו הודפס הילקוט בוונציה ע"י ר' מאיר פרנץ, וכתב שם המו"ל כי מחברו הוא "רבינו שמעון ראש הדרשנים בק"ק וונקבורט [פרנקפורט]". ברם, בשנת ה'תקפ"ט, ר' ש"י רפופורט ערער על קביעה זו, ולדעתו מחבר הספר הוא רבי שמעון קרא, מדרום אשכנז. מאידך, ר' ברוך אפשטיין, בעל התורה תמימה, הוכיח בהקדמתו לילקוט [קראקא תרנ"א], הוכיח כי המחבר הוא רבי שמעון קרא השני, שחי בתחילת האלף החמישי, וכמוהו כתב גם ר' שלמה אהרן ורטהיימר. לעומת זאת, החיד"א (שם הגדולים) יחסו לר' שמעון הדרשן מפרנקפורט [כמהדיר הראשון].

⁶² אכן, זהות מחבר תוס' ישנים עמ"ס יומא שנויה במחלוקת, כאשר בתקופתנו יחסוהו לסמ"ג. על כך ראה נספח יב.

⁶³ חיבוריו של רבינו יונה: פירוש עה"ת; הלכות בדיקת הסכין ובדיקת הריאה; חי' רבינו יונה [עמ"ס סנהדרין]; יסוד התשובה; ספר היראה [או "יסוד היראה"]; סדר ליל פסח; עליות דרבינו יונה [עמ"ס ב"ב]; פירוש על מסכת אבות; פירוש על משלי; שערי העבודה; שערי תשובה. כן נתחבר על ידי תלמידיו פירוש לפסקי הרי"ף על מסכת ברכות, ונדפס סביב הרי"ף תחת הכותרת "רבינו יונה", אך בהיות שהוא נכתב על ידי תלמידיו הוא מוכר כפירוש תר"י [=תלמידי רבנו יונה]. כמו כן, ישנו ספר "תלמידי רבינו יונה" עמ"ס ע"ז.

⁶⁴ חיבורי הרמב"ן: אגרת הקדש; אגרת הרמב"ן; דרשת הרמב"ן; האמונה והבטחון [אולם האור החיים מסופק אם הוא מהרמב"ן]; השגות הרמב"ן לסהמ"צ לרמב"ם; ויכוח הרמב"ן [נד' בספר מלחמת חובה, קושטא]; חידושי הרמב"ן עה"ש; ספר הגאולה; ספר הזכות [ליישוב השגות הראב"ד על הרי"ף, נד' גם בספר שבעה עינים, ליוורנו תקנ"ז]. הלכות נדרים והלכות חלה ובכורות [כהשלמה להלכות הרי"ף שחסרו על נושאים אלו, נד' בסוף מס' נדרים ובכורות]; מלחמות ה' [ליישוב השגות בעה"מ על הרי"ף]; פירוש עה"ת; פירוש על שה"ש; פירוש על ספר איוב; פירוש לספר יצירה; תורת האדם [הפרק המסיים את הספר נקרא "שער הגמול", והוא נדפס גם בפני עצמו]. רבים מחיבוריו נדפסו ב"כתבי הרמב"ן" על ידי מוסד הרב קוק. כן יש ממנו שו"ת רבות, מהן בספר התרומות ובשו"ת הרשב"א.

⁶⁵ "שבלי הלקט" מופיע בשתי מהדורות. בתחילה נדפס קיצור הספר [ונציה ש"ו ואילך], ומקצרו אף שינה במקומות מסוימים את לשונו. מאוחר יותר [וילנא תרמ"ז] נדפס ספר "שבלי הלקט" בשלימות מכת"י, ומאז היא המהדורה הנפוצה.

⁶⁶ יש שחקר אם תואר "הרופא" הוא חלק משם המשפחה, או שהוא המקצוע של אביו (התורה והחיים ח"ב עמ' 168 הע' 5).

⁶⁷ החיבור "תוספות חכמי אנגליה" משוער שהתחבר סביב שנת ה'ל. בעלי תוספות אלו, לא התקבלו כפוסקי הלכה, שכן הפוסקים כב"י והבאים אחריו לא ידעו מהם כלל, וחידישיהם התגלו רק בדורות האחרונים.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
123 מהר"ם מרוטנבורג ⁶⁸	ר' מאיר ב"ר ברוך	ד'תתקפ (בערך)	ה'נג
124 המכתם [עה"ט; ש"ת]	ר' דוד [מנרבונוא] ב"ר לוי. התכתב עם רבינו פרץ		
125 רבינו פרץ (ר"ף, מהר"ף, מהרפ"ש)	רבינו פרץ מקורביל ב"ר אליהו ⁶⁹		ה'נז (בערך)
126 תוס' רבינו פרץ	תלמידי ר' פרץ ב"ר אליהו מקורביל		
127 תוספות רבינו אלחנן [עמ"ס ע"ז] ⁷⁰	ר' אלחנן ב"ר יצחק (ר"י הזקן)		
128 צרור החיים	ר' חיים בן דוד מטודילה ב"ר שמואל. תלמיד רבינו פרץ והרשב"א		
129 הנייר (ספר פאפיר)	לא ידוע ⁷¹		
130 תיקון תפילין	ר' אברהם מזונשהיים ב"ר משה		72
131 מורה המורה [על מ"נ]; צרי הנפש	ר' שם טוב אבן פלקירא ב"ר יוסף	ד'תתקפה (בערך)	
132 מרדכי ⁷³	ר' מרדכי אשכנזי ב"ר הלל	ה'	ה'נח
133 שערי דורא; מנהגים ישנים מדורא ⁷⁴	ר' יצחק הלוי מדורא ב"ר מאיר. תלמיד המהר"ם מרוטנבורג		
134 הפרנס	ר' משה פרנס מרוטנבורג. נכתב ע"פ המהר"ם מרוטנבורג		
135 איסור והיתר לרבינו ירוחם	ר' ירוחם. תלמיד רבינו פרץ, רובו מושתת על "שערי דורא"		
136 תשב"ץ קטן (תלמיד מהר"ם מרוטנבורג) ⁷⁵	ר' שמשון ב"ר צדוק		
137 המחכים	ר' נתן ב"ר יהודה. ה"ד בארחת חיים		
138 התמיד	ר' ראובן ב"ר חיים. ה"ד בארחת חיים ובמאירי		
139 ראומה	ר' נחשון מארץ בבל ⁷⁶	חתימת הספר: ה'נה	
140 פענח רזא [עה"ת]	ר' יצחק הלוי ב"ר יהודה. נכדו של ר' שמואל מפליזא מבעלי התוס'		
141 הגהות מיימוניות	ר' מאיר הכהן ב"ר יקותיאל	ה'כ (בערך)	ה'נח-ס
142 מדרש דוד [עה"ת; על אבות]	ר' דוד ב"ר אברהם בן הרמב"ם	ד'תתקעג	ה'ס
143 רבי חיים פלטיאל על התורה	ר' חיים פלטיאל [תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג]	נכתב [כנראה]: ה'ס	
144 הנפש החכמה	ר' משה די לאון ב"ר שם טוב		ה'סה

- ⁶⁸ תשובותיו של המהר"ם מרוטנבורג נדפסו בכמה מהדורות, בכל מהדורה חלק אחר מתשובותיו. מקובל להגדיר על שם הדפוס, לדוגמה: מהר"ם מרוטנבורג ד"פ [=דפוס פראג], או: ד"ל [=דפוס לכוון], וכן לגבי שאר הדפוסים. מחבוריו הנוספים: תוספות למס' יומא – תוספות המודפסים בש"ס וילנא; פירוש למשניות [מסדר טהרות. על מס' אהלות ונגעים נדפס במשניות וילנא, בשאר המסכתות התו"ט הביא לקוטים מדבריו. פירוש המהר"ם למס' כלים, בני ברק תשנ"ג]; ברכות מהר"ם [הל' ברכות, מהדו' מכון ירושלים, ירושלים תשמ"ח]; הלכות שמחות; פסקי עירובין. מרבותיו: ר' יחיאל מפריז; ה"אור זרוע"; ר' אביגדור כהן צדק. מתלמידיו המובהקים: ה"תשב"ץ [קטן]; הרא"ש; המרדכי; ר' מאיר הכהן מרוטנבורג, בעל "הגהות מיימוניות" [יש מי שהחליף בטעות בינו לבין המהר"ם מרוטנבורג].
- ⁶⁹ יש שטעו והחליפו אותו בר' פרץ ב"ר יצחק הכהן, רבו של הריב"ש וחברו של הר"ן, שהיה מאוחר יותר [ה'סה-ה'קל]. רבינו פרץ חיבר תוספות והגהות לספרים שונים, על כך, ועל רבותיו ותלמידיו, ראה נספח יג.
- ⁷⁰ ר' אלחנן מדמפיר, הוא בנו של ר"י הזקן (ראה תמים דעים סי' רג; ראבי"ה [תשובות וביאורי סוגיות] סי' תתקלג, תשובת ר"י הזקן: "וכבר כתב אדוני לידי בני אלחנן"; אור זרוע ב"מ סי' שכח; מהר"ח אור זרוע סי' עד; שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמז). כמו כן, הוא תלמיד של רבינו פרץ מקורביל (שם הגדולים ע' ת אות י).
- ⁷¹ על אודות מחבר ספר הנייר כתב בעל "שלשלת הקבלה" (סימן נח) שהוא תלמיד רבינו פרץ. כמו כן הביא שם שיש מי שאומר שהוא מחבר ה"כל בו", וכן דעת בעל "שפתי ישנים", אולם זיהוי זה אינו נכון [שם הגדולים לחיד"א מערכת ספרים ספר נייר]. בפסקיו הוא מביא גם מספר תרומה, ר"ש וסמ"ק [דבר שיכול לעזור לזיהוי תקופתו]. הרחבה על אודות המחבר, ראה ספר הנייר מהדו' מכון ירושלים, מבוא, עמ' 18 ואילך.
- ⁷² ר' אברהם היה תלמיד מהר"ם מרוטנבורג, וחי באמצע המאה הראשונה לאלף השישי. הספר שיצא לאור עם הגהותיו של ר' שמשון ב"ר אליעזר נקרא: "ברוך שאמר".
- ⁷³ המרדכי לא ערך בעצמו את ספר ה"מרדכי", אלא תלמידו או בנו. המרדכי היה תלמיד של המהר"ם מרוטנבורג ורבינו פרץ – בעל "תוס' רבינו פרץ". כן היה גיסו של הר"י מקורביל (מהרי"ק החדשים עמ' 92). על אודות המהדורות השונות של הספר ראה נספח יד.
- ⁷⁴ ר' יצחק מדורא היה בן דורו של הרא"ש (ראה שו"ת הרא"ש כלל קא סי' א; זכרון יהודה סי' צב). בכמה מקומות נפלה טעות בשם אביו, וכתבו: ר' יצחק ב"ר ראובן.
- ⁷⁵ שמו של הספר הוא "תשב"ץ", אלא שאחד המדפיסים הוסיף את תיבת "קטן" – להבדיל משו"ת התשב"ץ (דוראן).
- ⁷⁶ יש שייחסוהו למר נחשון גאון בר מר צמח גאון – היה ריש מתיבתא בסורא עד ד'תרלב, אולם בהקדמת המחבר נזכר שנחתם הספר בשנת ה'נה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
145	ר' יוסף ג'קאטיליא ב"ר אברהם	ה'ח	ה'סה-ע
146	ר' אהרן הלוי ב"ר יוסף	ד'תתקצה	ה'ס-סג
147	ר' שלמה בן אדרת ב"ר אברהם	ד'תתקצה	ה'ע
148	ר' מאיר אבוסאולה ב"ר שלמה. תלמיד הרשב"א		
149	ר' חייא חביב ב"ר שלמה. תלמיד הרשב"א	[ה'ד בארחות חיים]	
150	אחד מתלמידי הרשב"א		
151	ר' מנחם ב"ר יוסף. פעל סביב השנים ה'נ-ק		
152	ר' חזקיה ב"ר מנוח	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך) ⁸⁰
153	ר' חיים [אליעזר] אור זרוע ב"ר יצחק	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך)
154	ר' מנחם רקנטי	ה'י (בערך)	ה'ע (בערך) ⁸¹
155	ר' יצחק ב"ר שמואל		⁸²
156	ר' אברהם		ה'עה (בערך)
157	מאירי - בית הבחירה; מגן אבות ⁸⁴	ה'ט	ה'עה
158	שיטה לא נודע למי [עמ"ס קידושין]		
159	ר' יהודה ב"ר אליעזר		ה'תחבר העז
160	לא ידוע ⁸⁶		
161	ר' יום טוב אלאשבילי ב"ר אברהם	ה'י	ה'פ
162	ר' אשר ב"ר יחיאל	ה'י	ה'פז-ח

⁷⁷ ספריו הנוספים של ר"י ג'קאטיליא: המשלים; כללי המצוות; ספר הניקוד; פירוש המרכבה; צפנת פענח [על הגדש"פ]; שער השמים [נדפס בספר "נר ישראל" (קו'ניץ)]; שיערי צדק. מן הראוי לציין, שבשער הספר "שיערי צדק" הובא שם אביו הוא קרניטול ושם סבו הוא אברהם. וכיו"ב ציין בעל קורא הדורות, ששם אביו הוא ג'קאטיליא, ושם סבו הוא אברהם. על דעות שונות אודות תקופתו, ראה נספח יט.

⁷⁸ יש טוענים, שהרא"ה - תלמיד הרמב"ן - חיבר גם את ס' החינוך, אך רבים חולקים על השערה זו, על כך ראה ע' ספר החינוך.

⁷⁹ על חידושים שיוחסו בטעות לרשב"א, ראה נספח טו.

⁸⁰ ב-ה'ע הובא ציטוט מהספר.

⁸¹ אכן, בעל שלשלת הקבלה כתב שנפטר סביב שנת חמשת אלפים [הובא בהקדמת מעשה בצלאל].

⁸² על תקופת ר' יצחק דמן עכו, נלמד מכך שהעידו לפניו על אמיתות הזוהר בשנת ה'סה. היה תלמיד הרמב"ן והרשב"א והריטב"א.

⁸³ יש מי שכתב שתוספות ר"י הזקן עמ"ס קידושין, כתבו ר"א מן ההר [על כך שאינו מתייחס לר"י הזקן כבר כתבו רבים] (רמ"י בלוי, במבוא לחי' ר"א מן ההר עמ"ס יבמות, ניו יורק תשכ"ב).

⁸⁴ חיבוריו הנוספים של המאירי: חיבור התשובה; פירוש לספר משלי ותהלים; קרית ספר. כמו כן החיד"א מביא שחיבר את הספרים: אוהל מועד; בית יד [על נט"י]. כן נלקטו מוסריו ב"ספר המדות" [ע"י רמ"מ משי זהב]. על כינויי המאירי לרבותינו הראשונים, ראה נספח טז.

⁸⁵ כאמור זהות המחבר איננה ידועה. המהר"י בירב, השטמ"ק, הקרבן נתנאל ועוד, מייחסים אותו לתלמיד הרשב"א. רי"פ פערלא מייחסו לרא"ה. ר"נ זק"ש (במבואו) ורמ"י בלוי (בסוף המבוא לר"י מלוניל עמ"ס קידושין), מייחסים לתלמיד הרשב"א ממונטשפליר [=ר' שלמה ב"ר אברהם מן ההר], כלומר שזהו תלמיד הרשב"א המוזכר בדברי האחרונים הנ"ל.

⁸⁶ יש טוענים, שהרא"ה - תלמיד הרמב"ן - חיבר את ספר החינוך [יש מי שטען, שאחיו ר' פנחס הלוי חיברו (י.מ. תא-שמע)]. לעומתם רבים טוענים, שמחברו של החינוך היה מתלמידי הרשב"א ובית דינו מברצלונה [ולפ"ז היה בתקופת הריטב"א והרא"ש]. שמו של מחבר ס' החינוך, כפי שציינו המדפיסים הראשונים, הוא אהרן הלוי, אך גם על כך יש פקפוקים (ראה מבואו של ר"ד מצגר למנחת חינוך). [יש מי ששיער (ד. רוזין) שהספר נכתב סביב שנת ה'סז. יש מי שכתב (ש. מונק) שנפ' בשנת: ה'נג].

⁸⁷ הריטב"א הוא תלמיד מובהק של הרא"ה. על חידושים שיוחסו בטעות לריטב"א, ראה נספח יז.

⁸⁸ אורחות חיים לרא"ש נקרא גם "הנהגות הראש". מחיבוריו: תוספות; פסקים [על סדר הש"ס]; שו"ת; פירוש עמ"ס נדרים; פירוש על המשניות [זרעים וטהרות]. בש"ס וילנא הדפיסו בסדר זרעים ליקוט כלשהו מתוך פי' הרא"ש, תחת השם "פירוש הרא"ש". ברם, פירוש הרא"ש כצורתו נדפס במהדורות מסויימות של תוספות הרא"ש, וכן במשניות ב"כ [זרעים וטהרות] שבהוצאת וגשל. פירושו לתורה לוקט בספר "הדר זקנים" יחד עם פירושי התוספות על התורה. כן נדפס [ברלין ה'תקנ"ג] שו"ת בשמים ראש - אסיפת תשובות, רובן לרא"ש וחלקן לראשונים אחרים מתקופתו - אספן ר"י די מולינא, שהיה מגדולי דורו של הב"י והמבי"ט. [המהדיר ר"ש ברלין צירף מדברי תורתו תחת הכותרת "כסא דהרסנא"]. אולם, ישנן בספר תשובות אחדות שברור שאינן לרא"ש [נכתבו ברוח ההשכלה], כך שחלוקים, האם כל הספר הוא זיוף גמור, או שרק אחדות מהתשובות מזויפות.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
163 מושב זקנים [עה"ת]	ראה ע' בעלי התוספות. הרא"ש הוא אחרון החכמים המוזכרים בו		
164 הפרדס [לר' אשר ב"ר חיים]	ר' אשר ב"ר חיים		89
165 תניא רבתי	לא ידוע ⁹⁰		
166 אמרכל	לא ידוע – היה תלמיד הרא"ש		
167 מצוות זמניות	ר' ישראל מטולטולא ב"ר יוסף הישראלי. תלמיד הרא"ש	ה'פב	
168 מאור האפילה [עה"ת]	ר' נתנאל ב"ר ישעיה. מרבני תימן הראשונים		התחבר ה'פט
169 ארחות חיים; [כל בו - השערה]	ר' אהרן הכהן מלונל ב"ר יעקב	ה'סו	ה'צ (בערך)
170 הכריתות	ר' שמשון [מקינן] ב"ר יצחק		ה'צ (בערך)
171 רבינו ירוחם (ר"ו)	ר' ירוחם ב"ר משולם	ה'ל (בערך)	ה'צד
172 רבינו בחיי [עה"ת]; כד הקמח; שולחן של ארבע	ר' בחיי אבן חלווה ב"ר אשר	ה'טו	ה'ק
173 הבתים; מגדל דוד	ר' דוד דאישטיילא [הכוכבי] ב"ר שמואל		ה'ק
174 המנוחה / רבינו מנוח	ר' מנוח ב"ר יעקב. חי בתחילת האלף הששי		
175 משנה כסף [עה"ת] (פירוש הכספי) ⁹¹	ר' יוסף כספי ב"ר אבא מארי	ה'מ (בערך)	ה'ק (בערך)
176 דרשות ר"י אבן שועיב ⁹²	ר' יהושע אבן שועיב	ה'מ (בערך)	ה'ק (בערך)
177 מגדל עוז [על הרמב"ם]; כתר שם טוב	ר' שם טוב אבן גאון ב"ר אברהם	ה'מז-נ (בערך)	ה'ק (בערך)
178 רבינו קרשקש	ר' קרשקש וינדאל		
179 ריא"ז	ר' ישעיה (אחרון) דטראני [ב"ר אליה]	ה'מ	ה'ק-קג
180 הכריתות; ר"ש מקינן	ר' שמשון מקינן ב"ר יצחק. מבעלי התוספות		ה'קי (בערך)
181 פסקי תוספות	קיימות כמה מסורות, ראה הערה ⁹⁴		
182 טור; בעל הטורים; פירוש הטור [עה"ת] ⁹⁵	ר' יעקב ב"ר אשר	ה'כט	ה'קג
183 אבודרהם	ר' דוד אבן דררה ב"ר יוסף. תלמיד הטור		ה'קד
184 רלב"ג [הגרשוני]	ר' לוי בן ר' גרשום (גרשון)	ה'מח	ה'קד
185 זכרון יהודה (בן הרא"ש)	ר' יהודה ב"ר אשר	ה'ל	ה'קט
186 האגודה (מהר"ד; הר"ר ז"ך)	ר' אלכסנדר זוסלין ⁹⁶ הכהן		ה'קט

⁸⁹ ר' אשר, בעל הפרדס, היה תלמיד של ר' יהודה בן הרשב"א, ושל הריטב"א.

⁹⁰ נאמרו דעות שונות על אודות זהות המחבר: יש שכתבו, שהוא ר' יחיאל נכד ר' בנימין הרופא דוד שבה"ל. ויש שכתבו, שהוא ר' יחיאל בנו של הרא"ש. יש אומרים, שהוא ר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא - שחיבר גם ס' מעלת המדות [או: מעלות המידות]. ויש אומרים, שהוא ר' יהודה ב"ר בנימין. אחרים אומרים, שהוא ר' ישעיה ב"ר אבא מרי. על פולמוס זה, ראה הקדמת ש. בוכר לס' שבלי הלקט השלם [אות י ואילך]. רבים כתבו שהספר הושלם בשנת ה'עד, אך ש. בוכר שם [אות יד], טען שזו טעות. שמו של הספר הוא "תניא", אלא שאחד המדפיסים הוסיף את תיבת "רבתי" - להבדיל מספר התניא לרש"י מלאדי.

⁹¹ הספר משנה כסף נחלק לשנים: טירת כסף; מצרף לכסף. מספריו הנוספים של ר' יוסף כספי: אדני כסף [על נ"ך]; עמודי כסף ומשכיות כסף; עשרה כלי כסף; שרשות כסף; תם הכסף.

⁹² אין להחליפו בר' יואל אבן שועיב, שחי בתקופה מאוחרת יותר [לאחר גירוש ספרד התמנה לרבה של קהילת ארגון].

⁹³ מספריו הנוספים של רבי שם טוב: כתר שם טוב [קבלה - על הרמב"ן. נד' בספר מאור ושמש, ליוורנו תקצ"ט]; בדי ארון - מגדל חננאל [נד' בספר תגין, פאריס תרכ"ו]. יש שכתבו שהיה חי בין השנים: ד'תתקצה-ה'ע, אולם זה עומד בסתירה להקדמה לספרו בדי ארון ומגדל חננאל, בה מספר רבי שם טוב שבשנת פ"ה עלה לארץ ישראל והתיישב בצפת. זאת ועוד, בשם הגדולים מובא שנמנה על תלמידי הרשב"א, ואין מסתבר שחי בדיוק את אותן השנים של רבו הרשב"א. אכן, על זהות מחבר מגדל עוז, נאמרו השערות שונות, מהן: יש שכתבו שהוא הריטב"א (הובא ב"שם הגדולים" ספרים מערכת מ) [מצויות גם השערות מוזרות, שאין כאן המקום להזכירן].

⁹⁴ מצאנו כמה דעות על אודות מחבר "פסקי תוספות": יש אומרים, שהוא הרא"ש (שם הגדולים מערכת ספרים ע' פסקי תוספות, בשם דברי אמת) ויש אומרים, שחיברם הטור (שם הגדולים שם, בשם לחם שמים [יעב"ץ] על המשניות סוף פסחים). אחרים אומרים, שהמחבר הוא ר' יחזקיה - דודו של ר"א מטוך (אוצר הספרים ע' פסקי תוספות, בשם ר"א משלצטט). פעמים רבות שהחידושים שבפסקי תוספות אינם בתוס' שלפנינו, וזאת משום שהם נעשו על פי קבצי תוספות אחרים מאלו הנדפסים בגליון הש"ס (שם הגדולים שם; זכר יהוסף ח"א סוס"י עב).

⁹⁵ "בעל הטורים", בנו של הרא"ש, כתב קיצור לחיבורו של הרא"ש, נקרא בשם "ספר הרמזים" או "רמזי אשר"י", ובהוצאות התלמוד "קיצור פסקי הרא"ש".

⁹⁶ בשער הספר שנדפס ע"י ר"ח זוננפלד [תרנ"ט] נכתב ששמו אלכסנדר, ואילו 'זוסלין' הוא כינויו.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
187 כפתור ופרח	ר' אשתורי הפרחי ב"ר משה	ה'מ (בערך)	ה'קטו (בערך)
188 רבי יהושע הנגיד [ש"ת] ⁹⁷	ר' יהושע ב"ר אברהם	ה'ע	ה'קטו
189 מהר"ם חלאוה	ר' משה חלאוה (או מאלגואה, או מקנגי) ב"ר דוד	ה'נ (בערך)	ה'קל (בערך)
190 מגיד משנה (בעל המגיד)	ר' וידאל די טולושא ⁹⁸	ה'ס	ה'קל-קלה
191 חידושי רבינו פרץ [עמ"ס: שבת; עירובין; נזיר; סנהדרין]	ר' פרץ הכהן ב"ר יצחק. חברו של הר"ן ורבו של הריב"ש	ה'סה	ה'קל
192 תורת המנחה	ר' יעקב סקילי ב"ר חננאל	תלמיד הרשב"א	ה'צז
193 ברוך שאמר ⁹⁹	ר' שמשון ב"ר אליעזר		
194 ר"ן (רנב"ר) [עשה"ס; על הר"ף; שו"ת; דרשות] ¹⁰⁰	ר' נסים ב"ר ראובן	ה'פ	ה'קמ-נ
אחרוני הראשונים ¹⁰¹ :			
195 צדה לדרך	ר' מנחם ב"ר זרח		ה'קמה
196 צפנת פענח [עשה"ת – על האב"ע]	ר' יוסף טוב עלם [הספרדי] ב"ר אליעזר	ה'צה	אחרי ה'קמח
197 הגהות אשר"י	ר' ישראל מקרמיז	ה'קכ	ה'קנ
198 ילקוט המכירי [על משלי (נקרא: הפרדס) ותהלים]	ר' מכיר ב"ר אבא מרי	חי סביב ה'ק-קנ	
199 מנורת המאור [אלנקאוה / הראשון]	ר' ישראל אלנקאוה ב"ר יוסף		ה'קנא
200 חזה התנופה [תלמיד הרא"ש]	ר' משה די ברושליש		
201 נמוקי יוסף (נימוק"י) [על הר"ף] ¹⁰²	ר' יוסף חביבא ב"ר דוד	ה'ק	ה'קס
202 ריב"ש	ר' יצחק ב"ר ששת	ה'פו	ה'קסח
203 אהל מועד		ה'צה	
204 רבי אברהם קלויזנר (מהרא"ק)	ר' אברהם קלויזנר	ה'ק	ה'קסח
205 ציוני [עשה"ת]	ר' מנחם ציון ב"ר מאיר	ה'ק	ה'קע
206 מנהגי מהר"ש	ר' שלום מנוישטט ב"ר יצחק. רבו של בעל הגהות אשרי		אחרי ה'קעג
207 אמרי שפר [עשה"ת]	ר' יהודה, ב"ר משה המהר"ם חלאוה		ה'קפ
208 מהר"ל (מהר"י סגל/מולין) [מנהגים; שו"ת]	ר' יעקב סג"ל מולין ב"ר משה	ה'קח-כ	ה'קפז
209 אלפא ביתא; ספר הברית ¹⁰³	ר' יום טוב ליפמן מיהלויזן ב"ר שלמה		
210 האמונות	ר' שם טוב אבן שם טוב		ה'קצ
211 הפליאה [נקרא גם: הקנה; קנה בינה; טעמי מצוות]	מייחסים לר' אביגדור קרא [ראה בערכו] ¹⁰⁴		

⁹⁷ נ"נ לרמב"ם [=ר' יהושע הנגיד ב"ר אברהם הנגיד ב"ר אברהם הנגיד בן הרמב"ם]. חכמי עדן שבתמין פנו אליו בשאלות וספיקות שהתעוררו להם בפסקי הרמב"ם. את תשובותיו הם שמרו בקונטרס שנקרא: "אלמסאיל" [=השאלות].

⁹⁸ לדברי בעל "שלשלת הקבלה" [ירושלים תשכ"ב, עמ' קלג], שם בעמח"ס "מגיד משנה" הוא ר' יום טוב, וקדם לבעמח"ס "מגדל עוז".

⁹⁹ הספר נקרא גם "הגהות" ברוך שאמר – הגהות על ספר תיקון תפילין של ר' אברהם מזונשהיים. מחברו, ר' שמשון ברוך שאמר, כותב שקיבל את הכינוי הזה בילדותו, אחר שהתייתם, שהיה משכים לביהכ"נ והיה אומר ברוך שאמר בקול ערב. חי בתחילת המאה השנייה לאלף השישי, והיה בן דורו של הר"ן. אכן, שלושת הספרים הבאים נכללו תחת השם "ברוך שאמר": תיקון תפילין; ברוך שאמר; אלפא ביתא.

¹⁰⁰ על חידושים שיוחסו בטעות לר"ן, ראה נספח יח.

¹⁰¹ המופיעים בקבוצה זו [אישים שהיו כבר מפורסמים בזמן גירוש ספרד - שנת ה'רנ"ב], יש שהחשיבו מהראשונים, ויש שהחשיבו מהאחרונים. ברם, לדעת החתם סופר (דרוש לשבת הגדול תק"ע - דרשות החת"ס כרך ב עמ' 586), תקופת הראשונים מסתיימת ב"תרומת הדשן" [ז"ל: "אחרוני הראשונים, מהרי"ל ומהרי"ו ותרומת הדשן"]. אחרים החשיבו את תקופת הראשונים רק עד הריב"ש [כולל].

¹⁰² חידושי ה"נימוקי יוסף" נדפסו רק בחלק מהמסכתות לצד הרי"ף, וחידושיו שעל מסכתות אחרות נדפסו כספרים בפני עצמם. ה"נימוקי יוסף" על מסכתות קטנות, אינם חידושים שלו אלא חידושי הר"י מלוניל ובטעות נדפסו על שמו (העמק שאלה פ' אמור). בעבר יוחסו החידושים על הרי"ף עמ"ס מועד קטן ובבא קמא לר"ן, אך כבר הוכיחו שהם לנמוק"י (חכם צבי סי' נב; יד מלאכי כללי הרמב"ן והרשב"א אות יב), דבר זה תוקן בש"ס ווילנא וצויין שם בהגהות מא"י.

¹⁰³ ר' יו"ט היה דיין בפראג, בן דודו של המהרי"ל, ותלמידו של ר' שמשון ברוך שאמר. בשנת ה'קס עמד בויכוח נגד הנוצרים. חיבר גם: ספר הניצחון; תיקון ספר תורה; ספר האשכול. על ייחוסים שונים של ספרו ראה נספח כ.

¹⁰⁴ כך יחס הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות, מאמר אם כל חי סי' יז), אך בשם הגדולים (מערכת ספרים ע' פליאה) הביא דעות נוספות: יש אומרים, ר' נחוניא. ויש אומרים, ר"ג קארו. אחרים אומרים, ר' קנה ב"ר אביגדור ממשפחת ר' נחוניא בן הקנה. ויש שכתב, ר' קנה אביו של ר' נחוניא.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
212 רבי אביגדור קרא הראשון [שו"ת; עה"ת] ¹⁰⁵	ר' אביגדור קרא ב"ר יצחק		ה'קצט
213 שער כבוד ה' ¹⁰⁶	ר' אפרים אלנקאווה ב"ר ישראל		ה'רב
214 תשב"ץ (רשב"ץ); מגן אבות ¹⁰⁷	ר' שמעון דוראן ב"ר צמח	ה'קכא	ה'רד
215 העיקרים	ר' יוסף אלבו	ה'קמ-קנא (בערך)	ה'רד (בערך)
216 מנהגים [טירנא]	ר' יצחק אייזיק טירנא [ב"ר בנימין?]	ה'קמ-קמה	ה'רה-רט
217 מהר"ו (מהר"י וויל); תקוני זבח	ר' יעקב וויל ב"ר יהודה	ה'קלג	ה'רטז
218 ר"י אבן שם טוב [על איכה]; כבוד א-להים	ר' יוסף ב"ר שם טוב	ה'קמ (בערך)	ה'רכ (בערך)
219 תרומת הדשן (מהר"א) ¹⁰⁸	ר' ישראל איסרליין ב"ר פתחיה	ה'קנ	ה'רכ (בערך)
220 דרכי הגמרא/התלמוד	ר' יצחק קנפנטון [קאנפאנטון] ב"ר יעקב	ה'קכ	ה'רכג
221 רשב"ש [שו"ת]; מלחמת מצוה; תקון סופרים	ר' שלמה דוראן ב"ר שמעון. אביו הוא התשב"ץ	ה'קס	ה'רכז
222 מהר"י ברונא	ר' ישראל ב"ר חיים	ה'קס (בערך)	ה'רמ (בערך)
223 מהר"ם מינץ ¹⁰⁹	ר' משה הלוי מינץ ב"ר יצחק	ה'קעה (בערך)	ה'רמ (בערך)
224 מהר"ק (מהר"י קולון)	ר' יוסף קולון ב"ר שלמה	ה'קפ	ה'רמ
225 האגור	ר' יעקב ברוך לנדא ב"ר יהודה [ליווא]		ה'רמז
226 לקט יוסף [תלמיד תרומת הדשן]	ר' יוסף יוזפא אוסטררייכר ב"ר משה	ה'קפג	ה'רמח-רנ
227 עקידת יצחק (בעל העקידה); חזות קשה	ר' יצחק עראמה ב"ר משה	ה'קפ	ה'רנד
228 מהר"י מינץ ¹¹⁰	ר' יהודה הלוי מינץ ב"ר אליעזר	ה'קסה (בערך)	ה'רסה
229 איסור והיתר הארוך ¹¹¹	ר' יונה. תלמיד מהר"ש ותרומת הדשן	לפני ה'קצ	ה'רסה
אחרונים [קדמונים]:			
230 בחינת הדת	ר' אליהו דילמדיגו ב"ר משה אבא	ה'רכ	ה'רנז (בערך)
231 החסיד יעבץ ¹¹²	ר' יוסף יעבץ ב"ר חיים	ה'קצח (בערך)	ה'רסז
232 אברבנאל ¹¹³	ר' [דון] יצחק אברבנאל ב"ר יהודה	ה'קצז	ה'רסח-ט
233 צרור המור [עה"ת]; אשכול הכופר	ר' אברהם סבע ב"ר יעקב	ה'ר	ה'רסט

¹⁰⁵ ר"א קרא [קארא] היה פייטן, מפיטיו המפורסמים: "את כל התלעה" [במחזורי אשכנז בתפילת מנחה של יוה"כ]; "אחד יחיד ומיוחד" [הושר בקהילות אשכנז לכבוד חתן העולה לתורה, הפיוט נדפס ב"תקון הסופר והקורא" [לר"י זליגמן בער], וקיצור ממנו הודפס במשך דורות בסדרי ברכת המזון כ"זמר נאה לחתן"]. שימש עמו בדיינות [בפראג] ר' יום טוב ליפמן מילהויזן בעל "ספר ניצחון".

¹⁰⁶ אביו של ר' אפרים אלנקאווה הוא בעל "מנורת המאור". על ר' אפרים, מסופר המעשה המפורסם "הרב אריאל" [ששבת בשמחה ב'מעונות אריות' ובמוצ"ש רכב על אריה], והוא בהקדמת "פתח השער" על ספרו שער כבוד ה'.

¹⁰⁷ חיבוריו הנוספים של התשב"ץ: אוהב משפט [על איוב]; אפיקומן - הגדה של פסח; זהר הרקיע [תרי"ג מצוות]; יבין שמועה; פירוש הכתובה; פירוש עמ"ס ברכות; קשת ומגן. לשלושת חלקי השו"ת שלו, צורף חלק רביעי שנקרא "חוט המשולש" ובו שלושה קובצי תשובות של שלושה מצאצאיו.

¹⁰⁸ בעל תרומת הדשן חיבר גם הגהות [הגהות] שערי דורא (הגש"ד), נדפסו כמעט בכל מהדורותיו של ספר "שערי דורא".

¹⁰⁹ אין להחליף בינו לבין ר' משה [ב"ר יהודה] מינץ רבה של בודפשט ואב"ד אויבן-ישן (ה'תקי - ה'תקצא) שחיבר אף הוא "שו"ת מהר"ם מינץ". כן אין להחליף עם מהר"ם פאדובה שנתכנה מינץ ע"ש משפחת אשתו, ואף לא בינו לבין המהר"ם מ"ץ שקדם לו.

¹¹⁰ אין להחליף בדרשות מהר"י מינץ שחיבר נכדו. תשובות נוספות שלו נמצאות בספרים: שו"ת מהר"ק (החדשים) סי' ה-ו; מים עמוקים (שו"ת הרא"ם ח"א) סי' לב, לט; לקט יוסף; אבקת רוכל (סי' סה).

¹¹¹ בטעות יחסו את ה"איסור והיתר" לר' יונה גירונדי, בעל השערי תשובה, החל מהמהדורה השניה [פראג תקמ"ג]. אך כאמור, זו טעות, וכפי שכתב הרמ"א בדרכי משה (יו"ד סי' נא אות ב) ר' יונה זה הוא תלמיד מהר"א בעל "תרומת הדשן". יש שכתבו, ששם אביו הוא ר' ישראל ואף זיהו אותו עם ר' איסרלין המופיע בכתבי מהר"י ברונא. בשנת ה'רי"ז אנו מוצאים את איזכור שמו כאחד מרבני העיר. המקור לשנת הפטירה ה'רס"ה, הוא מספר דור דור ודורשיו (ר"י לויןשטיין, [עמ' 59] אות תרצט), אך לא ידוע מניין לו זאת. כל מקום שמוזכר בדברי רבותינו ספר "הארוך" הכוונה לספר זה (דרכי הגמרא [לר"י קאנפנטון מקאשטיליא]). וראה עין זוכר לחיד"א מערכת ט סוף אות י. נדרשת הבחנה שלא להחליפו בספרי "איסור והיתר" אחרים: לרש"י; לרבינו ירוחם; לר' יעקב ב"ר משה מבניולש - בשיטת הקדמונים.

¹¹² מספריו של רבי יוסף יעבץ: אור החיים; חסדי ה'; יסוד האמונה; מאמר האחדות; פירוש על אבות; פירוש על תהלים.

¹¹³ האברבנאל חיבר ספרים רבים, מהם: פירושו על התורה והנ"ך; זבח פסח [על הגדש"פ]; ישועות משיחו; מפעלות אלוקים; מעייני הישועה; ראש אמנה.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
234	שבט יהודה	ר' שלמה אבן וירגא. ממגורשי ספרד	
235	נורא תהילות; עין משפט [על איוב] ¹¹⁴	ר' יואל אבן שועיב. רב בתקופה שאחר גירוש ספרד	
236	מנורת המאור [אבוהב]	ר' יצחק אבוהב (הראשון)	
237	מהר"י אבוהב [על הטור]	ר' יצחק אבוהב (השני)	ה'קצג
238	נימוקי ר' מנחם מרזבורק [מעיל צדק]	ר' מנחם מרזבורק ב"ר פנחס	
239	הליכות עולם	ר' ישועה הלוי ב"ר יוסף	ה'ר (בערך)
240	ספר הזכרון [על רש"י עה"ת]	ר' אברהם הלוי בקראט ב"ר שלמה	ה'ר (בערך)
241	רע"ב; עמר נקא	ר' עובדיה יצא מברטנורא	ה'ר-רה
242	משיח אילמים; ספר המוסר	ר' יהודה כלץ ב"ר שלמה ¹¹⁵	ה'ר-רי
243	ס' יוחסין	ר' אברהם זכות (זקוטו) ב"ר שמואל	ה'ריב
244	משיבת נפש [עה"ת]	ר' יוחנן לוריא ב"ר אהרן	ה'ר (בערך)
245	עין יעקב	ר' יעקב בן חביב ב"ר שלמה	ה'ריט
246	יכין ובוועז	ר' צמח ור' שמעון דוראן, ב"ר שלמה בן הרשב"ץ	
247	רא"ם [עה"ת, על הסמ"ג, שו"ת] (מזרחי)	ר' אליהו מזרחי ב"ר אברהם	ה'רי
248	רד"ך [שו"ת] (מהרד"ך)	ר' דוד הכהן ב"ר חיים	ה'רכה (בערך)
249	ספר המפואר; שמן זית זך; שמן משחת קודש	ר' שלמה מולכו ב"ר דוד	ה'רס
250	תולדות יצחק	ר' יצחק קארו ב"ר יוסף. דודו של הב"י	ה'ריח
251	תורה אור ¹¹⁶	ר' יוסף אבן יחיא	ה'רנב
252	בנימין זאב [שו"ת]	ר' בנימין זאב ב"ר מתתיה	¹¹⁷
253	מרכבת המשנה [על אבות] ¹¹⁸	ר' יוסף אלאשקר ב"ר משה (ב"ר יהודה)	ה'רל (בערך)
254	רבי יוסף טאיטאצק ¹¹⁹	ר' יוסף טאיטאצק ב"ר שלמה. ממגורשי ספרד	אחרי ה'ש
255	שבט יהודה [צרות ישראל ויוכחים]	ר' שלמה אבן וירגא	חי סביב ה'ש ¹²⁰
256	מהר"ם אלשקר	ר' משה אלשקר (אלאשקר) ב"ר יצחק	ה'רכו
257	מהרא"פ / ר"א מפראג [מוזכר רבות] ¹²¹	ר' אברהם ב"ר אביגדור	ה'שג
258	מהר"י בירב [עמ"ס קידושין; שו"ת]	ר' יעקב בי רב ב"ר משה	ה'רלד-ה
259	מהרלב"ח	ר' לוי ב"ר חביב	ה'רמג (בערך)
260	ספורנו [עה"ת והמגילות] ¹²²	ר' עובדיה ספורנו ב"ר יעקב	ה'רל-רמ
261	רבי נתן איגרא [השני]	ר' נתן איגרא מקרימונא ב"ר מנחם ¹²³	

¹¹⁴ פירושו של ר' יואל לאיכה הודפס יחד עם פירושו של ר' אברהם גלאנטי בספר "קול בוכים" [בשנת ה'רמ]. כן חיבר את עולת שבת [דרושים על סדר פרשיות השבוע].

¹¹⁵ אין להחליפו ברי"ה ב"ר שלמה כלץ [השני] שנולד בשנת ה'רס ונפטר אחרי שנת ה'שכ.

¹¹⁶ כן כתב פירוש על המגילות, לראשונה יצא לאור בבולוניה רצ"ח, ולאחרונה הוהדר מחדש בהוצאת אורים גדולים בירושלים. בנו הוא ר' גדליה אבן יחיא מחבר "שלשלת הקבלה".

¹¹⁷ ר' בנימין זאב הדפיס את ספרו בשנת ה'רצט. כיהן כדיין בבית הדין בארטא (בצפון מערב יוון) והתגורר תקופה מסויימת גם בונציה, היה בימי ר' יוסף טאיטאצק.

¹¹⁸ מספריו הנוספים של ר"י אלאשקר: התפוח; דרך עץ החיים [על הטור]; עדות ביהוסף; צפנת פענח; רפואת הנפש.

¹¹⁹ תשובותיו וזוהר בספרי בני זמנו, ומהם: אהלי תם; בנימין זאב; המבי"ט. מתלמידיו: מהרשד"ם; מהר"ם אלשיך; ר' שלמה אלקבץ.

¹²⁰ הספר מתבסס על כתבי ר' יהודה אבן וירגא, ר' שלמה העתיק ממנו והוסיף עליו, ובנו ר' יוסף הוסיף עוד על אביו. נראה שר' שלמה הוא נכדו של ר' יהודה אבן וירגא שחי סביב ה'רמ, ועל פי זאת מתוארכת תקופת חייו - כשישים שנה אחרי סבו.

¹²¹ חיבר הגהות על הטור פירוש על רש"י עה"ת, ופי' על התפילה. ספריו נדפסו בפראג, ודבריו מוזכרים רבות בספרים שונים.

¹²² הספורנו חיבר גם ספר "אור עמים". אין להחליפו בר' עובדיה ב"ר ישראל ספורנו מבית מדרשו של רמ"ע מפאנו.

¹²³ היה בדורו ורבו של ר' יהושע בועז בעל שלטי הגיבורים, אשר מביאו רבות תחת השם מהר"ן. מתשובותיו הובאו גם בשו"ת מהר"ם פאדווה, ושו"ת בנימין זאב.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
262 שלטי הגבורים [על הר"ף; על המרדכי] ¹²⁴	ר' יהושע בועז לבית ברוך ב"ר שמעון		ה'שיד-טו
263 סדר אליהו זוטא; דבי אליהו	ר' אליהו קאפסאלי ב"ר אלקנה	ה'רנ	ה'שטו
264 ר"ש סירילאו (רש"ס) [על הירושלמי]	ר' שלמה סיריליו ב"ר יוסף	ה'רנב - היה ילד	ה'שיח (?)
265 תולעת יעקב; דרך אמונה; עבודת הקדש	ר' מאיר ב"ר (אבן) גבאי		ה'שכ? ¹²⁵
266 מהר"ם פאדווה/פדואה/פדובה ¹²⁶ [שו"ת]	ר' מאיר קצנלנבוגן ב"ר יצחק	ה'רלג	ה'שכה
267 רבי עזריאל דאיינה [שו"ת; פ' האגדות]	ר' עזריאל דאיינה ב"ר שלמה. נר"נ עם מהר"ם פאדווה		
268 תומר דבורה; פרדס רמונים ¹²⁷ (רמ"ק)	ר' משה קורדובירו ב"ר יעקב	ה'רפב	ה'של
269 טעמי המצוות	ר' מנחם הבבלי רקנטי ב"ר משה		ה'שלא (בערך)
270 רמ"א ¹²⁸	ר' משה איסרליש, ב"ר ישראל איסר	ה'רפה (בערך)	ה'שלב
271 כתבי האר"י (האריז"ל) ¹²⁹	ר' יצחק לוריא ב"ר שלמה	ה'רצד	ה'שלב
272 רדב"ז [שו"ת; על הרמב"ם]	ר' דוד ב"ר [אבן] זמרא / ב"ר אברהם בן זמרא	ה'רלט-רמב	ה'שלג-שמט
273 מהר"י קורקוס	ר' יוסף קורקוס. נר"נ עם הרדב"ז		
274 מהרש"ל ¹³⁰	ר' שלמה לוריא ב"ר יחיאל	ה'רע (בערך)	ה'שלד
275 שולחן ערוך; בית יוסף; כסף משנה ¹³¹	ר' יוסף קארו ב"ר אפרים	ה'רמח	ה'שלה
276 תקון יששכר – עיבור שנים	ר' יששכר אבן סוסאן מערבי ב"ר מרדכי	ה'רע (בערך)	אחרי השלה
277 מבוא שערים; אמרי שפר (מהר"ש) ¹³²	ר' נתן נטע שפירא [מהורודנא] ב"ר שמשון		ה'שלז
278 דברי ריבות; דברי שלום (ר"י אדרבי)	ר' יצחק אדרבי ב"ר שמואל	ה'רע	ה'שלז ¹³³

¹²⁴ ספריו הנוספים של ר' יהושע בועז שנדפסו בדף הגמרא: מסורת הש"ס; נר מצוה ועין משפט; תורה אור. החיבור "מסורת הש"ס" היה נקרא בראשיתו "מסורת התלמוד" [שאלוניקי רפ"ג], ונעשה "שינוי השם" ע"י הצנזורה. בהמשך, רבי ישעיה פיק ורבי יוסף שמואל מקראקא, הרחיבו את חיבורו זה [על אודותם ראה ע': מסורת הש"ס; חידושי הש"ס]. כן חיבר את הספרים: חקור דינים; ס' הפשוטים; ס' המחלוקת. היה ממגורשי ספרד, ותלמידו של ר' נתן איגרא.

¹²⁵ בשנה זו הביא חתנו את ספרו לדפוס.

¹²⁶ בקרב הפוסקים האשכנזים מקובל לכנות 'מפאדווה', אולם בשאר הספרים כונה 'מפאדובה' כשם המקום כיום, או 'מפדואה' כפי שהיה שם המקום עד לפני כחמש מאות שנה. המהר"ם מפאדווה, הדפיס את תשובות ר' יהודה מינץ [המהר"י מינץ], שהיה סב אשתו, ואת סדר גיטין וסדר חליצה של חותנו ר' אברהם מינץ, וצירף אליהם את הגהותיו. כן כתב הגהות וחידושים על הרמב"ם – נדפסו עם הרמב"ם, ונציה ש"י.

¹²⁷ ספריו הנוספים של הרמ"ק: אור יקר; אור נערב; אילימה רבתי; זבחי שלמים; ספר גרושין; שיעור קומה; תפלה למשה.

¹²⁸ ספרי הרמ"א: דרכי משה; 'מפה' לשולחן ערוך; תורת החטאת; תורת העולה; מחיר יין; שו"ת הרמ"א; הגהות לספרים שונים. על הגהותיו, על שנת לידתו ועל שנת פטירתו ראה נספח כא.

¹²⁹ "כתבי האר"י" הוא כינוי כולל לכל הספרים שנכתבו על ידי תלמידי האר"י בשמו, בעיקר על ידי תלמידו ר' חיים ויטאל - מהר"ו. מקובל שהאר"י היה אומר, שאין אחד מכל תלמידיו שמסוגל לרדת לסוף דעתו כרח"ו. במשך שנתיים שהיה האר"י בצפת, רשם רח"ו כל מילה שהוציא מפיו, ומשום כך שיטתו המובאת בספריו של רח"ו, היא השיטה המוסמכת של קבלת האר"י [ברם, יש שלא העדיפו את שיטת רח"ו יותר מהתלמידים האחרים]. על כתביו, ראה בערך "רבי חיים ויטאל" (מהר"ו).

¹³⁰ ספרי המהרש"ל: חכמת שלמה; שו"ת מהרש"ל; ים של שלמה (יש"ש); יריעות שלמה; עמודי שלמה; עטרת שלמה [על שערי דורא]; זמירות לשבת ולמוצ"ש עם פירוש; מגורת זהב; הנהגת מהרש"ל [נשארו בכתי"ח] לארבעה טורים ועוד]. אכן, פירושו ל"שערי דורא", נדפס על ידי תלמידיו בשתי נוסחאות: האחת תחת השם "מכונות שלמה" (בזל שנ"ט), והשניה (באותה שנה, על ידי תלמיד אחר) תחת השם "עטרת שלמה" (לובלין שנ"ט). קיימים הבדלים רבים בין שתי הנוסחאות. במהדורת "שערי דורא השלם" (וראנוב ת"ש) שולבו שתי הנוסחאות תחת השם "מכונות ועטרת שלמה".

¹³¹ מספריו הנוספים של מהר"י קארו (ידוע בכינויים: הרב בית יוסף; מרן; המחבר): אבקת רוכל [שו"ת]; בדק הבית [תוספות מהדורה שנייה על ה"בית יוסף"]; ח"י בית יוסף [עמ"ס כתובות]; כללי הגמרא [נתחבר כפירוש על "הליכות עולם" לר' ישועה הלוי]; מגיד משרים; שו"ת בית יוסף.

¹³² רבי נתן נטע שפירא מהורודנה, הוא סבו של רבי נתן נטע שפירא בעל "מגלה עמוקות", ונדרשת הבחנה שלא להחליף ביניהם. פירוש "מבוא שערים" מחולק לשנים: חלקו ["מבוא שערים"] מבאר את דברי ה"שערי דורא", וחלקו ["מבוא שערים על הגהות"] דן בדברי "הגהות שערי דורא" [לבעל תורה ד].

¹³³ באנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [מרגליות] הובא שתאריך זה נכתב על מצבתו. ברם, על תאריך פטירתו מצאנו תאריכים שונים, יש שכתב ה'תל"ב, מאידך יש מי שכתב ה'שמ"ד.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
279	מנות הלוי; פיוט "לכה דוד"	ר' שלמה אלקבץ ב"ר משה. ר' משה קורדוברו תלמידו	ה'שלו-שלט
280	ראשית חכמה; תוצאות חיים	ר' אליהו די וידאש ב"ר משה. מתלמידי הרמ"ק	ה'שלט-שמה
281	מבי"ט ¹³⁴ (ר' משה מטרנאני)	ר' משה מטרנאני ב"ר יוסף	ה'שמ
282	מהר"י בן לב (מהריב"ל)	ר' יוסף אבן לב ב"ר דוד	ה'רסה (בערך) ה'שמ
283	פרקי משה [על אבות]; ידי משה ¹³⁵	ר' משה אלמושנינו ב"ר ברוך	ה'רעח (בערך) ה'שמ
284	מכתם לדוד; כתב תורה [על תרי"ג מצוות] ¹³⁶	ר' דוד ויטאל ב"ר שלמה. תלמיד חבר למהר"ם פאדוה	
285	סדר היום	ר' משה ב"ר מכיר	ה'שמ
286	ארחות צדיקים [נקרא גם ספר המדות]	לא ידוע ¹³⁷	נדפס ה'שמא
287	כתם פז [על הזוהר]; פיוט "בר יוחאי"	ר' שמעון לביא	רמה (בערך) ה'שמ-שמה
288	משפטי שמואל [שו"ת]	ר' שמואל קלעי ב"ר משה	ה'רס ה'שמה
289	מתנות כהונה [על מדרש רבה]	רבי יששכר בער כץ. תלמיד הרמ"א	התחבר ה'שמד
290	מעשי ה'	ר' אליעזר אשכנזי ב"ר אליה	ה'שמו
291	שלשלת הקבלה [הסטוריה]	ר' גדליה ב"ר יחיא	ה'רעה ה'שמח
292	לחם משנה	ר' אברהם די בוטון ב"ר משה	ה'שה ה'שמח
293	מהרשד"ם	ר' שמואל די מדינה ב"ר משה	ה'רסו (בערך) ה'שמט-נ
294	פירוש על הרמב"ם [ר' דוד עראמה]; שו"ת	ר' דוד עראמה ב"ר אברהם. היה בתקופת מהרשד"ם	נדפס ה'שה
295	נחלת צבי; עטרת צבי [או"ח] ¹³⁸	ר' צבי הירש הכהן ב"ר יוסף	ה'שנ (בערך) ה'שנ
296	שארית יוסף [שו"ת, ביאורים על מרדכי וטור] ¹³⁹	ר' יוסף כ"ץ ב"ר מרדכי גרשון	ה'שנא
297	שיטה מקובצת	ר' בצלאל אשכנזי ב"ר אברהם	ה'רפ ה'שנב
298	תיקוני שבת	ר' אברהם הלוי ברוכים (מורבי)	ה'שנג (בערך) ה'שנג
299	יפה תואר ¹⁴⁰	ר' שמואל יפה אשכנזי	ה'רפה ה'שנה
300	לחם רב [או"ח]	ר' שמואל ב"ר יוסף יאסקי [יוסקה]	ה'שנו ¹⁴¹
301	שנים עשר דרשות (מהרש"ק)	ר' שמואל יהודה קצנלבויג ב"ר מאיר ¹⁴²	ה'רפא ה'שנז
302	מהרל"ח [הגהות לטור] ¹⁴³	ר' לייב חנהליס [חנלש] מלובלין ב"ר מאיר מטנהוזן	ה'שנז
303	אלשיך; תורת משה (מהר"ם אלשיך)	ר' משה אלשיך ב"ר חיים	ה'רסז-ח ה'שנח
304	חרדים [חיבר את הפיוט "ידיד נפש"]	ר' אליעזר אזכרי ב"ר משה	ה'רצג ה'שס
305	מהרש"ך	ר' שלמה הכהן ב"ר אברהם	ה'רפ (בערך) ה'שסא-ב

¹³⁴ ספרי המבי"ט: בית אלוקים; קרית ספר; שו"ת המבי"ט.

¹³⁵ מספריו הנוספים של ר"מ אלמושנינו: חסד אל; מאמץ כח; תפילה למשה.

¹³⁶ נדפס בקושטא רצ"ו. חלק ממנו הוהדר מחדש בירושלים תרצ"ו, עם ביאור ר' יהודה אריה ב"ר ברוך.

¹³⁷ ספר ארחות צדיקים מחברו עלום, אכן יש ששיערו [שער הספר, וילנא תרע"ד] שמחברו הוא ר' יום טוב ליפמן מיהליוזן, בעל ספר הניצחון, שפעל סביב שנת ה'קס, אך אין לכך בסיס איתן.

¹³⁸ אין להחליפו בנחלת צבי [לראצ"ה אייזנשטט] שנדפס על השו"ע.

¹³⁹ כמו כן, הוא הגיה והוציא לאור את "ספר האגודה" לר' אלכסנדר זוסלין הכהן, קראקא של"א.

¹⁴⁰ חיבוריו הנוספים של ר' שמואל יפה אשכנזי: יפה קול; יפה ענף; יפה מראה; יפה עינים.

¹⁴¹ כך נכתב על מצבתו, אולם בשנת ה'שעד נתן הסכמה על פי' עץ שתול [על ספר העיקרים].

¹⁴² אביו הוא המהר"ם פאדוה. ראוי לציין, כי המהרש"ק כונה גם בשם: מינץ, כשם משפחת אמו. דבר שגרם למדפיסי המהדורה השניה של הספר, בלבוב תקנ"ח, לקרוא לספר שנים עשר דרשות למהר"י מינץ. כינוי זה גרם לרבים לטעות וליחס את החיבור לזקנו ר' יהודה מינץ. בספר "נחלת יעקב" נאספו רבות מתשובותיו, על ידי תלמידו ר' יעקב הלפרין [בספר לוקטו תשובות מגדולי איטליה שבתקופת המהרש"ק, וחברי וחכמי בית מדרשו]. כן נזכרו תשובותיו ביתר ספרי השו"ת שבתקופתו.

¹⁴³ ספרו של המהרל"ח (מהר"ל מלובלין) נקרא "ויגש יהודה". בשנת ה'תק"נ נדפס הספר "חידושי מהרל"ח והגהות", מה שמקורו מהמהרל"ח צויין: "מהרל"ח", ושאר ההגהות הן מבני המהדיר, ר' יוסף ור' מיכאל שמעון בני ר' יחיאל מיכל מיא [אכן בספר מעלות היוחסין עמ' כא, ציין שהן מהבן ר' יוסף. ר' מיכאל שמעון נפטר בשנת ה'תקצג]. חיבור זה הוא מנושאי כליו של הטור. לגבי תאריך פטירת המהרל"ח - ה'שנ"ז - כן נכתב על מצבתו שבלובלין, אכן אחיו ר' יעקב, כתב בהקדמה לספר, שנפטר בשנת שנ"ו. המהרל"ח היה מתלמידי הרמ"א.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
306	מדרש שמואל [על אבות] ¹⁴⁴	ר' שמואל די אוזידה ב"ר יצחק	ה'שסד (בערך)
307	עצמות יוסף [עמ"ס קידושין]	ר' יוסף אבן-עזרא ב"ר יצחק	ה'שסה
308	שפתי כהן [עה"ת]	ר' מרדכי הכהן מצפת. מתלמידי גורי האר"י	נדפס ה'שסה
309	מטה משה; הואיל משה [עה"ת]	ר' משה מ"ת ב"ר אברהם	ה'ש (בערך)
310	מהר"ם גאלנטי [שו"ת] ¹⁴⁵	ר' משה גאלנטי ב"ר מרדכי	ה'רצ (בערך)
311	מהר"ל מפראג ¹⁴⁶	ר' יהודה ליוואני ב"ר בצלאל	ה'רעב-רפו
312	ביאור רבי יוסף מקרמניץ ל"שערי דורא"	ר' יוסף מקרמניץ (קרמניצר), תלמיד הרמ"א	נדפס ה'שסט
313	כלי חמדה [עה"ת]; כלי יקר; כלי פז	ר' שמואל לניאדו ב"ר אברהם. (בעל הכלים)	ה'שע
314	חפצי בה	ר' יוסף מערבי [מוגרבי] אבן טובול. תלמיד האר"י	אחרי ה'שע
315	מנחת יהודה [על פירש"י עה"ת]	ר' יהודה לייב איילנבורג ב"ר עובדיה	ה'שעא
316	חכמת מנוח; מנוח מצא חן	ר' מנוח הענדיל [הנדל] ב"ר שמריה	ה'ש
317	ערך לחם (מהריק"ש; מהריק"א) ¹⁴⁷	ר' יעקב קאשטרו (קאסטרו) ב"ר אברהם	ה'רפה
318	לבוש ¹⁴⁸	ר' מרדכי יפה ב"ר אברהם	ה'רצ
319	שלטי הגבורים	ר' אברהם פוטלאונה משער אריה	ה'שב
320	ראנ"ח	ר' אליהו ב"ר חיים	ה'רצ (בערך)
321	צמח דוד [הסטוריה]; נחמד ונעים/מגן דוד	ר' דוד גאנז ב"ר שלמה	ה'שעג
322	סמ"ע; דרישה; פרישה	ר' יושע וולק כ"צ (יהושע פלק כהן) ב"ר אלכסנדר	ה'שטו
323	גדולת מרדכי (אנשי שם על המרדכי); אגודת אזוב	ר' ברוך מגניץ [גנעזן] ב"ר דוד	לפני ה'שעה
324	חוט השני [שו"ת]	ר' אברהם שמואל בכרך ב"ר יצחק	ה'שלה
325	דגל אהבה; מעין גנים; ערוגת הבושם	ר' שמואל ארקיוולטי ב"ר אלחנן יעקב	ה'רצ
326	מהר"ם מלובלין ¹⁴⁹	ר' מאיר ב"ר גדליה	ה'שיח
327	חי' רבי משה קזיס	ר' משה קזיס	ה'שי
328	בית פנחס [עמ"ס יבמות ומכות]	ר' פנחס הלוי הורוויץ ב"ר ישראל	ה'ש (בערך)
329	כלי יקר [עה"ת] ¹⁵⁰	ר' שלמה אפרים מלונטשיץ ב"ר אהרן. תלמיד המהר"ל	ה'ש
330	שפע טל; נשמת שבתי הלוי	ר' שבתי שפטיל הלוי הורוויץ ב"ר עקיבא	ה'שכה
331	אמרי ישר [על מדרש רבה]	ר' וידאל הצרפתי	ה'שעט
332	משאת בנימין [שו"ת]; מצוות נשים [ידיש]	ר' בנימין אהרן סלניק ב"ר אברהם	ה'רצ
333	עשרה מאמרות ¹⁵¹ (רמ"ע מפאנו)	ר' מנחם עזריה זי' פאנו ב"ר יצחק ברכיה	ה'שח

¹⁴⁴ מספריו הנוספים של ה"מדרש שמואל": לחם דמעה [על איכה]; אגרת שמואל [על רות].

¹⁴⁵ ספריו הנוספים של מהר"ם גאלנטי: ירכתי המשכן [על הרמב"ם]; מפתח הזוהר; קהלת יעקב.

¹⁴⁶ ספרי המהר"ל: אור חדש; באר הגולה; גבורות ה'; גור אריה; דרושים על התורה והמצוות; דרוש נאה; דרשות המהר"ל; דרך חיים [על אבות]; הגדת מהר"ל [אכן טענו כי ההגדה על פירושה אינם אלא זיוף בשמו, אם כי רוב הפירושים שבה נלקטו מספרו גבורות ה', על כך ראה מוריה שנה יד גליון ג-ד עמ' קב]; זכר צדיק; חי' אגדות; חי' גור אריה [עה"ש"ס]; חי' מהר"ל [על: ש"ס; טור יו"ד]; נצח ישראל; נר מצוה; נתיבות עולם; פירושי מהר"ל [אגדות הש"ס]; תפארת ישראל.

¹⁴⁷ ר"י קאשטרו מכונה גם: ריק"ש או מהריק"ש, במצרים ראו בו גדול הדור וקראו לו "מרא דאתרא". חיבורו "ערך לחם" [הגהות על השו"ע - כמו הגהות הרמ"א] מכונה גם ספר מהריק"ש או הגהות מהריק"ש. ספריו הנוספים: אהלי יעקב [שו"ת]; תולדות יעקב [עמ"ס ביצה]; שיטה עמ"ס ב"ק (תשס"ח, מכון אהבת שלום).

¹⁴⁸ הלבוש מכונה על שם ספריו - עשרה לבושים: לבוש האורה [עה"ת]; לבוש התכלת [או"ח א]; לבוש החור [או"ח ב]; לבוש עטרת זהב [יו"ד]; לבוש הבוץ והארגמן [אהע"ז]; לבוש עיר שושן [חו"מ]; לבושי אור יקרות כולל בתוכו שלושה לבושים - לבוש אבן יקרה, לבוש אדר היקר ולבוש פינת יקרת. כן חיבר "הגהות רבי מרדכי יפה" על ספר שערי דורא.

¹⁴⁹ ספרי המהר"ם: מאיר עיני חכמים [נד' בסוף הגמ' בסמוך למהרש"א, תחת השם: מהר"ם]; מנהיג עיני חכמים, ויניציאה שע"ח, מאוחר יותר נדפס הספר בשם שו"ת מהר"ם מלובלין.

¹⁵⁰ ספריו הנוספים של הכלי יקר: אורח לחיים; עוללות אפרים; עיר גבורים; עמודי שש; רבבות אפרים; שפתי דעת.

¹⁵¹ ספריו הנוספים של הרמ"ע מפאנו: אלפסי זוטא; חבל נביאים; ימין ה'; שבעים ושתיים ידיעות; שבתי לוחות [יש בו שני מאמרים לרמ"ע מפאנו, ומאמר אחד לר"ש אלקבץ].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
334	נחלת יעקב [ש"ת]; שושנת יעקב	ר' יעקב הלפרין ב"ר אלחנן	¹⁵²
335	מלאכת שלמה [על המשנה]	ר' שלמה עדני ב"ר ישועה	ה'שעט ¹⁵³
336	רבי חיים ויטאל (מהר"ו) ¹⁵⁴	ר' חיים ויטאל ב"ר יוסף	ה'שפה?
337	באר שבע; צדה לדרך [ע"ת]	ר' יששכר בער פרנס איילנבורג ב"ר ישראל לעזער	ה'שפג
338	מהר"י באסאן [ש"ת] ¹⁵⁵	ר' יחיאל באסאן ב"ר חיים	ה'שפה
339	תורת אמת [ש"ת] (מהר"א ששון)	ר' אהרן ששון ב"ר יוסף	ה'שפו
340	מנחת שי [על התנ"ך]	ר' ידידיה שלמה [רפאל] מנורז/מנורצי ב"ר אברהם	ה'שכ (בערך)
341	שני לוחות הברית (של"ה) ¹⁵⁶	ר' ישעיהו הלוי הורוויץ ב"ר אברהם	ה'שיח-כ
342	יוסף אומץ ¹⁵⁷	ר' יוסף (יוזפא) האן נורלינג ב"ר זליגמאן	ה'של
343	מהרש"א ¹⁵⁸	ר' שמואל אליעזר הלוי איידלס ב"ר יהודה	ה'שטו-כה
344	תורת חיים; צאן קדשים	ר' אברהם חיים שור ב"ר נפתלי צבי הירש	ה'שצב
345	מגלה עמוקות ¹⁵⁹	ר' נתן נטע שפירא ב"ר שלמה	ה'שמה (בערך)
346	תבואות שור [הישן/הראשון. קיצור ב"י]	ר' אפרים זלמן שור ה"ר נפתלי הירש	ה'שצד
347	מהריט"ץ (מהר"ט צהלון)	ר' יום טוב צהלון ב"ר משה	ה'שצח+
348	מהרי"ט (מהרימ"ט)	ר' יוסף טראני ב"ר משה מטרנאני [המב"ט]	ה'שכח-ט
349	נחלת יעקב [ע"ת] ¹⁶⁰	ר' יעקב (יעקל) סולניק ב"ר בנימין אהרן [ה"משאת בנימין]	ה'שצט
350	מעבר יבק	ר' אהרן ברכיה מודינה ב"ר משה	ה'שצט
351	ב"ח; משיב נפש	ר' יואל סירקיש ב"ר שמואל	ה'ת
352	מהר"ם שיף	ר' מאיר הכהן שיף	ה'תא
353	אבי הש"ך ¹⁶¹	ר' מאיר כ"ץ ב"ר משה	ה'תג
354	חסד לאברהם ¹⁶²	ר' אברהם אזולאי ב"ר מרדכי. סבו של החיד"א	ה'תד
355	תורת חיים [ש"ת] (מהר"ש)	ר' חיים שבתי ב"ר שבתי	ה'שיז
356	גידולי תרומה; בינה לעיתים	ר' עזריה פיג'ו ב"ר אפרים	ה'תז

¹⁵² בשנת ה' שפג היה כבר בן שבעים כפי שהוא כותב בהקדמת ספרו "נחלת יעקב". במסגרת זו, נציין את ר' לייב סרוואל המופיע בספרות תקופה זו - בספרים: נחלת יהושע; מהרי"ט (סי' קמח); מהר"ם גלאנטי (סי' קכה); באר שבע (סי' עב); מהר"י לבית הלוי (כלל ב סי' כה, מ). הובא בבית שמואל (אה"ע"ז סי' ד ס"ק יט), ובמשאת משה ([לר"מ ישראל] אה"ע"ז סי' מ), ועוד.

¹⁵³ בשנה זו נפטרו במגפה אשתו ושבעת ילדיו, וסמוך לעת ההיא הוא נפטר. יש מי שכתב שנפטר בשנת ה'שצ - כנראה מהשערה.

¹⁵⁴ ר' חיים ויטאל כתב את תורת רבו האר"י בחבוריו הגדולים: עץ חיים; פרי עץ חיים; "שמונת השערים" [הלוא הם: שער היחודים ותיקון עונות; שער מאמרי רשב"י; שער מאמרי רז"ל; שער הפסוקים; שער המצות; שער הכוונות; שער רוח הקודש; שער הגלגולים]. כן כתב את הספרים: אגרת לקץ הימין; אוצרות חיים; ארבע מאות שקל כסף; דרך חיים; לקוטי תורה; מבוא שערים; סדור אריז"ל; ספר הגלגולים; ספר החזיונות; ספר התכונה; עולת תמיד; עץ הדעת טוב; שערי קדושה. שלושה ספרים נוספים: ספר הדרושים; ספר הכוונות; ספר הליקוטים - ספרים אלו מכונים "ת"ר ניירים". על ספרים אלו, על ספר הכוונות נוסף, על מהדורות כתביו של רח"ו, ועל הספרים שיצאו לאור אחר פטירתו ע"י מהר"י צמח, ראה נספח כב.

¹⁵⁵ אין להחליפו במהר"י באסאן [ר' ישעיהו באסאן] בעמח"ס לחמי תורה, שהיה רבו של הרמח"ל, ועמד לימין הרמח"ל בזמן הפולמוס שהתעורר כנגדו. וראה להלן בערכו.

¹⁵⁶ מספריו הנוספים של השל"ה הקדוש: מצות תפילין; סידור "שער השמים"; שמות גיטין; בגדי ישע [על סדר מועד; על המרדכי].

¹⁵⁷ אין להחליפו עם ספר יוסף אומץ שחיבר החיד"א.

¹⁵⁸ את המהדורה בתרא למהרש"א חיבר חתנו ר' משה ב"ר יצחק מלובלין [נפטר ה'תכט].

¹⁵⁹ שני ספרים כתב תחת השם "מגלה עמוקות" האחד הוא על פ' ואתחנן [קראקא שצ"ו], והשני הוא עה"ת [לבוש תקנ"ה]. כן כתב את הספרים: חידושי אנשי שם [על הרי"ף]; פירוש על הזוהר [לובלין שפ"ג]. חמשה עשר ספרים כתב, כנגלה וכנסתר, מהם שבעה על התורה - אך לא כולם נדפסו.

¹⁶⁰ חיבור זה הוא על רש"י על התורה, ואין להחליף בנחלת יעקב עה"ת לבעל "נתיבות המשפט".

¹⁶¹ שו"ת לאביו של הש"ך, נדפס בספרו של הש"ך "גבורת אנשים".

¹⁶² ספרי סבו של החיד"א - ה"חסד לאברהם": אהבה בתענוגים; בעלי ברית אברהם; אור החמה; אור הלבנה; אור הגנוז; זהרי חמה; ירח יקר; כנף רננים; מעשה חושב; מקדש מלך; קרית ארבע.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
357 נבחר מסוף; מאור עינים; ר"ף [על עין יעקב]	ר' יאשיהו פינטו ב"ר יוסף (ריא"פ)	ה'שכה	ה'תח
358 מגיני שלמה; שו"ת פני יהושע ¹⁶³	ר' יהושע ב"ר יוסף	ה'שנג	ה'תח
359 ארי נהם; זקני יהודה ¹⁶⁴	ר' יהודה אריה ממודינא [די מודינא] ב"ר יצחק	ה'שלא	ה'תח
360 איגרת הקודש [לער"פ]; דן ידן	ר' שמשון מאוסטרופולי ב"ר פסח		ה'תח
361 ראש יוסף [על טור ב"י; שו"ת]	ר' יוסף אישקאפה ב"ר שאול	ה'של	ה'תט
362 איתן האזרחי [שו"ת]	ר' אברהם רפאפורט ב"ר ישראל יחיאל		ה'תיא [?]
363 שו"ת מהר"ש הלוי	ר' שלמה הלוי ב"ר יצחק	נדפס ה'תיב	לפני ה'תיב
364 לב שמח [על סהמ"צ; שו"ת]	ר' אברהם אליגרי ב"ר שלמה	ה'שכ	ה'תיב
365 קרבן אהרן [על ת"כ]	ר' אהרן אבן חיים ב"ר אברהם	נחתם: ה'שסט	
366 תוספות יום טוב ¹⁶⁵	ר' יום טוב [ליפמן] לוי הלר [העליר] ¹⁶⁶ ב"ר צבי נתן	ה'שלט	ה'תיד
367 שו"ת מגן גבורים	ר' דניאל אישטרושה		ה'תיד
368 חלקת מחוקק	ר' משה לימא	ה'שנא	ה'תטז
369 נשמת חיים	ר' מנשה ב"ר ישראל		ה'תיח
370 ווי העמודים [נכרך עם ספר אביו - השל"ה]	ר' שבתי שעפטיל הלוי הורוויץ ב"ר ישעיה	ה'שנב	ה'תכ
371 צמח צדק [שו"ת]	ר' מנחם מנדל קרוכמל ב"ר אברהם		ה'תכא
372 אור צדיקים [הנהגות ומוסר]; דרך סעודה ¹⁶⁷	ר' מאיר הכהן פופרש ב"ר יהודה לייב	ה'שפד	ה'תכב
373 שו"ת ¹⁶⁸	ר' שבתי הכהן ב"ר מאיר	ה'שפב	ה'תכג
374 חנוכת התורה ¹⁶⁹ (הרבי ר' העשיל)	ר' אברהם יהושע העשיל ב"ר יעקב	ה'שנה (בערך)	ה'תכד
375 נגיד ומצוה; לחם מן השמים ¹⁷⁰	ר' יעקב צמח ב"ר חיים	ה'שמד (בערך)	ה'תכז
376 ט"ז [=טורי זהב]; דברי דוד [על רש"י עה"ת]	ר' דוד הלוי ב"ר שמואל	ה'שמו	ה'תכז
377 קיקיון דיונה	ר' יונה תאומים, ב"ר ישעיהו מפראג	ה'שנו	ה'תכט ¹⁷¹
378 באר הגולה	ר' משה רבקש	ה'שנא	ה'תלא

¹⁶³ מתשובותיו של ה"מגיני שלמה" נתפרסמו בספרי השו"ת: תשובות גאוני בתראי [טורקא תקכ"ד]; בית חדש הישנות [פפד"מ תנ"ז]; בית חדש החדשות [קארץ תקמ"ה]; גבורת אנשים [דסוי תנ"ז], ועוד.

¹⁶⁴ ספריו הנוספים של ר"י מודינא: בחינת הקבלה; בית לחם יהודה; בית יהודה; גלות יהודה; לב האריה; מגן וחרב; מגן וצינה; מדבר יהודה; סוד ישרים; סוד מרע; פי אריה; צרי לנפש; שולחן ערוך. חיבר פיוטים חלקם כונסו בספר תפילות ישרים. חיבר את הפיוט הנאמר בתפילת יום כיפור קטן "יום זה יהי משקל כל חטאתי".

¹⁶⁵ ספריו הנוספים של ה"תוס' יו"ט": "מעדני יו"ט" [נקרא מקדם מעדני מלך], ו"דברי חמודות" [נקרא מקדם לחם חמודות], והם חיבוריו על הרא"ש של הסדרים זרעים קדשים וטהרות. חיבורו על הרא"ש של סדר נזיקין, נקרא "פלפולא חריפתא". כן חיבר: ביאור לספר בחינת עולם; ברית מלח; דרוש חידושי הלבנה; הגהות וביאורים לספר "גבעת המורה"; הגהות על הטור [וארשא תרכ"ב]; מגילת איבה; מלבושי יום טוב [על הפמ"ג]; צורת הבית [צורת ביהמ"ק].

¹⁶⁶ שמו המלא של בעל "תוס' יו"ט", הוא רבי גרשון שאול יום טוב ליפמן העליר ולרשטיין. גרשון-שאול הוא שם שנוסף לו בעת מחלתו.

¹⁶⁷ רבי מאיר פופרש [פאפרוש/פאפירש (רמ"פ)] נמנה על גורי האר"י בהיותו תלמיד של תלמידי האריז"ל. הוא סידר את כתבי האר"י, שהיו מחולקים למהדורות שונות [על כך, ראה נספח כב], ערך וחילק לנושאים, ופיצל אותם לשלושה ספרים: דרך עץ חיים [ידוע בשמו "עץ חיים"], פרי עץ חיים, ונוף עץ חיים [שני האחרונים לא נדפסו בשלמותם אלא חלקים בשמות שונים, על כך ראה נספח כג]. מחיבוריו הנוספים של רבי מאיר: אור הישר [מוסר והנהגות]; אור זרוע [קבלה. על עץ חיים]; אור נר; אור צח [קבלה]; אור שבת [על שירי שבת לאריז"ל]; אילן הגדול [קבלה]; טל אורות; מאורת נתן [מחולק לשנים: יאיר נתיב ומאורי אור]; מסילות חכמה; מתוק האור; תורה אור.

¹⁶⁸ ספרי הש"ך: שפתי כהן [על שו"ע יו"ד וחומ"מ]; נקודות הכסף; תקפו כהן; הארוך מש"ך [על הטור]; גבורת אנשים; פועל צדק; מגילת עיפה.

¹⁶⁹ ספריו הנוספים של הרבי ר' העשיל: חידושי הלכות על בבא קמא [לובלין תמ"ב]; חידושים והגהות על הסמ"ג [קאפוסט תרס"ז]. בין תלמידיו נמנו הש"ך, ר' שמואל קידנובר בעל "ברכת הזבח", ור' גרשון אשכנזי בעל "עבודת הגרשוני".

¹⁷⁰ מספריו הנוספים של מהר"י צמח: ערכי הכינויים; צמח צדיק; קול ברמה; רנו ליעקב; תפארת אדם. כן ערך ספרים מכתבי רח"ו: אדם ישר; אוצרות חיים; זוהר הרקיע; עולת תמיד; קהילת יעקב. שו"ע האר"י (קראקא ה'תכ) נערך על פי ספריו נגיד ומצוה ולחם מן השמים.

¹⁷¹ בשנה זו הוציאו בניו את ספרו ע"פ צוואתו, ואף כתבו הקדמות לכבודו.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
379	תיקוני תשובה ¹⁷²	ר' אריה לייב ב"ר זכריה מנדל	ה'תלא
380	כנסת הגדולה; חמרא וחיי; דינא דחיי	ר' חיים בנבנישתי [או: בנבשת] ב"ר ישראל	ה'תלג-ז
381	הלכות קטנות (הל"ק"ט) ¹⁷³	ר' ישראל יעקב חגיז [חאגיז] ב"ר שמואל	ה'תלד
382	באר עשק ¹⁷⁴	ר' שבתי באר	ה'תלד-תלה
383	משפטי צדק	ר' שמואל גרמיזאן	ה'תלה (בערך)
384	תפארת שמואל; ברכת הזבח (מהרש"ק)	ר' אהרן שמואל קוידנובר [קאידנובר] ב"ר ישראל	ה'תלו
385	תורת חסד [שו"ת]	ר' חסדאי הכהן פרחיה ב"ר שמואל	ה'תלז
386	יבין שמועה [על הליכות עולם] ¹⁷⁵	ר' ניסים שלמה אלגאזי ב"ר אברהם	ה'תלז-תמה
387	שער אפרים [שו"ת]	ר' אפרים הכהן מוילנא	ה'תלח
388	קורא הדורות	ר' דוד קונפורטי ¹⁷⁶ ב"ר גבריאל	ה'תלח (בערך)
389	נחלת שבעה	ר' שמואל הלוי סג"ל ב"ר דוד משה	ה'תמא
390	תפארת למשה [על שו"ע יו"ד] ¹⁷⁷	ר' משה מגזע צבי ב"ר אברהם	ה'תמא
391	מגן אברהם; זית רענן [על ילקוט שמעוני]	ר' אברהם אבלי הלוי גומבינר	ה'תמג
392	אור חדש [על א"ח]	ר' חיים בוכנר ב"ר בנימין זאב [וולף]	ה'תמד
393	עטרת זקנים	ר' מנחם מנדל אויערבאך ב"ר משולם	ה'תמט
394	זבח השלמים; קרבן חגיגה (המג"ן)	ר' משה גלאנטי ב"ר יהונתן (ר' משה גלאנטי השני)	ה'תמט
395	עמודיה שבעה; פלח הרימון ¹⁷⁸	ר' בצלאל מקוברין ב"ר שלמה	ה'ת (בערך)
396	עבודת הגרשוני; חדושי הגרשוני	ר' גרשון אשכנזי ב"ר יצחק	ה'תנג
397	הזכרונות; דבר שמואל (מהר"ש אבוהב)	ר' שמואל אבוהב ב"ר אברהם ¹⁷⁹	ה'תנד
398	גט פשוט; שמות בארץ ¹⁸⁰ (מהר"ם בן חביב)	ר' משה אבן חביב ב"ר שלמה	ה'תנו
399	פרי חדש; מים חיים [על הש"ס, רמב"ם ושו"ת]	ר' חזקיה די סילוה	ה'תנו-ח
400	קול הרמ"ז [על המשניות] (רמ"ז) ¹⁸¹	ר' משה זכות [זכותא] ב"ר מרדכי	ה'תנח
401	בית שמואל	ר' שמואל מפירדא ב"ר אורי שרגא פייבוש	ה'תנח
402	עולת תמיד - עולת שבת	ר' שמואל [אורגלר] ב"ר יוסף	ה'תס [המג"א מביאו]
אחרונים:			
403	יסוד יוסף; נעימה קדושה	ר' יוסף יוסקא	ה'תס
404	פרי עץ חיים	ר' חיים אביגדור	ה'תס
405	חוות יאיר; מקור חיים [על א"ח]	ר' יאיר חיים בכרך ב"ר משה שמשון	ה'תסב

¹⁷² נדפס בקראקא תכ"ו. הספר נכתב בשפת היידיש, והוא יקר המציאות. נודע בשם "דער הויכער רבי לייב" [=רבי לייב הגבוה].

¹⁷³ ספריו הנוספים של בעל הל"ק"ט: אורח מישור; זכרון לבני ישראל; עץ החיים [על המשניות]; פתיל תכלת [על אזהרות של רשב"ג]; קרבן מנחה; תחלת חכמה.

¹⁷⁴ אין להחליפו עם באר עשק ובאר רחובות על הש"ס שחיבר ר' יצחק ב"ר שמואל הלוי, אח הט"ז.

¹⁷⁵ מהר"ש אלגאזי [אלגזי] חיבר ספרים רבים, מהם: אהבת עולם; אפריון שלמה – רצוף אהבה; גופי הלכות [כללי התלמוד]; הליכות אלי; המון רבה; זהב שיבה; זקנת שלמה [על העיטור]; לחם סתרים [עמ"ס ע"ז]; מעולפת ספירים [וקילורית לעין]; שמע שלמה [עה"ת]; תאוה לעינים [על עין יעקב].

¹⁷⁶ אין להחליפו בספר ר' דוד קונפורטי (הראשון) שחי בזמן ר' חיים ויטאל.

¹⁷⁷ בספר "נר תמיד" [עמ"ס כריתות, לר"ב בנדט] הובאו הגהות של ה"תפארת למשה" שרשם על גליון גמרתו. מחבר הספר מודיע בהקדמתו, שכאשר הוא כותב "מצאתי" הכוונה בעיקר לגמרתו של ר' משה.

¹⁷⁸ חיבוריו הנוספים של ר' בצלאל מקוברין: זית רענן; חבצלת השרון; נופת צופים; קרבן שבת.

¹⁷⁹ בשער הספר נכתב שהיה בזמן הגידולי תרומה, כנה"ג והרמ"ז. כמו"כ המגן אברהם סי' שב ס"ק ב-ה [ובמקומות נוספים] מביאו.

¹⁸⁰ ספר "שמות בארץ" כולל את החיבורים: יום תרועה; תוספת יום הכיפורים; כפות תמרים.

¹⁸¹ מספריו הנוספים של ר"מ זכות: אגרות הרמ"ז; אם לבינה; הן קול חדש [שירים]; עפר יעקב [עה"ת]; ערכי הכינויים; רמ"ז [על: זוהר; עץ חיים]; שורשי השמות; שו"ת הרמ"ז.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
406 מסורת הש"ס ¹⁸²	ר' יוסף שמואל מקראקא ב"ר צבי		ה'תסד
407 באר היטב [על שו"ע י"ד וחו"מ]	ר' זכריה מענדיל מבעלז, ב"ר אריה לייב הגבון [נפ' ה'תל"א]		ה'תסו
408 קיצור שני לוחות הברית (קיצור של"ה)	ר' יחיאל מיכל סג"ל אפשטיין ב"ר אברהם		ה'תסז
409 חינוך בית יהודה [שו"ת]	ר' יהודה לייב מפפרשה ב"ר חנוך העניך	נדפס ה'תסח	לפני ה'תסח
410 אילת אהבים; עץ חיים; זית רענן	ר' שלמה די אוליווירה ב"ר דוד		ה'תסח
411 גורל החול; חמדת ימים [עה"ת] ¹⁸³	ר' שלום [או: שלם] שבזי ב"ר יוסף	ה'שעט	ה'תנה-תע
412 בני חיי	ר' חיים אלגאזי ב"ר מנחם		ה'תע
413 אליה רבה ¹⁸⁴	ר' אליהו שפירא ב"ר בנימין וולף	ה'תכ (בערך)	ה'תעב
414 גינת ורדים ¹⁸⁵ ; גן המלך; דרכי נועם [שו"ת]	ר' אברהם הלוי ב"ר מרדכי	ה'תי	ה'תעב
415 קב הישר	ר' צבי הירש קוידנובר ב"ר אהרן שמואל		ה'תעב
416 מעיל צדקה [שו"ת]; כנפי יונה [י"ד]; בני יונה	ר' יונה לאנדסופר, ב"ר אליהו בומסלא	ה'תלח	ה'תעג
417 אבן העוזר	ר' עוזר ב"ר מאיר כץ		ה'תע-תעה
418 אשל אברהם ¹⁸⁶	ר' אברהם ברודא (פפד"מ) ב"ר שאול	ה'תי	ה'תעז
419 שפתי חכמים [על פי רש"י] ¹⁸⁷	ר' שבתאי משורר בס ב"ר יוסף	ה'תא	ה'תעח
420 חכם צבי	ר' צבי הירש אשכנזי ב"ר יעקב	ה'תכ	ה'תעח
421 כוס הישועות (מהרש"ך)	ר' שמואל שוטיין ב"ר יוסף		ה'תעט
422 סמיכת חכמים ¹⁸⁸	ר' נפתלי כץ ב"ר יצחק	ה'ת-תכ	ה'תעט
423 כרם שלמה; פני שלמה [שו"ת]	ר' שלמה אמאדיליו ב"ר יוסף		ה'תפא
424 לחם הפנים [על שו"ע] ¹⁸⁹	ר' משה יקותיאל הכהן קופמאן ב"ר אביגדור	ה'תכא (בערך)	ה'תפב
425 ידי משה [על מדרש רבה]	ר' יעקב משה העלין אשכנזי ב"ר אברהם		ה'תפו
426 משנה למלך; פרשת דרכים; דרך מצוותיך	ר' יהודה רוזאניס ב"ר שמואל ¹⁹⁰	ה'תיז	ה'תפז
427 קונטרס ר' חיים יונה [דינא דגרמי] ¹⁹¹	ר' חיים יונה פרנקל-תאומים ב"ר יחזקיה יהושע פייבל	ה'תנח	ה'תפח
428 מגן שאול ¹⁹² [שו"ת]	ר' חנניה שאול	ה'תנח (בערך)	ה'תפח
429 שבט מוסר; ילקוט האתמרי ¹⁹³	ר' אליהו האתמרי, ב"ר אברהם שלמה הכהן	ה'תיט (בערך)	ה'תפט
430 טירת כסף [עה"ת]	ר' חיים אברהם גאטיניו ב"ר בנבנישטי	ה'תכ	אחרי ה'תפה

¹⁸² החיבור "מסורת הש"ס" הנדפס בש"ס, בעיקרו היה של ר' יהושע בועז, ור' יוסף שמואל הרחיבו [וכן עשה ר' ישעיה פיק, אלא שהגהותיו וציוניו מוקפים בסוגריים מרובעים]. החיד"א (שם הגדולים) כתב עליו שהרחיב את מסורת הש"ס "עשר ידות" ממה שהיה לפניו. כמו כן, הגהותיו על הש"ס נדפסו בגוף הגמרא ב'חצאי אריח', וכן סימן נקודות ברש"י ובתוספות, להבדיל בין ה'דיבור המתחיל' לבין הפירוש.

¹⁸³ חיבוריו הנוספים של ר' שלום שבזי (מארי סאלם אלשבזי): חפץ חיים; שירי תימן [או: ספר השירים].

¹⁸⁴ במהדור' זכרון אהרן כתבו אליה רבא - באות אל"ף, אולם בהרבה אחרונים ובדפוסים הישנים [זולצבך תקי"ז; פיורדא תקכ"ח] נכתב באות ה"א.

¹⁸⁵ אין להחליף עם הגינת ורדים שחיבר הפמ"ג. בשער הספר נכתב חסר: "גנת ורדים".

¹⁸⁶ מספריו הנוספים של ר"א ברודא: חידושי גאונים; חידושי הלכות; שמעתא חדתא; תולדות אברהם.

¹⁸⁷ חיבורים נוספים של השפתי חכמים: שפתי ישנים; דרך ארץ.

¹⁸⁸ ספריו הנוספים של בעל "סמיכת חכמים": בית רחל [כולל את השערים: היללה, הלליה, הבטחון, הבחינה, הכנה]; פי ישרים; צוואת רבי נפתלי [או: ספר הצוואה/צוואת המחבר]; קדושה וברכה; שלשלת הזהב; שער ההכנה; שער נפתלי.

¹⁸⁹ ר' משה יקותיאל הכהן קופמאן היה חתנו של ה"מגן אברהם", מספריו הנוספים: חקי חיים; חקי דעת; חקי דרך; חקי משפט.

¹⁹⁰ ספר משנה למלך - ר' יעקב כולי, בעל ה"ילקוט מעם לועז", השתתף בעריכת ספרו של רבו לאחר שנפטר. את הספר שנכתב ע"י ר"י רוזאניס בחלוקה לסימנים, ערך ר"י כולי על סדר הרמב"ם, כך שנעשה לאחד מנושאי כליו המובהקים, ואף צירף את הגהותיו שלו הפותחות ב"אמר המגיה".

¹⁹¹ הקונטרס נקרא גם: "עלה דיונה". ר' חיים יונה הוא נכד של ה"קיקיון דיונה". על שמו המלא של אביו, ראה נספח כד.

¹⁹² חלקו עוסק בחי' על הרמב"ם. בחלק זה, מדף כג ב, מופיעים חידושי בנו ר' יעקב [נפ' ה'תצט].

¹⁹³ ר' אליהו האיתמרי חיבר גם את הספרים: מדרש תלפיות; אגדת אליהו; ולא עוד אלא. ספרו "שבט מוסר" תורגם לשפות: יידיש, לאדינו וערבית-יהודית.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
431 שומר אמונים [קבלה] ¹⁹⁴	ר' יוסף אירגאס ב"ר עמנואל	ה'תמה	ה'תצ
432 ראש משביר	ר' משה בירדוגו ב"ר אברהם		ה'תצא
433 פנים מסבירות ¹⁹⁵	ר' [יחזקיה] יהושע יחזקאל פייבל ב"ר יונה תאומים	ה'תיג-תטו ¹⁹⁶	
434 ילקוט מעם לועז	ר' יעקב כולי ב"ר מכיר ¹⁹⁷	ה'תמה-ט	ה'תצב
435 חמדת ימים	לא ידוע ¹⁹⁸	נדפס ה'תצא	
436 אוזן שמואל; כתר תורה; עוז והדר [עהש"ס]	ר' שמואל די אבילה ב"ר משה. אשתו אחות של "אור החיים"	ה'תמז-ח	בנו הוא המגן גבורים
437 שבות יעקב; חק יעקב ¹⁹⁹	ר' יעקב רישר [מרישא], ב"ר יוסף באקאפען	ה'תל	ה'תצג
438 מחנה אפרים	ר' אפרים נבון ב"ר אהרן	ה'תלז	ה'תצה
439 אורח מישור; זר זהב [על יו"ד]	ר' יוחנן קרמניצר ב"ר מאיר	ה'תכה (בערך)	ה'תצה (בערך)
440 נשאל דוד [שו"ת] (רד"א)	ר' דוד אופנהיים ב"ר אברהם. ר"ד גיסו של ה"שבות יעקב"	ה'תכד	ה'תצז
441 תבואות שור - שמלה חדשה ²⁰⁰	ר' אלכסנדר סענדר שור ב"ר אפרים זלמן		ה'תצז
442 נזירות שמשון [אר"ח]; תוספות חדשים	ר' שמשון [חסיד] בלך		ה'תצח
443 כתונת יוסף	ר' יוסף יצחק מונטיקייני [נראה ששם אביו ר' יצחק צורף לשמן]		ה'תצח
444 פאר הלכה [על סוגיית ר"ח סגן הכהנים]	ר' פרץ אויערבאך ב"ר מנחם נחום	נדפס בחיי אביו	נדפס ה'תצח
445 צרור החיים; סמא דחיי	ר' חיים יעקב איש צפת, ב"ר יעקב דוד	נדפס בחיי	נדפס ה'תצח
446 לחמי תודה	ר' ישעיהו באסאן ב"ר ישראל חזקיהו		ה'תצט
447 ידי אליהו	ר' אליהו גאליפאפא ב"ר דוד		ה'תק
448 שב יעקב [שו"ת]	ר' יעקב כ"ץ [פפירש] ב"ר בנימין		ה'תק
449 גפן פוריה [עהש"ס]; פרי עץ הגן [עה"ת]	ר' שמואל בן זקן ב"ר שלמה		ה'תק
450 לוית חן ואור יקרות	ר' אריה יהודה לייב [סירקיש] ב"ר שמואל גרשון	נדפס ה'תקב	היה נינו של הב"ח
451 קרית חנה [שו"ת]	ר' גרשון קובלענץ מזיא, ב"ר יצחק משה-זליגמאן		ה'תקב (בערך)

¹⁹⁴ מספריו הנוספים של ר"י אירגאס: דברי יוסף; מבוא פתחים; מנחת יוסף; פרי מגדים; תוכחת מגולה והצד נחש.

¹⁹⁵ את ספרו "פנים מסבירות", הוציא לאור בתקופת רבנותו בפרעמישלא, כנגד "פנים מאירות" של ר' מאיר אייזנשטאט [מהר"ם א"ש]. כן חיבר את הספר תקע שופר [בשנת תע"ח פוטר מהרבנות בפרעמישלא, הוא עבר לברסלאו ושם פרסם את הספר - קול תרועת חרם כנגד קהילת פרעמישלא].

¹⁹⁶ בשנת ה'תצא היה עדיין בחיים.

¹⁹⁷ ר' יעקב כולי הוא נכדו [בן בתו] של המהר"ם חביב. ספרו המפורסם, "ילקוט מעם לועז" לא זכה לסיום על ידו, אלא נכתב רק עד אמצע פרשת תרומה, שאז נפטר. ר' יצחק ב"ר שמריה מאגריסו המשיך בעבודת הקודש, והוציא לאור את המשך הספר, אך גם הוא לא זכה לסיימו, ונפטר בשנת ה'תקכה. אחריו הו"ל ר' יצחק ארגואיטי את ספר דברים עד סוף פ' עקב [נפטר: ה'תקלג]. משערים, שהשלמות הספר הנ"ל נעשו על פי כתבים שהשאיר אחריו ר' יעקב כולי, ושמחבריהם אף זכו להכירו. על ספר יהושע כתב ר' רחמים מנחם מיטראני [נפטר ה'תרכז], על מגילת אסתר ר' רפאל חייא פונטרימולי, ב"ר חיים בנימין בעל "פתח הדביר" [נדפס: ה'תרכז], על מגילת רות ר' רפאל מאיר בן ויניסטי [נדפס: ה'תרמב], על שיר השירים ר' חיים יצחק שאקי [נדפס: ה'תרנט]. הספר נכתב בלאדינו [=שפת יהודי ספרד], ותורגם ללה"ק ע"י ר' שמואל ב"ר חיים יוסף ירושלמי (קרויזר), שאף השלים את החיבור, על חומש דברים - פ' ראה ואילך - ועל שאר הנ"ך. ר"ש קרויזר נולד: ה'תרפג, נפטר: ה'תשנז.

¹⁹⁸ ספר חמדת ימים עוסק במוסר קבלי, מנהגים ונוסחי תפילות. מחברו אנונימי, ושאלת זהותו – אם הוא אחד ממקובלי צפת, או נתן העזתי [נביא השקר של ש"צ] שר"י - עוררה פולמוס רב. הרחבה על אודות תקופת המחבר וחיבורו, ראה מבוא "שערי חמדה" [מהדור] מכון חמדת ימים], וראה שם שהמחבר הוא ר' בנימין ב"ר מאיר הלוי, תלמיד גורי האר"י, שחי בין השנים: ה'ש"ל - תל"ו.

¹⁹⁹ ספריו הנוספים של ר' יעקב רישר: מנחת יעקב [על תורת החטאת לרמ"א]; סולת למנחה; עיון יעקב [על עין יעקב]; פאר יעקב; תורת השלמים. נודע גם בשם: יעקב באקאפען [פקופן], את השם רישר קיבל בעיר ריישא [ז'שוב] שבתחילה כיהן בה כ"מרא דאתרא", ועל שמה נקרא "רישר".

²⁰⁰ ספר תבואות שור הוא על הלכות שחיטה וטרפות, ואין להחליפו בספר תבואות שור [קיצור ה"בית יוסף] שחיבר ר' אפרים זלמן ב"ר נפתלי הירש שור. הספר נקרא גם "אוריין תליתא", על שם שלושת החיבורים הכלולים בו: "שמלה חדשה", שעליו חונים שני פירושי "בכור שור" ו"תבואות שור". בתולדות משפחת שור (עמ' כג) וכן באנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [מרגליות] מובא ששנת פטירתו היא ה'תצז. ברם, ראה נודע ביהודה מהדור"ק יו"ד סי' כב, שכתב עליו: "הגאון הזה היה ממש יחיד בדורנו".

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
452	משנת חסידים [קבלה] ²⁰¹	ר' רפאל עמנואל חי ריקי ב"ר אברהם	ה'תקג
453	אור החיים; ראשון לציון; פרי תואר ²⁰²	ר' חיים ב"ר עטר	ה'תנו
454	פנים מאירות; אמרי אש (מהר"ם א"ש)	ר' מאיר א"ש [=איזנשטט] אשכנזי ב"ר יצחק	ה'תקד
455	יוסף לקח [עה"ת] ²⁰³	ר' חיים אבולעפיה ב"ר יעקב (השני) ²⁰⁴	ה'תכל
456	אמונת חכמים	ר' אביעד שר שלום באזילה ב"ר מנחם שמשון	ה'תקד
457	חזון נחום [על המשנה – קדשים טהרות]	ר' אליעזר נחום ב"ר יעקב	ה'תכג (בערך) ²⁰⁵
458	סדר הדורות; הגהות על הש"ס ²⁰⁶	ר' יחיאל היילפרין ב"ר שלמה	ה'תכ
459	מסילת ישרים ²⁰⁷ (רמח"ל)	ר' משה חיים לוצאטו ב"ר יעקב חי	ה'תסז
460	מרכבת המשנה [על המכילתא]	ר' דוד משה אברהם מרוהטין	²⁰⁸
461	הלכה למשה; דבר משה [ש"ת]; יד משה	ר' חיים משה אמארייליו ב"ר שלמה	ה'תנח
462	באר היטב [על שו"ע אור"ח ואה"ע] ²⁰⁹	ר' יהודה אשכנזי ב"ר שמעון	ה'תקח
463	משנה כסף [על הרמב"ם]; סוכת דוד [עה"ת]	ר' דוד שירירו ב"ר ברוך	ה'תקח
464	באר רחובות [על רש"י עה"ת]	ר' יצחק אייזיק אויערבאך ב"ר ישעיה	ה'תקח
465	מאמר מרדכי [על הקדמת הרמב"ם]	ר' מרדכי ב"ר מנחם; ובנו ר' שלמה נסים	ר' מרדכי: ה'תקח
466	צורור החיים [על הרמב"ם]	ר' חיים יעקב איש צפת ב"ר יעקב דוד	תלמיד לר"ח אבולעפיה
467	כנסת יחזקאל [ש"ת]; מים יחזקאל	ר' יחזקאל קצנלבויגן [קאצינאלפויגן] ב"ר אברהם	ה'תכט (בערך)
468	אדמת קודש	ר' נסים חיים משה מזרחי ב"ר יוסף	ה'תקט
469	עוז והדר [עמ"ס ע"ז]	ר' שמואל אלבאז ב"ר יצחק	ה'תנח
470	פרי הארץ (נר מזרחי) [ש"ת]	ר' ישראל מאיר מזרחי ב"ר יוסף	אחרי ה'תקט
471	שמש צדקה [ש"ת]	ר' שמשון מורפורגו ב"ר יהושע משה	ה'תקי
472	יד אליהו	ר' אליהו ב"ר שמואל	ה'תכ (בערך)
473	מרגניתא טבא [על סהמ"צ לרמב"ם]	ר' אריה לייב סג"ל הורוויץ	ה'תקי (בערך)

²⁰¹ מספריו הנוספים של ר' רפאל עמנואל חי ריקי: אדרת אליהו; דרך המלך; הון עשיר [על המשניות]; חושב מחשבות; חזה ציון [על תהלים]; יושר לבב; מעשה חושב [על המקדש]; מפתח העולמות; עולם קטן [חלק מהקדמתו למשנת חסידים שנדפס גם בפני עצמו]; תפילין דמרי עלמא [על הנחת תפילין בחוה"מ].

²⁰² ספרי "ראשון לציון" של ה"אור החיים" נתחברו על: ש"ס; נ"ך; מגילות; רמב"ם; שו"ע יו"ד. ספר "פרי תאר" נדפס יחד עם ה"פרי חדש" לר' חזקיה די סילוה, בספר "פירות גינוסר" [על שו"ע יו"ד]. כן חיבר את "חפץ ה'" [עמ"ס ברכות והוריות].

²⁰³ ספריו הנוספים של ר' חיים אבולעפיה [אבולעפיה]: חנן אלוקים [נד' בסוף ספר חיים וחסד]; ישרש יעקב [על עין יעקב]; מקראי קודש [על פסח ויו"ט]; עץ החיים [עה"ת]; שבות יעקב [על עין יעקב].

²⁰⁴ אין להחליפו עם ר' חיים ב"ר יעקב אבולעפיה הראשון [נפטר ה'תל] שהיה אבי המשפחה ואחד הרבנים המובהקים בדורו. נכדו ר' יעקב אבולעפיה היה רבה של טבריה לפני חורבנה, ונינו ר' משה אבולעפיה, הוא אביו של ר' חיים אבולעפיה השני.

²⁰⁵ כך מופיע ב"שם הגדולים" [כת"י ניו יורק], אולם בשער הספר שנדפס בשנת תק"ח משמע שהיה עדיין חי, ובאנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל [מרגליות] נכתב שנפטר בשנת תק"ב.

²⁰⁶ ספריו הנוספים של בעל "סדר הדורות": ספר הכללים; ספר הליקוטים; ערכי הכינויים.

²⁰⁷ ספריו הנוספים של הרמח"ל: אדיר במרום; אוצרות רמח"ל; גנזי רמח"ל; דעת תבונות; דרך ה'; דרך חכמה; דרך תבונות; חוקר ומקובל; לישרים תהלה; לשון לימודים; מאמר החכמה; מאמר העיקרים; מאמר על האגדות; ספר ההגיון; ספר הכללים; ספר המליצה; קל"ח פתחי חכמה [הקדמת הספר נדפסה גם בנפרד - "דרך עץ חיים"]; רזין גניזין; שבעים תקונים; תקונים חדשים.

²⁰⁸ ר' ראובן מרגליות זיהה את רבי אברהם דוד משה מרוהטין, כרבי "אדם בעל שם" - רבו של הבעש"ט, ומנהיגם של הצדיקים הנסתרים בתקופה שקדמה לגילויי החסידות. לדעתו, הוא נתכנה בשם רבי אד"ם, משום שזהו ראשי תיבות של שמו. ברם, נעשו מספר נסיונות נוספים לזיהוי של רבי אדם.

²⁰⁹ נדרשת הבחנה שלא להחליפו בכאר היטב על שו"ע יו"ד וחור"מ, לר' זכריה מענדיל מבעלז [ב"ר אריה לייב הגבוה, אב"ד קראקא].
ה"באר היטב" המודפס בשולי השו"ע חובר [על חלק אור"ח ואבה"ע] על ידי ר"י אשכנזי רבה של טיקטין, והושלם על ידי רז"מ מבעלז [על חלק יו"ד וחור"מ]. אכן, נכתבו חיבורים נוספים בשם "באר היטב" שלא זכו להיות נפוצים כמוהו. ר"י אשכנזי חיבר "באר היטב" אף על חלק "יורה דעה", ור' משה פרנקפורט ב"ר שמעון חיבר אף הוא "באר היטב" על חלק "חושן משפט". אך חיבורים אלו נפוצים פחות, ואינם מודפסים בגליון השולחן ערוך. כן מצוי "באר היטב" על התורה, לר' אריה ב"ר יעקב רבינוביץ [ה'תקס"ט-ה'תר"מ].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
474 זרע יצחק	ר' יצחק לומברוזו (הראשון)	ה'תמ	ה'תקיב
475 מעשה רוקח [על המשנה]	ר' אלעזר [רוקח] מרגליות ב"ר שמואל שמעלקע		ה'תקיב
476 משפט וצדקה ביעקב (יעב"ץ)	ר' יעקב אבן צור ב"ר ראובן		ה'תקיג
477 אור יקרות [על הרמב"ם]	ר' מאיר יצחקי ב"ר עמנואל		לפני ה'תקיד
478 רוח אליהו ²¹⁰	ר' אליהו חאקו		ה'תקיד
479 בתי כהונה [שו"ת]	ר' יצחק הכהן רפאפורט ב"ר יהודה לייב	ה'תמה	ה'תקטו
480 מהר"י אלגאזי [שו"ת] ²¹¹	ר' יעקב ישראל אלגאזי ב"ר יוס טוב	ה'תמ	ה'תקטז
481 פני יהושע	ר' יעקב יהושע פאלק ב"ר צבי הירש	ה'תמא	ה'תקטז
482 פחד יצחק [אנציקלופדיה]	ר' יצחק חזקיה למפרונטי [לאמפרונטון] ב"ר שמואל	ה'תלט	ה'תקיז
483 פרשת הכסף [על הרמב"ם]	ר' שמואל מאיר סורנגה	נדפס ה'תקיח	אחרי ה'תקיח
484 בארות המים; באר יצחק; באר לחי	ר' יצחק שאנאי	ה'תמג	ה'תקיט
485 פרי צדיק [על שו"ע, ושו"ת] (מהר"ש)	ר' רפאל ידידיה ברוך צורר ב"ר ישועה	ה'תמא	מהר"י עייאש תלמידו
486 לשון ערומים; לשון למודים	ר' ברזלי יעבץ ב"ר ברוך		ה'תקכ
487 בעל שם טוב (בעש"ט. ריב"ש)	ר' ישראל ב"ר אליעזר	ה'תנ ²¹²	ה'תקכ
488 רבי גרשון קיטובר; איגרת חברון (קיטוב)	ר' אברהם גרשון מקיטוב, ב"ר אפרים. גיס הבעש"ט		ה'תקכא
489 לקט הקמח ²¹³ (המנח"ח/בעל הל"ק"ט)	ר' משה חגיז [חאגיז] ב"ר ישראל יעקב	ה'תלב	ה'תקכא
490 בית יהודה ²¹⁴ (מהר"י עייאש)	ר' יהודה עייאש ב"ר יצחק	ה'תס-תסה	ה'תקכא
491 קרית מלך רב	ר' יהודה נבון ב"ר אפרים. בן המחנה אפרים	ה'תסז	ה'תקכא
492 מגן גבורים [עשה"ס] ²¹⁵	ר' אליעזר די אבילה ב"ר שמואל	ה'תעד	ה'תקכא
493 קרבן העדה; שירי קרבן [על הירושלמי]	ר' דוד פרנקל ב"ר נפתלי הירש	ה'תסז-ח	ה'תקכב
494 נזירות שמשון	ר' שמשון בלוך ב"ר משה		לפני ה'תקכד
495 יערות דבש ²¹⁶	ר' יהונתן אייבשיץ ב"ר נתן נטע	ה'תנ	ה'תקכד
496 צרור החיים (ספר הזכרונות)	ר' חיים חייקא מזאמושץ, ב"ר אהרן	ה'תצ	ה'תקכה
497 חי' הגאון רבי משה חריף	ר' משה הלוי ברנדייס ב"ר יעקב	ראה הערה ²¹⁷	ה'תקכז
498 יש מנחילין	ר' פנחס קצנלבוגן ב"ר משה	ה'תנא	ה'תקכז
499 משנת הלוי (ר' איציק'ל המבורגר)	ר' יצחק איש הורוויץ הלוי ב"ר יעקב יוקל	ה'תעה	ה'תקכז
500 מעשה רוקח [על הרמב"ם]	ר' מסעוד חי רקח	ה'תנ	ה'תקכח

²¹⁰ אין להחליף את הספר ב"רוח אליהו" – ליקוט מתורת הגר"א, שהו"ל ר' אליהו משה ב"ר אברהם דוד בלוך. וכן אין להחליף את המחבר בר' אליהו ב"ר יהודה חאקו בעל ספר "מצא חן".

²¹¹ ספריו הנוספים של מהר"י אלגאזי: אמת ליעקב; ארעא דרבנן; וידי תלמידי חכמים; חוג הארץ; מגיד דבריו ליעקב [על הגדש"פ]; מענה לשון; נאות יעקב; קהילת יעקב; שארית יעקב; שלמי ציבור ושלמי חגיגה; שמע יעקב.

²¹² אמנם יש שכתבו שנולד סביב ה'ת"ס, אך האדמו"ר הזקן מסאדיגורא, כותב שהבעש"ט נולד בשנת ה'ת"נ.

²¹³ ספריו הנוספים של מהר"מ חגיז [חאגיז]: אלה המצוות; לקט הקמח; משנת חכמים [על מ"ח קניני התורה]; פרשת אלה מסעי; צרור החיים; שפת אמת; שתי הלחם [שו"ת]. ספרי פולמוס שכתב כנגד נחמיה חיון [מגדולי השבתאים בזמנו] והנוהים אחריו: אגרת הקנאות; למען דעת כל עמי הארץ [נקרא גם "לחישת שרף"]; מלחמה לה; עדות לישראל; שבר פושעים.

²¹⁴ ספריו הנוספים של מהר"י עייאש: מטה יהודה [על שו"ע או"ח]; שבט יהודה [על יו"ד]; לחם יהודה [על הרמב"ם]; עפרא דארעא [הגהות על "ארעא דרבנן" למהר"י אלגאזי]; "קול יהודה" [דרשות עה"ת].

²¹⁵ ספריו הנוספים של ר' אליעזר די אבילה: באר מים חיים; מלחמת מצוה; מעין גנים.

²¹⁶ ר' יהונתן חיבר ספרים רבים [חלקם נכתבו ע"י תלמידיו], מהם: אורים ותומים [על שו"ע חו"מ]; בינה לעתים; בני אהובה; ברכת יהונתן; גבורת יהונתן; דברי יהונתן; דעת יהונתן; חסדי יהונתן; חצי יהונתן; כרתי ופלתי [על שו"ע יו"ד]; לוחות עדות; מאמר יהונתן [פירוש על חד גדיא]; מדרש יהונתן; מטה יהונתן; מתוק מדבש; נפש יהונתן; עמודי יהונתן; צפיחת הדבש; קשת יהונתן; שירי מצות [נקרא גם "תרי"ג מצוות"]; שם עולם; שר האלף [הל' פסח. נד' עם המקור חיים]; תפארת יהונתן; תפארת ישראל.

²¹⁷ בנו של ר' משה חריף - ר' בצלאל ברנדייס [בעמח"ס צידה ברוך], נולד בערך בשנת ה'תסז, ונפטר ביום שנפטר אביו: כז סיון ה'תקכז. [נכדו, ר' ברוך יהודה ב"ר בצלאל ברנדייס, בעמח"ס לשון חכמים, נפטר ה'תקפה].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
501	עין משפט [ש"ת]; מלכי בקודש ²¹⁸	ר' עזרא מלכי ב"ר רפאל מרדכי	ה'תקכ
502	בני שמואל	ר' משה עדאוי ב"ר שמואל	ה'תקכ
503	אמתחת בנימין [על המשניות]	ר' בנימין וולף פרידבורג ב"ר יוסף	ה'תקכ
504	שדה הארץ	ר' אברהם מיוחס ב"ר שמואל	ה'תקכ
505	קרוב נתנאל; תורת נתנאל [ש"ת; עה"ת]	ר' נתנאל ווייל ב"ר נתנאל הירש	ה'תקכט
506	בן ידיד; חלקו של ידיד; אמר ידיד	ר' ידידיה שמואל טאריקה	ה'תקכט (בערך)
507	מצודת דוד ומצודת ציון [על התנ"ך] (מצודות)	ר' דוד אלטשולר (רד"א) ²¹⁹	ה'תקמז
508	קול אריה	ר' אריה לייב "מוכח" מפולנא, ב"ר יחיאל מיכל	ה'תקל
509	בית דוד [על המשנה]	ר' דוד חיים קורנאלדי ב"ר יהודה משה	ה'תקלא
510	פרי האדמה; מזבח אדמה; פני אדמה; מנחת ביכורים	ר' רפאל מיוחס ב"ר שמואל	ה'תקלא
511	דרכי ישרים (פרימשלך)	ר' מנחם מנדל ב"ר אליעזר	ה'תקלא
512	מגלת ספר [על הסמ"ג]	ר' בנימין קאזיס ב"ר דוד. תלמידו של החזון נחום	
513	יד מלאכי	ר' מלאכי הכהן ב"ר יעקב	ה'תקלב (בערך)
514	רבי דב בער [המגיד] ממזריטש	ר' דב בער ב"ר אברהם ²²⁰	ה'תקלג
515	צדקה ומשפט [ש"ת]	ר' צדקה חוצין ב"ר משה	ה'תקלג
516	חמד משה	ר' גדליה משה הלוי מלאשיץ ב"ר צבי הירש	ה'תקלג
517	צמח דוד ²²¹	ר' דוד נג'אר	ה'תקלג
518	שיח יצחק [עמ"ס יומא]	ר' יצחק נויס-ואיס ב"ר יעקב	לפני ה'תקלד
519	מרכבת המשנה [אלפאנדרי]	ר' אהרן אלפאנדרי ב"ר משה	ה'תקלא
520	קהלת יעקב	ר' יעקב אלבעלי ²²²	ה'תקלד
521	שער המלך ²²³	ר' יצחק נויס בילומנטי ב"ר משה	ה'תקלד
522	משחא דרבנותא	ממחברי הספר: ר' מסעוד רפאל אלפסי	ה'תקלה
523	יעב"ץ [חיבר כ-50 ספרים] ²²⁴	ר' יעקב עמדין ב"ר צבי	ה'תקלז-ח
524	זכרון יוסף [ש"ת]	ר' יוסף [משה] שטיינהרס ב"ר מנחם מנדל	ה'תס
525	מנחת כהן [עמ"ס מנחות]	ר' יהודה כ"ץ ב"ר יעקב [יוקב]	ה'תקלו
526	נהר שלום (הרש"ש; השמ"ש) ²²⁵	ר' שלום [מזרחי ידידיע] שרעבי ב"ר יצחק	ה'תקלז
527	שולחן גבוה [על שו"ע]	ר' יוסף מולכו ב"ר אברהם	נחתם ה'תקכג ²²⁶
528	חסד לאברהם (ר' אברהם המלאך)	ר' אברהם, ב"ר דב בער המגיד ממזריטש	ה'תקלז
529	אור עולם; ברית עולם ²²⁷	ר' משה דוד וואלי. מתלמידי הרמח"ל	ה'תקלז

²¹⁸ מספריו הנוספים של ר' עזרא מלכי: עינות מים [דרושים]; שמן למאור [על בעל המאור].

²¹⁹ הפירוש נכתב ע"י רד"א, אולם בנו רבי יחיאל הלל השלים אותו.

²²⁰ מדברי תורתו של המגיד ממעזריטש הובאו בספרים שונים, מהם: מגיד דבריו ליעקב; אור תורה; אור האמת. מתלמידיו המפורסמים: בנו

ר' אברהם [המלאך]; ר' אלימלך מליזענסק; ר' זושא מאניפולי; ר' שנאור זלמן מלאדי.

²²¹ לספר נלווה החיבור "אדמת יהודה" לר' יהודה הכהן טנוגי שנפטר בשנת ה'תקצ"ה.

²²² ר' יעקב היה מהמסכימים על "שער המלך".

²²³ מפרשי שער המלך [נדפסו לצידו]: טעם המלך, לר' ברוך ב"ר יונה יטליש [נדפס בשנת תקס"א]; מעשה חושב, לר' חיים שמואל הלוי בירנבוים [חתן רעק"א] עם הוספות נכדו ר' עקיבא סופר; הגהות ר' יוסף שאול נתנון; אפריון שלמה, לר"ש קלוגר.

²²⁴ היעב"ץ חיבר למעלה מארבעים ספרים בכל מקצועות התורה, מהם: הגהות וחידושים עה"ש [נד' בש"ס וילנא]; לחם שמים [על המשניות]; מגדל עז; מגלת ספר; מור וקציעה [על שו"ע או"ח]; מטפחת ספרים; סידור חזון שמים; לשון זהורית; עץ אבות; ציצים ופרחים; שאילת יעב"ץ; שפת אמת; תורת הקנאות.

²²⁵ ספריו הנוספים של הרש"ש: סידור הרש"ש; פירוש השמ"ש; רחובות הנהר; אמת ושלום; חסדי דוד.

²²⁶ הקדמתו על יו"ד נכתבה בשנת ה'תקכג, ואילו על או"ח נכתבה בשנת ה'תקיד. אחיו, ר' יצחק מולכו, חיבר את הספר "אורחות יושר" בעילום שם, וצירפו לספר ארחות צדיקים. הדפסה שניה בשנת ה'תקכט, הדפסה שלישית ע"י בניו בשנת ה'תקנא.

²²⁷ אין להחליפו עם "ברית עולם" על ס' חסידים שכתב החיד"א.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
530 דברי שמואל ²²⁸ (ניקלשבורג)	ר' שמואל שמעלקה ב"ר צבי הירש הלוי הורוויץ	ה'תפ"ו	ה'תקל"ח
531 תוספת שבת	ר' רפאל מייזליש [מהארחוב] ב"ר חיים	²²⁹	ה'תקמ"
532 תולדות יעקב יוסף ²³⁰ ("תולדות")	ר' יעקב יוסף כץ מפולנאה	מתלמידי הבעש"ט	נדפס ה'תקמ"
533 פני משה; מראה הפנים	ר' משה מרגליות ב"ר שמעון	הג"א בהיותו בן 7 למד אצלו	ה'תקמא
534 רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב ²³¹	ר' יחיאל מיכל, ב"ר יצחק מדרוהוביטש	ה'תנ"ו	ה'תקמא
535 מרכבת המשנה; שולחן עצי שטים ²³²	ר' שלמה מחלמא ב"ר משה	ה'תע"ז	ה'תקמא
536 זרע אברהם	ר' אברהם כסורא		ה'תקמא
537 שונה הלכות [על בה"ג]; לב שלם	ר' שלמה הכהן שלם ב"ר יחיאל		ה'תקמא
538 סדרי טהרה; חידוד הלכות	ר' אלחנן אשכנזי ב"ר שמואל זנוויל		ה'תקמא (בערך)
539 מחנה יהודה	ר' יהודה קצין ב"ר יום טוב	ה'תס"ח	ה'תקמ"ד
540 כסא אליהו; אדרת אליהו	ר' אליהו ישראל ב"ר משה	ה'תע"ד (בערך)	ה'תקמ"ד
541 שאגת אריה; טורי אבן; גבורת ארי	ר' אריה לייב וולרשטיין (גינצבורג) ב"ר אשר	ה'תנ"ה (בערך)	ה'תקמ"ה
542 מירא דכייא	ר' מרדכי ברוך קארבאליני		ה'תקמ"ה (בערך)
543 מכתם לדוד; קדשי דוד; חסדי דוד	ר' דוד חיים שמואל חסאן		ה'תקמ"ה-פ"ד
544 משנת חכמים (קרמניץ)	ר' משולם פייבוש הלוי הורוויץ ב"ר דב בער		ה'תקמ"ה
545 רבי שמחה מדעסוי	ר' שמחה חריף ב"ר צבי		ה'תקמו
546 עץ הדעת טוב; מנורה הטהורה	ר' עוזיאל מייזלש ב"ר צבי		ה'תקמו
547 נועם אלימלך (ליז'ענסק)	ר' אלימלך ב"ר אליעזר ליפא [ליפמן]	ה'תע"ז	ה'תקמו-ז
548 זכור לאברהם ²³³	ר' אברהם מקושטא ב"ר אביגדור	ה'תקמ"ז (שם הגדולים)	ה'תקמ"ז
549 אשל אברהם [על גליון הש"ע]; מרגיאתא שפירא	ר' אברהם אופנהיים ב"ר יהודה לייב		
550 דין אמת ²³⁴	ר' יצחק נבון ב"ר יהודה. נכדו של המחנ"א	ה'תצ"ג	ה'תקמ"ז
551 נהר שלום [על אר"ח]	ר' שבתאי וינטורה ב"ר אברהם	ה'תצ"ד (בערך)	ה'תקנ"
552 בנין אריאל	ר' שאול ב"ר אריה לייב	ה'תע"ז	ה'תקנ"
553 מדרש פנחס (קורניץ)	ר' פנחס שפירא ב"ר אברהם	ה'תפ"ה	ה'תקנ"
554 מים קדושים [על מסכתות קדשים]	ר' אברהם משה הלוי מבראהילוב ב"ר אשר	נדפס ה'תקנ"	אחרי ה'תקנ"
555 רב ייבי [עה"ת] (אוסטראה)	ר' יעקב יוסף ב"ר יהודה לייב [ייב"י]		ה'תקנא
556 חסדי דוד [על התוספתא] ²³⁵	ר' דוד פארו"ר ב"ר יעקב	ה'תע"ח (בערך)	ה'תקנב
557 פרי מגדים (פמ"ג) ²³⁶	ר' יוסף תאומים ב"ר מאיר	ה'תפ"ז	ה'תקנב

²²⁸ מספריו הנוספים של ר' שמואל שמעלקה מנקלשבורג [או: ניקלשפורק]: אמרי שמואל; נזיר השם; שמן הטוב.

²²⁹ בהקדמה לספרו שיצא בשנת ה'תקכ"ז, כתב שהגיע לימי שיבתו.

²³⁰ ספריו הנוספים של בעל ה"תולדות": בן פורת יוסף; צפנת פענח. מייחסים לו גם את הספר "כתונת פסים".

²³¹ דברי תורתו של ר' יחיאל מיכל "המגיד מזלוטשוב" [מתלמידי הבעש"ט] מופיעים בספרי תלמידיו שהיו מגדולי החסידות, ונלקטו בספרים: מים רבים [וורשא תרנ"ט]; אהלי צדיקים, טשערנאוויץ תרצ"ו; ישועות מלכו, ירושלים תשל"ד; תועפות הרים, ירושלים תשמ"ו; תורת המגיד מזלוטשוב [ירושלים תשנ"ט]. לגבי שנת הפטירה, יש שאמרו שנפטר בשנת ה'תקמו. [אחת הטענות הראשיות לשנת ה'תקמא, היא העובדה שר' עוזיאל מייזלש מספידו בספרו "עץ הדעת טוב". והרי ר' עוזיאל נפטר בכ"ח כסלו ה'תקמו. אולם, אין בטחון גמור שרבי עוזיאל נפטר בשנת ה'תקמו].

²³² שולחן עצי שיטים הוא אחד מעשרה שולחנות שחיבר ר"ש מחלמא, לאחרונה יצאו מכת"י שולחנות נוספים: שולחן ערוך [על שו"ע אהע"ז]; שולחן תמיד [על שו"ע או"ח]. ספריו הנוספים של בעל מרכבת המשנה: חוג הארץ; נעים זמירות; עיטור סופרים; שערי נעימה [על טעמי אמ"ת].

²³³ ספר "זכור לאברהם" כולל שו"ת, חי' עהש"ס ועל הרמב"ם. כן חיבר מקרא סופרים ותיקון סופרים [על העיטור].

²³⁴ אין להחליפו בקונטרס "דין אמת" ובו שו"ת לאביו ר' יהודה, ונדפס בתוך ספרו קרית מלך רב.

²³⁵ ספריו הנוספים של ר"ד פארו"ר: חוקת הפסח; למנצח לדוד; מזמור לדוד; מכתם לדוד [שו"ת]; משכיל לדוד [עה"ת]; ספרי דבי רב [על הספרי]; שושנים לדוד [על המשניות].

²³⁶ ספריו הנוספים של ה"פרי מגדים": אג' לבינה; גינת ורדים; הגיון לב; מתן שכרן של מצוות; נועם מגדים; ספר המגיד; ספר נטריקן; פורת יוסף; ראש יוסף; שושנת העמקים; תיבת גמא. כן נדפס שו"ת הפרי מגדים, שליקט ר' אפרים לייכטג מספרי הפרי מגדים.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
558	בגדי ישע [ש"ת] ²³⁷	ר' ישעיה עטיה ב"ר חיים	ה'תקנב
559	שמע שלמה (קרלין)	ר' שלמה הלוי מקרלין, ב"ר נחום	ה'תקנב
560	חק נתן	ר' נתן בורגיל ב"ר אברהם	ה'תקנב
561	לשון זהב ²³⁸	ר' דוד טעבלי הכהן שיף ב"ר שלמה זלמן	ה'תקנב
562	נחלת יעקב [על מסכתות קטנות]	ר' יעקב [יאקב] נוימבורג ב"ר ברוך	ה'תקנב-ג
563	לשון הזהב	ר' זאב וולף, ב"ר אליעזר מליז'ענסק	ה'תקנג
564	נודע ביהודה; צל"ח; דגול מרבבה	ר' יחזקאל סג"ל לנדא ב"ר יהודה	ה'תקנג
565	מהר"ש לניאדו; בית דינו של שלמה	ר' רפאל שלמה לניאדו ב"ר שמואל	ה'תקנד
566	נאדר בקודש; הוד תהילה; נר תמיד ²³⁹	ר' חיים מצאנז ב"ר מנחם	ה'תקנד
567	יסוד ושורש העבודה	ר' אלכסנדר זיסקינד מהורודנא ב"ר משה	ה'תקנד
568	בנין שלמה	ר' נתן מאז	ה'תקנד (בערך)
569	מלאכת יום טוב; קדושת יום טוב	ר' יום טוב ליפמן היילפרין ב"ר אברהם שמואל	ה'תקנה
570	יצחק ירנן; אגורה באהל ²⁴⁰	ר' אליקים גאסיניו ב"ר יצחק	ה'תקנה
571	ישר דברי אמת; דרך אמת (זבוריז)	ר' משולם פייבוש הלוי הלר ב"ר אהרן משה	ה'תקנה
572	יד הקטנה	ר' דב בעריש גוטליב	ה'תקנו ²⁴¹
573	אור המאיר (זיטומיר)	ר' זאב וולף הלוי	ה'תקנו
574	הגר"א (הגאון מווילנא) ²⁴²	ר' אליהו לנדי מווילנא ב"ר שלמה זלמן	ה'תקנח
575	עוד יוסף חי	ר' יוסף זרקא	ה'תקנח
576	מאור עינים; ישמח לב ²⁴³ (טשרנוביל)	ר' מנחם נחום טברסקי ב"ר צבי הירש	ה'תקנח
577	דרך המלך ²⁴⁴ [על הרמב"ם]	ר' רפאל יוסף ב"ר [יהודה] רבי	ה'תקנח
578	מקור ישראל [ש"ת]	ר' ישראל יעקב בורלא	ה'תקנט
579	חידושי הש"ס ²⁴⁵	ר' ישעיה ברלין פיק ב"ר יהודה לייב	ה'תקנט (בערך)
580	מנורת זהב (ר' זושא מאניפולי)	ר' זושא ב"ר אליעזר ליפא [ליפמן]	ה'תקס

²³⁷ אין להחליפו בבגדי ישע [על אר"ח - שו"ע ומג"א] לר' ישעיה ב"ר שמחה ווינר [נד' ע"י המחבר בשנת ה'תקלד. הנוב"י חתום על הסכמה לספר].

²³⁸ אין להחליפו בספר לשון הזהב לר' זאב מליז'ענסק, שחי אף הוא בתקופה זו [נפטר בגיל 113].

²³⁹ ר' חיים צאנזר כתב גם חידושים על הטור המובאים רבות בספרי הפוסקים.

²⁴⁰ ר' יצחק חיבר גם: תועפות ראם על רש"י והרא"ם [עה"ת], ואין להחליפו בתועפות ראם על היראים [לר' אברהם אבא ב"ר אליהו שיף].

²⁴¹ נפטר בגיל צעיר - בשער הספר נכתב: "ויען שבעו"ה נשבה ארון הקודש בעל המחבר זצ"ל, ודיין האמת השקיע שמשו שלא בעונתו".

²⁴² להלן חלק מהספרים בהם נקבצו דברי תורת הגר"א: אבן שלמה; אדרת אליהו; איל משולש; אליהו רבא [על המשניות ס' טהרות]; אמרי נועם; אשי ישראל [סידור]; באורי אגדות; ביאור הגר"א [לשו"ע]; ברייתא מעשה תורה עם הוספות; דברי אליהו; דקדוק אליהו [נקרא גם ספר דקדוק קטן]; הגהות הגר"א [על המשניות]; על המדרשים; עהש"ס בבלי וירושלמי; על התוספתא; היכלות הזהר [עם ביאור הגר"א]; חי' וביאורי הגר"א; ביאור לנ"ך [על מעשה המרכבה ביחזקאל, ס' יונה, כמה פסוקים מחבקוק, משלי והמגילות. חלקם נקבצו אף בס' ברק השחר]; יהל אור; לוח [השנים מימות יהושע עד חורבן הבית]; ליקוטי הגר"א; מעשה רב [ראה בערכו]; קול אליהו; סערת אליהו; עליות אליהו; פירושים לספרא דצינעווא, ספר יצירה ותיקוני זוהר; שנות אליהו [על המשניות ס' זרעים ומסכת שבת]; שערי רחמים; תבנית הבית השלישי. חלק גדול ממסורות הגר"א הועמדו ע"י בניו ותלמידיו בספריהם. על תלמידיו, ועל ס' "קול התור", ראה נספח כה.

²⁴³ כן נקבצו דברי תורת ר' מנחם נחום מטרנוביל בספר "ארבעה אופני הקודש" על הגדש"פ. בספר ליקט צאצאו מאמרים [מהם שהיו בכ"י ומהם שנדפסו בספרים]: ממנו, ומבנו ר' מרדכי מטרנוביל, ומנכדו ר' אברהם מטריסק, ומנינו ר' מרדכי מקוזמיר [דודו של עורך הספר, לר' מרדכי עצמו לא היו ילדים].

²⁴⁴ אין להחליפו עם דרך המלך לר' דוב בעריש ב"ר שמואל רפפורט [ראה להלן בערכו] או עם דרך המלך לר' חיים יעקב חוידנסקי [שחי בתקופת מלחמת העולם הראשונה] שחברו אף הם על הרמב"ם.

²⁴⁵ ספריו הנוספים של ר' ישעיה פיק (הגרי"פ): אומר השכחה; הפלאה שבערכין [על הערוך]; מיני תרגימא [על האונקלוס]; יש סדר למשנה; קשות מיושב; שאילת שלום [פי' על השאילתות, ההגהות נקראות "ראשון לציון"]. החיבור "מסורת הש"ס" הוא שילוב של כתביו, ושל כתבי רבי יהושע בועז ורבי יוסף שמואל מקראקא ר' ישעיה פיק, כאשר הגהותיו וציוניו מוקפים בסוגריים מרובעים. שם המשפחה "פיק" הוא ע"ש חותנו, והשם "ברלין" הוא ע"ש שבעוריו התגורר בברלין.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
581 תפארת בנים – בספר תירוש ויצהר ²⁴⁶	ר' צבי הירש לוין [לעוין] ב"ר אריה לייב	ה'תפא	ה'תקס
582 תורת אמת; משנת ר' נתן (מרנ"א)	ר' נתן אדלר צור ווינדמיהל ב"ר יעקב שמעון	ה'תקב	ה'תקס
583 בית ישחק; בית מועד	ר' יצחק גאטיניו ב"ר אליקים. אביו מח"ס "יצחק ירנ"		ה'תקס
584 דגל מחנה אפרים (סאליקוב)	ר' משה חיים אפרים אשכנזי ב"ר יחיאל	ה'תקח	ה'תקס
585 כרוב ממשח	ר' שלמה אלפסי ב"ר מסעוד	ה'תפ (בערך)	ה'תקסא
586 ערוגת הבושם [על ש"ע אהע"ז] ²⁴⁷	ר' מכאל בכרך ב"ר שמואל זנוויל	ה'תצ	ה'תקסא
587 רבי יעקב שמשון (שפיטווקא)	ר' יעקב שמשון. תלמיד המגיד ממזריטש ור' פנחס מקוריץ	ה'תקב (בערך)	ה'תקסא
588 אור חדש [על הש"ס]	ר' אלעזר קאליר ב"ר אלעזר		ה'תקסב
589 מהרי"ט אלגאזי (מהריט"א) ²⁴⁸	ר' יום טוב אלגאזי ב"ר ישראל יעקב	ה'תפז	ה'תקסב
590 עצי אלמוגים; עצי ארזים; מעין החכמה ²⁴⁹	ר' נח חיים צבי ברלין ב"ר אברהם מאיר	ה'תצד	ה'תקסב
591 מגדל חננאל [על הרמב"ם]	ר' חננאל חאבניץ		ה'תקסג
592 יד המלך [על הרמב"ם] ²⁵⁰	ר' אליהו פאלומבו		לפני ה'תקסד
593 ושב הכהן [שו"ת]; תורת יקותיאל	ר' רפאל [כ"ץ] הכהן ב"ר יקותיאל זיסקינד	ה'תפג	ה'תקסד
594 פעולת צדיק; זבח תודה; עץ חיים (מהרי"ץ)	ר' יחיא צאלח ב"ר יוסף	ה'תעד	ה'תקסה
595 הפלאה; המקנה; פנים יפות	ר' פנחס הלוי הורוויץ ב"ר צבי הירש	ה'תצא	ה'תקסה
596 תשע שיטות	ר' צבי הירש רוזאניש ב"ר יששכר דב בעריש		ה'תקסה
597 משלי יעקב (המגיד מדובנא) ²⁵¹	ר' יעקב קראנץ ב"ר זאב	ה'תקא	ה'תקסה
598 חיד"א [חיבר כ- 80 ספרים] ²⁵²	ר' חיים יוסף דוד אזולאי ב"ר רפאל יצחק זרחיה	ה'תפדז	ה'תקסו
599 ברכות המים [על הטור] ²⁵³	ר' משה יוסף מרדכי מיוחס ב"ר יוסף. כיהן כראש"צ	ה'תצח	ה'תקסו
600 אדני כסף; מרבה לספר [על הגדש"פ] ²⁵⁴	ר' ידידיה טיאה וייל, ב"ר נתנאל [הקרב"נ]		ה'תקסו
601 טהרת הקודש [על זבחים מנחות]	ר' יצחק אשכנזי ב"ר צבי		ה'תקסו (בערך)
602 מחצית השקל	ר' שמואל הלוי קעלין ב"ר נתן	ה'תפד	ה'תקסו
603 אור פני משה	ר' משה הלוי סופר סת"ם מפשוורסק ב"ר יצחק		ה'תקסו
604 מעלות התורה; באר אברהם [על מגילות]	ר' אברהם רגולר ב"ר שלמה זלמן. אחי הגר"א	ה'תפב	ה'תקסז

²⁴⁶ חידושי של רצ"ה נדפסו כקונטרס "תפארת בנים", בספר "תירוש ויצהר" (סי' נז) - חיבורו של נר"נ ר' צבי יחזקאל מיכלזאהן [רבה של פלונסק], אשר עיטר את חידושי זקינו בהגהותיו.

²⁴⁷ ר"י בוקסבוים כתב (מוריה שנה י גליון ט-י), שיש בידו כמה כרכים של כת"י, מבעל ערוגת הבושם, ובהם חי' עהש"ס ודרשות.

²⁴⁸ ספריו של מהרי"ט אלגאזי: הלכות יום טוב [על הל' בכורות וחלה לרמב"ן, נד' בדפי הרי"ף שבסוף מס' בכורות תחת הכותרת "רי"ט אלגאזי"]; יום טוב דרבנן; פירוש מהרי"ט [עה"ת, נד' במהדורות הנפוצות של ה"מקראות גדולות"]; קדושת יום טוב; שמחת יום טוב [שו"ת]. כמו כן במסגרת תפקידו כראש"צ וראש ישיבת המקובלים "בית אל" חתם על אגרות שליחות רבות ונתן הסכמות לספרים רבים שכתבו חכמי ירושלים.

²⁴⁹ יש שיחסו לו בטעות את הספר תפארת צבי (שם הגדולים החדש), אך אינו אלא ליורשו ברבנות קהילות אה"ו, ר' צבי הירש זמושט.

²⁵⁰ אין להחליפו עם יד המלך [על הרמב"ם] לר"א סג"ל לנדא, ראה להלן.

²⁵¹ מספריו הנוספים של המגיד מדובנא: אהל יעקב; ברית אבות; כוכב מיעקב [על הפטרות]; ספר המדות; קול יעקב; קול רנה וישועה.

²⁵² החיד"א כתב כ-80 חיבורים, רבים מהם שרדו עד היום [הם עוסקים בתחום נושאים נרחב: הלכה, פרשנות, מדרש, קבלה והסטוריה]. מהם: אגרות החיד"א; אהבת דוד; אהל יוסף; אחורי תרעא; בית מנוחה; ברכי יוסף [על השו"ע]; גאולת עולם [על הגדש"פ]; דבש לפי; ועד לחכמים; זכרון משה [י"ל ע"י נכדו ר' משה אזולאי]; זעיר שם [תוספות ל"שם הגדולים", ופי' על מד"ר]; זרוע ימין [על אבות]; חדרי בטן; חומת אנ"ך [על התנ"ך]; חיים שאל [שו"ת]; חסדי אבות; טוב עין; יוסף אומץ [שו"ת]; יוסף בסדר; יוסף תהלות; כסא דוד; כסא רחמים [על מסכתות קטנות]; ככר לאדן; כף אחת; לב דוד; לחם מן השמים [עה"ת]; מורה באצבע; מחזיק ברכה [על שו"ע או"ח]; מעגל טוב [יומן מסע]; מראית העין [עהש"ס]; נחל קדומים; סנסן ליאיר; עבודת הקודש; עין זוכר [כולל את הספרים: יעיר אוזן; מדבר קדמות]; פתח עינים [עהש"ס]; ציפורן שמיר; קשר גודל; ראש דוד; שומר ישראל; שיורי ברכה [תוספות ל"מחזיק ברכה"]; שם הגדולים; שמחת הרגל; שער יוסף [עמ"ס הוריות]; שפה אחת [על הגדש"פ]. כן נדפס "סידור החיד"א", ובו ליקוט על התפילה מכל ספריו.

²⁵³ ספריו הנוספים של ר' מ"מ (מים) מיוחס: מים שאל; מים ראשונים; עין המים; פני המים; שער המים.

²⁵⁴ מספריו הנוספים של ר' ידידיה טיאה וייל: ברכת יו"ט [עמ"ס ביצה]; גנזי המלך [על רמב"ם מגילה]; חידושים עמ"ס נדה; לבושי בדים; שו"ת.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
605 משנת חכמים [יבין שמועה – צפנת פענח]	ר' יוסף הוכגלרנטר ב"ר יעקב יצחק	ה'תק	ה'תקסז
606 תורת הרמ"ל; לקוטי רמ"ל; חי' הרמ"ל (סאסוב)	ר' משה יהודה לייב אַרבליך ב"ר יעקב	ה'תקה	ה'תקסז
607 מאמר מרדכי [על שו"ע אר"ח]	ר' מרדכי כרמי ב"ר אברהם	נדפס ה'תקמד	ה'תקסז (בערך)
608 בית מאיר; קנין דעה; צלעות הבית	ר' מאיר פוזנר ב"ר צבי הירש	ה'תפח-תצה	ה'תקסז
609 ידיו של משה	ר' משה פרישקו		ה'תקסח
610 באר אברהם; פי' לתוספתא נדה ²⁵⁵	ר' אברהם לנדי, ב"ר אליהו [הגר"א]	ה'תקי-כה	ה'תקסט
611 חי' רבי בונם איגר	ר' שמחה בונם גינז-איגר ב"ר משה. אחיו של רעק"א	ה'תקל	ה'תקסט
612 חמודי דניאל	ר' דניאל מהורדנא, ב"ר יעקב		קצת לפני ה'תקע
613 קדושת לוי (ר' לוי יצחק מברדיטשוב)	ר' לוי יצחק דרברומדיקר ב"ר מאיר	ה'תק	ה'תקע
614 רבי מרדכי (לעכוויטש / לעכאוויטש)	ר' מרדכי ב"ר נח	ה'תקב	ה'תקפ
615 חסד לאברהם (ר' אברהם קאליסקר)	ר' אברהם מקאליסק ב"ר אלכסנדר		ה'תקע
616 עיקר תוספות יום טוב	ר' משולם הכהן ב"ר יואל		ה'תקע
617 שרשי הים [על הרמב"ם]	ר' רפאל יצחק מאייו		ה'תקע
618 מזבח כפרה [שטמ"ק על זבחים; רנו ליעקב]	ר' יעקב פייתוסי ב"ר אברהם	נדפס ה'תקע	אחרי ה'תקע
619 שער משפט [על שו"ע חו"מ]	ר' ישראל איסר ב"ר זאב וולף	נדפס ה'תקע	אחרי ה'תקע
620 ליקוטי מוהר"ן ²⁵⁶ (ברסלב)	ר' נחמן מברסלב ב"ר שמחה	ה'תקלב	ה'תקעא
621 חסד לאברהם [שו"ת]	ר' אברהם אלקלעי ב"ר שמואל		ה'תקעא
622 זרע אמת [שו"ת]	ר' ישמעאל הכהן ב"ר אברהם יצחק		ה'תקעא
623 יד דוד	ר' יוסף דוד זינצהיים ב"ר יצחק	ה'תקה	ה'תקעב
624 גביעי גביע הכסף	ר' בנימין ריבלין משקלוב [משקלאו]. תלמיד הגר"א		ה'תקעב
625 רבי יוסף מיאמפולה ²⁵⁷	ר' יוסף, ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב	מחותנו ר' ברוך ממז'בוז'	ה'תקעב
626 קצות החושן; אבני מלואים; שב שמעתא	ר' אריה לייב הכהן חלר ב"ר יוסף	ה'תקה	ה'תקעב-ג
627 בוצינא דנהורא (מז'בוז')	ר' ברוך ב"ר יחיאל מיכל. נכדו של הבעש"ט		ה'תקעב
628 הסבא משפולי	ר' אריה לייב ב"ר ברוך		ה'תקעב
629 אור חכמים ²⁵⁸ (אוליק)	ר' צבי אריה [הירש לייב] לאנדא ב"ר גדליה		ה'תקעב
630 תרומת הדשן [עהש"ס] ²⁵⁹	ר' צמח הכהן ב"ר סעיד	ה'תק	ה'תקעג
631 שו"ע הרב; תניא (לובאוויטש) ²⁶⁰	ר' שנאור זלמן מלאדי ב"ר ברוך	ה'תקה	ה'תקעג
632 אורח לצדיק (חמלניק)	ר' אליעזר ליפמן, ב"ר אלימלך מליזנסק		ה'תקעג
633 מגדל דוד; לקוטי דברי דוד (לעלוב)	ר' דוד (דוד'ל) בידרמן ב"ר שלמה צבי	ה'תקו	ה'תקעד
634 לבושי שרד[על שו"ע]; ערבי נחל; מגילת סתרים	ר' דוד שלמה אייבשיץ ב"ר ירחמיאל	ה'תקטו (בערך)	ה'תקעד
635 קרבן אשה; מכשירי מילה	ר' אליהו שמאע הלוי ב"ר יוסף		ה'תקעד
636 פרי הארץ [עה"ת] (וויטבסק)	מנחם מענדל [מוויטעפסק] ב"ר משה	ה'תצ	ה'תקמח-עו
637 היהודי הקדוש מפשיסחא [פרישסחא]	ר' יעקב יצחק ב"ר אשר	ה'תקכו	ה'תקעד

²⁵⁵ מספריו הנוספים של ר' אברהם בן הגר"א: ביאור על תיקוני זוהר ופי' הגר"א על הזוהר; פירושים על: אגדת בראשית, ביאור הגר"א על האגדות, גאולת אברהם [על הגדש"פ, נדפס באגדת אוזוב]; סידור התפילה [נדפס בסוף באר אברהם על תהלים, ונלקט ב"אבני אליהו" סידור אישי ישראל]; סערת אליהו [הספר על אביו]; רב פעלים; תרגם אברהם. באר אברהם על התורה נדפס בספר אדרת אליהו. כן ערך את כתבי ותורת אביו הגר"א.

²⁵⁶ ספריו הנוספים של רבי נחמן: חיי מוהר"ן; ספורי מעשיות; ספר המידות; שבחי הר"ן [נכתב ע"י תלמידו ר' נתן]; שיחות הר"ן; ליקוטי עצות.

²⁵⁷ ליקוטים מתורתו נקבצו בספר תורת המגיד מזלאטשוב.

²⁵⁸ הספר היה גנוז שנים רבות, והובא לדפוס ע"י נינו האדמו"ר ר' שמעון שלמה מאוליק, שהוסיף לספר גם את ספרו של אביו [נכדו של ר' הירש לייב, האדמו"ר ר' מרדכי מאוליק] "גדולת מרדכי", ואף הוסיף הערות וביאורים משלו.

²⁵⁹ אין להחליפו בתרומת הדשן המפורסם לר' ישראל איסרלין. מספריו הנוספים: חולת אהבה; מדרש הגדה [על הגדש"פ]; תורי זהב.

²⁶⁰ הגרש"ז מלאדי מכונה: אדמו"ר הזקן מלובאוויטש, ספרו ההלכתי מכונה גם: שו"ע הגר"ז. מדברי תורתו כונסו בספרים נוספים, בעיקר בספרים: תורה אור; לקוטי תורה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
638 עבודת ישראל (המגיד מקוֹז'ניץ) ²⁶¹	ר' ישראל הופשטיין ב"ר שבת	ה'תצד (בערך)	ה'תקעה
639 מנחם ציון - ילקוט מנחם (רימנוב) ²⁶²	ר' מנחם מנדל טורם, ב"ר יוסף [אב"ד ור"מ בפניטשוב]	ה'תקה	ה'תקעה
640 דברי אמת; זכרון זאת; זאת זכרון (החזה מלובלין)	ר' יעקב יצחק הורוויץ ב"ר אברהם אליעזר	ה'תקה	ה'תקעה
641 נר מצוה; אות אמת	ר' יהודה סיד ב"ר מנוח		ה'תקעה
642 מעין החכמה [עה"ת ותהלים] (קארעץ)	ר' אשר צבי מאוסטרהא, ב"ר דוד		ה'תקעז
643 סדר משנה [על הרמב"ם]	ר' וואלף באסקאוויטץ, ב"ר שמואל [בעל מחצה"ש]	ה'תק	ה'תקעח
644 באר מים חיים ²⁶³	ר' חיים טירר מצ'רנוביץ ב"ר שלמה	ה'תק	ה'תקעח
645 לב אריה [עמ"ס חולין]	ר' אריה יהודה לייב ב"ר עקיבה	ה'תקיט	ה'תקעח
646 אמר יוסף	ר' יוסף אלקלעי ב"ר דוד		ה'תקעח
647 זכרון דברים (קומרנא)	ר' אלכסנדר סנדר ספרין ב"ר יצחק אייזיק		ה'תקעח
648 תרומת הכרי; קונטרס הספיקות	ר' יהודא כהנא חלר ב"ר יוסף. אח של הקצוה"ח	ה'תקי	ה'תקעט
649 שערי תשובה [שו"ע או"ח]	ר' חיים מרדכי מרגליות [מדובנא] ב"ר מנחם מאניש	ה'תקמ	ה'תקפ
650 חקרי לב (חק"ל); מערכי לב	ר' רפאל יוסף חזן ב"ר חיים יוסף	ה'תקא	ה'תקפ-פא
651 חיי אדם; חכמת אדם ²⁶⁴	ר' אברהם דאנציג ב"ר יחיאל מיכל	ה'תקח	ה'תקפא
652 נפש החיים; רוח חיים; חוט המשולש ח"א ²⁶⁵	ר' חיים [מואלוזין] איצקוביץ ב"ר יצחק	ה'תקט	ה'תקפא
653 באר שבע ²⁶⁶	ר' שלמה יורבורג ב"ר אריה לייב	ה'תקיא	ה'תקפא
654 באר משה ²⁶⁷ (קוֹז'ניץ)	ר' משה אליקים בריעה הופשטיין ב"ר ישראל	ה'תקיז	ה'תקפא
655 הורה גבר; שדה צופים [על הרא"ש] ²⁶⁸	ר' בצלאל רנשבורג ב"ר יואל	ה'תקכב (בערך)	ה'תקפא
656 פתח הבית ²⁶⁹	ר' אברהם טיקטין ב"ר גדליה	ה'תקכה	ה'תקפא
657 נחלת דוד [עה"ת]	ר' דוד אופנהיים ²⁷⁰ ב"ר צבי		ה'תקפא
658 בארות יצחק	ר' יצחק הכהן אבר"ש [אבן רבי ישמעאל] ב"ר יוסף	רבו של ערך השלחן	אחרי ה'תקפא
659 משפטים ישרים [שו"ת]; מי מנוחות ²⁷¹	ר' רפאל בירדוגו ב"ר מרדכי	ה'תקז	ה'תקפב

- ²⁶¹ שאר ספרי המגיד מקוֹז'ניץ הם: אור ישראל; בית ישראל [ב"ח, וכן על מסכת אבות]; גאולת ישראל; גבורת ישראל; הגהות ל"רזיאל המלאך" [ווילנא תרל"ח]; יק; מגיד מישרים; נזר ישראל; נר ישראל; עגונת ישראל; רמזי ישראל; שארית ישראל; תהלות ישראל.
- ²⁶² חלק ממאמרי ר' מנחם מנדל פזורים בספרי תלמידיו: דברי מנחם; מנחם ציון [ע"ר' יחזקאל פנט מקרלסבורג, שהיה מגדולי תלמידיו]; עטרת מנחם [נוספו בספר דברים גם מגדולי חסידות אחרים]; תורת מנחם.
- ²⁶³ ספריו הנוספים של ר' חיים צ'רנוביצר: ארץ החיים; סידורו של שבת; שער התפילה. היה מגדולי החסידות ותלמידו של ר' יחיאל מיכל מזלוטשוב.
- ²⁶⁴ החיי אדם כולל את "נשמת אדם" ביאורי ההלכות ומקורן. בחכמת אדם הביאורים נקראים בשם "בינת אדם", ונספח לו "שערי צדק" על הלכות א". ספריו הנוספים של ה"חיי אדם": בית אברהם; זכרו תורת משה; מצות משה [קיצור חרדים]. חיבר את "תפילה זכה" הנאמרת בליל יום הכיפורים לפני "כל נדרי".
- ²⁶⁵ שאר חלקי ספר "חוט המשולש" הם למחברים אחרים: ח"ב - תשובות לר' הלל מוולוז'ין, חתנו של ר"ח מוולוז'ין. ח"ג - תשובות לר' אליעזר פריד [נולד: ה'תקסט, נפ': ה'תריג], חתנו של ר' יצחק מוולוז'ין [בנו של ר' חיים]. תלמידו, רבי אשר הכהן [בעמח"ס ברכת ראש] הו"ל את הספר כתר ראש [הנהגות ר"ח ואלוז'ינר].
- ²⁶⁶ בספרו "באר שבע", סוף מס' שבת, נוסף קונטרס "אבני מילואים", מילואים והשלמות לספרו. אין להחליפו בספר באר שבע לר"ב פרנס איילנבורג שהוא הנפוץ יותר.
- ²⁶⁷ ספריו האחרים של רמא"ב מקוֹז'ניץ: בינת משה; דעת משה; ויחל משה; מטה משה [על הגדש"פ]; קהלת משה; תפילה למשה; פרקי משה.
- ²⁶⁸ ר' בצלאל רנשבורג חיבר גם את ספר פתחי נדה, ונדפס בהוצאת מוסד הרב קוק תחת השם "חכמת בצלאל".
- ²⁶⁹ "פתח הבית" הוא שם כולל לסדרת ספריו. בנו ר' משה, אשר הדפיס בחיי אביו את הספר הראשון, מציין בהקדמתו כי ישנם אחד עשר חיבורים המוכנים להדפסה, ולכל אחד מהם שם נפרד.
- ²⁷⁰ אין להחליפו בר' דוד אופנהיים [ב"ר אברהם] בעל "נשאל דוד", המכונה רד"א [גיסו של בעמח"ס "שבות יעקב"].
- ²⁷¹ ספריו הנוספים של ר"ר בירדוגו (המלאך רפאל): דיני שו"ב כמנהג המערב; חסד ואמת; לשון לימודים; משמחי לב [עה"ת]; קיצור תקנות חכמי קאשטיליא; רב פנינים; רוקח מרקחת; שרביט הזהב [עהש"ס]; תורת אמת.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
660 תפארת צבי; רזין דאורייתא (זבאריז)	ר' זאב צבי בנימין ²⁷² , ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב		ה'תקפב
661 תולדות אהרן [עה"ת] (ז'טומיר)	ר' אהרן מזיטומיר		ה'תקפב
662 ארץ צבי ותאומי צביה [על ש"ע אהע"ז]	ר' צבי הירש [מברודא וקיצע] ב"ר דוד		ה'תקפב
663 מאור ושמש (ר' קלמיש מקראקא)	ר' קלנימוס קלמן הלוי עפשטיין ב"ר אהרן	ה'תקיא	ה'תקפג
664 כתר תורה; מדרש חכמים [על תהלים]	ר' פנחס המגיד מפאלצאק ב"ר יהודה	ה'תקל	ה'תקפג
665 עמודי הארזים [על יראים]	ר' אליעזר חזן, ב"ר רפאל יוסף [בעל החק"ל]	ה'תקמז (בערך)	ה'תקפג
666 כבוד יום טוב [על הרמב"ם]	ר' יום טוב דאנון		ה'תקפג
667 הגהות הג"מ שאול קאצנעלבוגן עהש"ס	ר' שאול הלוי קצנלבויגן ²⁷³		ה'תקפה
668 מלא הרועים [עהש"ס] ²⁷⁴	ר' יעקב צבי יאליש [יולס] ב"ר נפתלי	ה'תקלח	ה'תקפה
669 אוהב ישראל (הרב מאפטא) [עה"ת]	ר' אברהם יהושע העשיל ב"ר שמואל	ה'תקח-תקטו	ה'תקפה
670 חיי אברהם [עהש"ס]	ר' אברהם טייב ²⁷⁵		לפני ה'תקפא-ו
671 תשובה מאהבה (מהרא"פ)	ר' אלעזר פלעקלס ב"ר דוד	ה'תקיד	ה'תקפו
672 גאון יעקב [עמ"ס עירובין]	ר' יעקב כהנא ב"ר אברהם	ה'תקכד	ה'תקפו
673 מראה עינים; מראה הגדול; מראה הנוגה	ר' רפאל אשכנזי ב"ר יהודה		ה'תקפו
674 אהבת שלום (קוסוב)	ר' מנחם מנדל ב"ר יעקב קאפל	ה'תקכח	ה'תקפו
675 זרע קודש; אילה שלוחה ²⁷⁶ (רופשיץ)	ר' נפתלי צבי הורוויץ ב"ר מנחם מנדל	ה'תקכ	ה'תקפז
676 קול שמחה [עה"ת] ²⁷⁷ (פשיסחא)	ר' שמחה בונים בונהרד ב"ר צבי הירש	ה'תקכה	ה'תקפז
677 דברי שלום [קבלה]	ר' אברהם שלום שרעבי ב"ר יצחק	ה'תקכה	ה'תקפז
678 מים אדירים ²⁷⁸ (רמ"מ משקלוב)	ר' מנחם מנדל בענדיט [בנדט] ב"ר ברוך		ה'תקפז
679 אמרי ברוך; ברוך טעם; עטרת חכמים	ר' ברוך תאומים פרנקל ב"ר יהושע יחזקאל פייבוש	ה'תקכ	ה'תקפח
680 מים טהורים; מי נפתוח; אפיקי יהודה	ר' יהודה לייב הלוי עד"ל	ה'תקכ	ה'תקפח
681 יד אפרים; מטה אפרים ²⁷⁹	ר' אפרים זלמן מרגליות מבראד ב"ר מנחם מאניש	ה'תקכא	ה'תקפח
682 פלא יועץ; יעלזו חסידים ²⁸⁰	ר' אליעזר פאפו ב"ר יצחק	ה'תקמה	ה'תקפח
683 מאמר מרדכי (מהר"ם בנעט) ²⁸¹	ר' מרדכי בנעט ב"ר אברהם	ה'תקיג	ה'תקפט
684 דברי אמת	ר' יצחק ב"ר דוד		
685 רב דגן; משרת משה; תנא ושייר; פני המים	ר' יצחק עטיה ב"ר ישעיה	ה'תקטו	סביב ה'תקצ

- ²⁷² שמו מופיע בצורות שונות: זאב צבי בספרו רזין דאורייתא, צבי זאב בספרו תפארת צבי זאב, בנימין זאב בהסכמתו לספר זרע יצחק. לאחרונה נדפסו דברי תורתו בספר "כתבי קודש" שצורף לספר ישועות מלכו.
- ²⁷³ אין להחליפו בר' שאול הלוי קצנלבויגן אב"ד קוסובה וקוברין, סבו של החזו"א.
- ²⁷⁴ ספריו הנוספים של ה"מלא הרועים": אמת ליעקב; בית ועד לחכמים; זכרון יעקב ויהודה; חינוך בית יהודה; ישרש יעקב; פרשת דרכים זוטא; קהלת יעקב [על: זוהר; אגדות]; שמן ששון [על תהלים]. נודע גם בשם "יעקלי פרמיסלר".
- ²⁷⁵ אין להחליפו בר' אברהם טייב (הראשון), המכונה "באבא סיד" [=סבא רבא] שנתמנה לראש רבני תוניסיה - נפטר ה'תק"א.
- ²⁷⁶ כמו כן נלקטו מדברי תורתו והנהגותיו בספרים: אהל נפתלי; אוצרות זרע קודש; אמרי שפר; עשר צחצחות. ר' נפתלי מרופשיץ היה תלמידם של ר' אלימלך מליזענסק והחזזה מלובלין. ורבים של ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב ור' צבי הירש מרימנוב.
- ²⁷⁷ ספריו הנוספים של ר' שמחה בונים מפשיסחא: חדות שמחה; מדרש שמחה; ערוגות הבושם; פניני הרא"מ; קול מבשר. כן נדפס הספר "שמחת ישראל" – קובץ של שלושה ספרים: אור שמחה; מאמרי שמחה; תורת שמחה.
- ²⁷⁸ ספריו הנוספים של ר' מנחם מנדל משקלוב: דרושים על סדר ההשתלשלות; דרך הקודש [על ספר ברית מנוחה]; ליקוטים בעניינים שונים; מנחם ציון; פירוש על הזוהר; רזא דמהימנותא [כהמשך לחיבור זה כתב "פירוש על ספר משנת חסידים (ר' עמנואל חי ריקי)"]; תמונת האותיות.
- ²⁷⁹ שאר ספרי ה"מטה אפרים": בית אפרים [שו"ת]; זרע אפרים; יד רמ"א; טיב גיטין; מעלות היוחסין [גנאלוגיה ומגילת היחוס של משפחתו]; מקנה וקנין; עוללות אפרים; שערי אפרים.
- ²⁸⁰ ספריו הנוספים של ה"פלא יועץ": אורות אילים; אלף המגן; בית תפילה; דן אנכי; דן ידן [שו"ת]; חדש האביב; חסד לאלפים; שו"ת פלא יועץ.
- ²⁸¹ אין להחליפו במאמר מרדכי על שו"ע או"ח לר' מרדכי ב"ר אברהם כרמי [שנת חתימת הספר: ה'תקמד]. מספריו הנוספים של מהר"ם בנעט: ביאור מרדכי [על המרדכי]; דברי גאונים; דרשות מהר"ם בנעט; הר המור; מגן אבות; פרשת מרדכי; תכלת מרדכי.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
686	אגודת אזוב	ר' משה זאב מרגליות ב"ר אליעזר	ה'תקצ
687	קול ששון; דבר בעתו	ר' ששון שנדוך ב"ר מרדכי שנדוך	ה'תקצ
688	ערך השלחן ²⁸²	ר' יצחק טייב ב"ר בנימין	ה'תקצ
689	אהל דוד	ר' דוד דייטש ב"ר מנדל	ה'תקצ-תקצא
690	משנת רבי אליעזר בן יעקב (משנת ראב"י)	ר' אליעזר גרייבר ב"ר יעקב	ה'תקצא
691	אור לשמים (אפטא)	ר' מאיר סגל הלוי רוטנברג ב"ר שמואל	ה'תקצא
692	עטרת צבי ²⁸³ (זידיטשוב)	ר' צבי הירש, ב"ר יצחק אייזיק	ה'תקצא
693	אלפי מנשה; שקל הקודש; סמא דחיי	ר' מנשה מאיליה ב"ר יוסף בן פורת	ה'תקצא
694	יד המלך [על הרמב"ם]; הגהות עהש"ס	ר' אלעזר סג"ל לנדא ב"ר ישראל. בנו של הנודע ביהודה	ה'תקלח (בערך)
695	נחלת יהושע [עשה"ס]	ר' יהושע קושמאן וודיאנר ב"ר שרגא פייבוש	ה'תקמח
696	לב מבין; פני מבין [עמ"ס סנהדרין]	ר' בכור יצחק נאבארו ב"ר יעקב	ה'תקכח
697	סידורים ומחזוריים - רעדלהיים (רו"ה) ²⁸⁴	ר' וולף בנימין היידנהיים ב"ר שמשון	ה'תקיז
698	נתיבות המשפט; חוות דעת ²⁸⁵	ר' יעקב [מליסא] לורברבוים ב"ר יעקב משה	ה'תקל (בערך)
699	תהילה לדוד; עיני דוד	ר' דוד אמאדו ב"ר יעקב	ה'תקצב
700	אור יצחק (ראדוויל)	ר' יצחק, ב"ר יחיאל מיכל מזלוטשוב	ה'תקצב
701	קומץ המנחה; מלא העומר [ע"ה]ת ²⁸⁶	ר' [יעקב] אריה לייב צינץ, ב"ר משה	ה'תקכח
702	רבי נח (לעכוויטש)	ר' נח ב"ר מרדכי מלעכוויטש	ה'תקצג
703	ארץ יהודה [על רמב"ם ושו"ע]; אדמת יהודה [עשה"ס]	ר' יהודה טאנוגי הכהן ב"ר אברהם	ה'תקצי (בערך)
704	טיב גיטין	ר' צבי הירש הלר ב"ר אריה [לייבוש]	ה'תקצה
705	חלב חייטים	ר' יצחק חי טייב [מכונה: רבי חי טייב]	ה'תקצד
706	מוסר השכל [על הרמב"ם]	ר' יחזקאל פייבל [מפלאנגי] ב"ר זאב וולף	ה'תקצז
707	גליא מסכת [שו"ת ודרשות]	ר' דוד מנובהרדוק ב"ר משה	ה'תקכט
708	לקוטי תורה ²⁸⁷ (טשרנוביל)	ר' מרדכי טברסקי ב"ר מנחם נחום	ה'תקצז
709	שפתי צדיקים [על התנ"ך] (רימנוב)	ר' יהושע העשיל מרימנוב	ה'תקצז

²⁸² מספריו הנוספים של ר' יצחק טייב: ווי העמודים; וזרע יצחק; חוקת הפסח. אין להחליפו בר' יצחק חי טייב, בעמח"ס חלב חייטים.

²⁸³ ספריו הנוספים של ר' צבי הירש זידיטשוב: סור מרע ועשה טוב [נקרא גם "הקדמה ודרך לעץ החיים", בהיותו מעין מבוא לספר "עץ החיים" למהרח"ו. ר' צבי אלימלך מדינוב הוסיף לספר הוספות בשם "הוספות מהרצ"א"]; בית ישראל; קונטרס השמות; הגהות על פרי עץ חיים [מהרח"ו]; צבי לצדיק.

²⁸⁴ הרו"ה [ר' בנימין זאב וואלף איש היידנהיים] היה מגדולי ה"מדקדקים" [=בלשן], וכתב פירושים רבים לתפילות ופיוטים. מספריו: מאור עינים [ע"ה]ת. ההדיר ספרים רבים, ומהם: חומש תורת הא-להים; מאזני לשון הקודש [לראב"ע]; סדר ההגדה לליל שימורים.

²⁸⁵ ספריו הנוספים של הרב מליסא: אמת ליעקב; בית יעקב; דרך החיים – דה"ח; מילי דאגדתא ושו"ת; מעשה נסים [על הגדש"פ]; מקור חיים ["חידושים" ו"ביאורים" על שו"ע הל' פסח]; נחלת יעקב [ע"ה]ת; תורת גיטין; תיקון עירובין. פירושו על המגילות נקבצו ב"חמשה ספרים נפתחים", שמות פירושו: מגילת סתרים [אסתר]; צרור המור [שיה"ש]; אמרי יושר [רות]; פלגי מים [איכה]; תעלומות חכמה [קהלת].

²⁸⁶ ספריו הנוספים של מהרא"ל צינץ: איילת אהבים; ברכת השיר [על הגדש"פ]; גור אריה [עמ"ס חולין]; גט מקושר; גרש ירחים; זכרון מלך; חי' מהרא"ל [על הל' שחיטות וטריפות, בב"ח ותערוכות, וריבית]; טיב חליצה; טיב קידושין; יין המשמח; יעלת חן [שו"ת על אהע"ז]; לקוטי מהרא"ל; מגן האלף [על הל' פסח]; מעייני החכמה; מקצוע בתורה; משיבת נפש [שו"ת]; פני אריה; שו"ת מהרא"ל; שיורי קומץ המנחה; שמחת יום טוב. מההרא"ל צינץ נולד לרבי משה אייבשיץ. בילדותו נתייתם מאביו, ועל פי המשווער גדל בבית דודו, ששם משפחתו היה "צינץ", ומכאן שמו. הוא מכונה בשמות: מהרא"ל צינץ; הגאון מפלאצק; ר' לייבוש חריף. אודות שמו יעקב, ראה הקדמתו לס' יעלת חן. דקות לפני פטירתו הבטיח: מי שישתדל בהדפסת ספריי אהיה לו למליץ אם יהיה לי זכות – נוסח זה נחקק על מצבתו. משום כך, רבים הדפיסו את ספריו כסגולה. כיום "מכון מהרא"ל צינץ" מרכז את פעילות ההדרת והדפסת הספרים.

²⁸⁷ הספר נפוץ במהדורות רבות, לספר נלוו גם "הדרכות ישרות". לאחרונה ההדירו את הספר, והדפיסוהו עם הוספות, ונקרא בשם "לקוטי תורה השלם".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
710 רע"א [ש"ת. וכן על: ש"ס; רמב"ם; ש"ע] ²⁸⁸	ר' עקיבא איגר, ב"ר משה גינז	ה'תקכ"א	ה'תקצ"ח
711 הלכה למשה [על ב"ק ב"מ כתובות וריבית]	ר' משה אליהו ניימניץ ב"ר יוסף		ה'תקצ"ח
712 כסא שלמה; מלאכת שלמה [על הרמב"ם]	ר' שלמה חכים		ה'תקצ"ח
713 שיבת ציון	ר' שמואל הלוי לנדא, ב"ר יחזקאל [הנודע ביהודה]		ה'תקצ"ח
714 שמן רקח [ש"ת]; יבין שמועה [עה"ת] ²⁸⁹	ר' אלעזר מינץ ב"ר אריה לייב		ה'תקצ"ח
715 מעיל שמואל [עה"ש"ס]	ר' שמואל שפירא		ה'תקצ"ח
716 חמדת שלמה [ש"ת; ח"י; דרשות]	ר' שלמה זלמן ליפשיץ ב"ר יצחק	ה'תקכ"ה	ה'תקצ"ט
717 פאת השלח ²⁹⁰	ר' ישראל אשכנזי משקלוב ב"ר שמואל	ה'תקל	ה'תקצ"ט
718 ישועות יעקב	ר' יעקב משולם בורנשטיין מלבוז ב"ר מרדכי זאב	ה'תקל"ה	ה'תקצ"ט
719 דברי משפט [על ש"ע חו"מ]	ר' חיים אויערבאך ב"ר יצחק איצק ²⁹¹		ה'תקצ"ט
720 חתם סופר [ש"ת, דרשות, עה"ש"ס ועה"ת]	ר' משה סופר (שרייבר) ב"ר שמואל	ה'תקכ"ג	ה'תר
721 שבת של מי	ר' יעקב שמשון שבת מסינגאליא	ה'תקל	ה'תר
722 מים חיים [ש"ת]	ר' חיים הכהן רפאפורט ב"ר דב בעריש		ה'תר
723 עולת שמואל	ר' שמואל לייב קוידר ב"ר דוד	ה'תקל	
724 נוח צדק	ר' סעדיה הלוי מירקאדו	ה'תקכ"ח	לפני ה'תרא
725 זכרון אברהם	ר' אברהם בינג ב"ר אנוש. תלמיד ר' נתן אדלר	ה'תקי"ב	ה'תרא
726 דעת קדושים (בוטשאטש) ²⁹²	ר' אברהם דוד וורמאן ב"ר אשר אנשיל	ה'תקל"א	ה'תרא
727 ישמח משה; השיב משה; מעין טהור (אוהל)	ר' משה טייטלבוים, ב"ר צבי שיף	ה'תקי"ט	ה'תרא
728 בת עין (אבריש)	ר' אברהם דב אויערבך ב"ר דוד	ה'תקכ"ח	ה'תרא
729 בני יששכר ²⁹³ (דינוב)	ר' צבי אלימלך שפירא ב"ר פסח	ה'תקמ"ה	ה'תרא
730 שם חדש [על היראים]	ר' חיים דניאל שלמה פינסו		ה'תרא
731 קובץ על יד (ס' הקובץ) [על רמב"ם וש"ע] ²⁹⁴	ר' נחום טרייבניטש ב"ר זליג	ה'תקל"ט	ה'תר"ב
732 שמן המשחה	ר' שמואל ב"ר משה [משפחה:] חיים		ה'תר"ב
733 משנה ראשונה ומשנה אחרונה [על המשניות]	ר' אפרים יצחק ב"ר לייבוש	ה'תקכ"ב	ה'תר"ג
734 שולחן המלך	ר' יוסף ב"ר חיים משה בן עזרא		ה'תר"ד
735 שבת של מי [עה"ש"ס] ²⁹⁵	ר' יעקב שמשון סינגאליא ב"ר רפאל יששכר		אחרי ה'תרד
736 מראה יחזקאל [עה"ת ומועדים; ש"ת] (דעעש)	ר' יחזקאל פנט ב"ר יוסף ²⁹⁶	ה'תקמ"ג	ה'תרה

²⁸⁸ מספריו הנוספים של רעק"א (רע"א): אגרות רעק"א; אוסף גנזים; גליון הירושלמי – מהגאון רעק"א; גליון הש"ס; גליונות רעק"א על אליה רבה; גנזי רעק"א; דרוש וחידוש; כתב וחזק; משנת דרבי עקיבא; פסקים ותקנות; קושיות עצומות; תוספות רעק"א [על המשניות].

²⁸⁹ ספריו הנוספים של ר"א מינץ: זר זהב [על הריטב"א, תוס' ר"ד וספר המקח]; מעשה רוקח [על השו"ע]; קונטרס החזקות – זכרון אהרן; שערי חכמה – שב שמעתתא; תורת חסד [כללי הש"ס].

²⁹⁰ ר' ישראל וחברו ר' מנחם מגדל משקלוב [משקלאוו] הם הבולטים בין תלמידי הגר"א, ועסקו בהעתקת כתביו ובהפצתם.

²⁹¹ ר' חיים בעל ה"דברי משפט" כיהן כרבה של לונטשיץ, ואין להחליפו בכדור ר' חיים ב"ר יצחק איצק אויערבאך בעל ה"אמרי בינה" – הרב מקאליש.

²⁹² ספריו המפורסמים של הבוטשאטש רב על השו"ע: אשל אברהם – בוטשאטש [או"ח]; עזר מקודש [אה"ע"ז]; כסף הקדשים [חו"מ]. כן חיבר את: אמרות טהורות; ברכת אברהם; הגדש"פ – עם פירוש אשל אברהם; הגדש"פ – עם פירוש יד רמה; ברכת דוד [על חומש בראשית]; מחזה אברהם [כולל שלושה ספרים "מחזה אברהם" עה"ת, "חזון דוד" על נ"ך, ו"חזון למועד" על המועדים]; מילי דחסידותא [על ספר חסידים, נד' גם בסוף ס' חסידים מהדור' מוסד הרב קוק]; תפלה לדוד [בשלב מאוחר יותר יצא "דברי דוד" כהמשך לספר הנ"ל].

²⁹³ ספריו הנוספים של ה"בני יששכר": אגרא דפרקא; אגרא דכלה; ברכה משולשת; דברים נחמדים; דרך עדותיך; דרך פקודיך; והיה ברכה; ח"י בני יששכר [ניו יורק תשי"א]; נחל אמונים; טעמי המצוות; כלי הרואים; מגיד תעלומה; מעין גנים; רגל ישרה; ריח דודאים; תקנות תמכין דאורייתא; אזהרות מהרצ"א; הגהות מהרצ"א; חידושי מהרצ"א; לקוטי מהרצ"א.

²⁹⁴ מספריו הנוספים של ר"נ טרייבניטש: שלום ירושלים [על: ירושלמי; משניות מס' זבחים]; שו"ת רבי נחום טרייבניטש.

²⁹⁵ ר' יעקב שמשון סינגאליא [סינגליה] היה חברו של ר"י זינצווייץ [שנפ' ה'תקע"ב]. מספריו הנוספים: אביר יעקב; יעקב לחק; מגד שמים [שו"ת]; מתן בסתר [מתן = עילה מורה ידה]; מתת א-להים [מתת = גילה ענית מיד]; נזיר שמשון [על המשניות].

²⁹⁶ אין להחליפו בנינו ר' יחזקאל פנט האדמו"ר השני מדעעש שחיבר שו"ת כנסת יחזקאל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
737	ליקוטי הלכות (ברסלב)	ר' נתן שטרנהרץ ב"ר נפתלי הרץ	ה'תרה
738	משכנות יעקב [ש"ת]; קהלת יעקב	ר' יעקב ברוכין ב"ר אהרן ²⁹⁷	ה'תרה
739	דגל מחנה אפרים ²⁹⁸	ר' יהודה נבון ב"ר חיים רפאל	ה'תרה
740	אריה דבי עילאי; ארי שבחבורה; עטרת זקנים	ר' אריה לייבוש ליפשיץ ב"ר חיים אשר	ה'תרו
741	נימוקי הגר"ב [עהש"ס; על הרמב"ם]	ר' יהודה בכרך ב"ר יהושע העשיל	ה'תרו
742	באר המים (רימנוב)	ר' צבי הירש הכהן [ל"ץ] ב"ר יהודה לייב	ה'תרז
743	מנחה טהורה (אג"ן) ²⁹⁹	ר' חיים אברהם גאנין ב"ר משה	ה'תרז
744	ליקוטים שונים ³⁰⁰ (בעל שם ממכילשטאט)	ר' יצחק אריה וורמסר ב"ר מתתיהו	ה'תרז
745	קרני רמים ³⁰¹	ר' שאול הכהן ה"ר משה	ה'תרז
746	מצפה איתן ³⁰²	ר' אברהם משכיל לאיתן ב"ר יהודה לייב	ה'תרז
747	דעת קדושים; תעלומות חכמה (רוזדול/ראזלא)	ר' יהודה צבי אייכנשטיין, ב"ר משה מסאבור	ה'תרז
748	נמוקי מהרא"י [על המשניות והרמב"ם]	ר' אברהם יונה יעוונין ב"ר ישעיהו	ה'תרז
749	פה קדוש ³⁰³ [עה"ת] (ר' איצלה מוולוז'ין)	ר' יצחק איצקוביץ, ב"ר חיים וואלוז'נער	ה'תרז
750	בית השואבה ³⁰⁴	ר' יהודה [יאודה] שמואל אשכנזי ב"ר יעקב	ה'תרז
751	באר בשדה [על רש"י עה"ת]	ר' מאיר בנימין מנחם דאנון ב"ר רפאל	ה'תרז
752	שארית ישראל (וילעדניק)	ר' ישראל דוב [בער] ב"ר יוסף	ה'תרי
753	יד אליהו (הרב מקאליש)	ר' אליהו רגולר [ראגאלער] ב"ר יעקב	ה'תרי
754	רבי מאיר השני מפרמישלאן	ר' מאיר, נכד ר' מאיר הגדול מפרמישלאן תלמיד הבעש"ט	ה'תרי
755	דברי חיים [הלכה] ³⁰⁵	ר' יצחק איצק אויערבאך, ב"ר חיים [ה"דברי משפט"]	ה'תרי
756	רבי ישראל (רוז"ן)	ר' ישראל פרידמן ב"ר שלום שכנא [נכד המגיד ממזריטש]	ה'תריא
757	תורת שבת	ר' יעקב (יאקב) ווייל ב"ר אברהם	ה'תריא
758	גליון מהרש"א	ר' שלמה איגור, ב"ר עקיבא [רעק"א]	ה'תריב
759	קרבן אורה	ר' יצחק מינקובסקי ב"ר אהרן	ה'תריב
760	בני בנימין וקרב אי"ש [ש"ת]	ר' בנימין מרדכי נבון ב"ר אפרים	ה'תריב
761	דברי נחמיה [עהש"ס; ש"ת]	ר' נחמיה הלוי גינזבורג ב"ר אברהם בירך	ה'תריב
762	שער הלכות - פתחי שערים	ר' יששכר וינגוט ב"ר יהודה לייב	ה'תריב
763	תועפות ראם [ש"ת]; קרני ראם [עהש"ס, המהרש"א וזר"ף]	ר' אהרן משה טויבש ב"ר יעקב	ה'תריב
764	שם משמעון [עמ"ס חולין]	ר' שמעון אופנהיים	ה'תריב
765	תבואת יקב	ר' אברהם בלעיש ב"ר שלום	ה'תריג
766	מרפא לעצם	ר' יצחק פרחי ב"ר שלמה	ה'תריג
767	בית יצחק; הגהות עהש"ס (הגר"א חבר) ³⁰⁶	ר' יצחק אייזיק חבר ב"ר יעקב	ה'תריג

²⁹⁷ אחיו של הקרן אורה [ר"י מינקובסקי], ונקרא שם משפחתו ברוכין ע"ש סבו ר' ברוך משקלוב.

²⁹⁸ בספר הוא מתרץ את הקושיות שנשאלו על ספר סבו "מחנה אפרים".

²⁹⁹ ספריו הנוספים של אג"ן [=אברהם גאנין]: ספר התקנות וההסכמות; חוקי חיים; חיים בירושלים.

³⁰⁰ בספר - הגהות עהש"ס, דרשות וכו'. יצא לאור ע"י מכון י-ם.

³⁰¹ ספריו הנוספים של ר"ש הכהן: בינה לעיתים; לחם הביכורים; נתיב מצוותיך; שי למורא; שפתי דעת [על הסליחות].

³⁰² ספריו הנוספים של ה"מצפה איתן": אהבת איתן; באר אברהם [על הרמב"ם]; הגהות יד אברהם [נדפסו על גליון השו"ע]; נחל איתן.

³⁰³ דברי תורתו של ר' איצלה מוולוז'ין על פרקי אבות נקבצו בספר "מילי דאבות" [מכת"י תלמידו ר' יוסף סלוצקר].

³⁰⁴ ספריו הנוספים של ר' אי"ש אשכנזי (הרב בית עובד): יש"א ברכה [על רבינו ירוחם]; בית עובד [סידור עם דינים]; בית מנוחה [סידור עם דינים]; בית הזכרון [מחזור לר"ה עם דינים]; בית הכפורת [מחזור ליו"כ עם דינים]; גזע ישי.

³⁰⁵ אין להחליפו בדברי חיים מצאנו.

³⁰⁶ ספריו הנוספים של ר"א חבר: אור תורה [על ספר מעלות התורה]; אפיקי ים; באר יצחק [ביאור ללקוטי הגר"א]; ביאור לספר אדרת אליהו [על התורה מהגר"א]; ביאור לבאורי אגדות מהגר"א [מסכת ברכות, מכון הגר"א תשס"ה]; ביאור לספר מים אדירים; בית נאמן; בית עולמים; בנין עולם; ברית יצחק; גנזי מרומים; הגדש"פ, עם ביאור יד מצרים ויד חזקה; מגן וצינה; פתחי שערים; שיח יצחק.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
768 זרע יצחק ³⁰⁷	ר' יצחק קובו ב"ר חזקיהו יוסף	ה'תקל	ה'תריד
769 חי' מהר"י שפירא	ר' יוסף יאסקי שפירא ב"ר אליהו	ה'תקלח	ה'תריד
770 מי השילוח (איז'ביצה)	ר' מרדכי יוסף ליינר ב"ר יעקב	ה'תקס	ה'תריד
771 ברכת יוסף [ש"ת]	ר' יוסף לנדא ב"ר מנחם מנדל		ה'תריד
772 מעשה רב [מנהגי הגר"א] עם הגהות פעולת שכיר	ר' יששכר בער ב"ר תנחום	ה'תקלט	ה'תרטו
773 מהר"ש (שר שלום מבעלזא) ³⁰⁸	ר' שלום רוקח ב"ר אלעזר	ה'תקמא	ה'תרטו
774 לקט אליהו [על סהמ"צ לרמב"ם]	ר' אליהו שפירא ב"ר יוסף [יאסקי]	ה'תקסא	ה'תרטו
775 שו"ת מהר"מ; מקור מים חיים [י"ד]	ר' יעקב מאיר פאדווא ב"ר חיים		ה'תרטו
776 מהר"ץ חיות ³⁰⁹	ר' צבי הירש חיות	ה'תקסו	ה'תרטז
777 הגהות הרד"ל [על המדרשים]	ר' דוד לוריא ב"ר יהודה	ה'תקנח	ה'תרטז
778 אמרות טהורות; אמרות משה (קוברין)	ר' משה פאלייר ב"ר ישראל אליעזר (רבי משה מקוברין)	ה'תקמד	ה'תריח
779 מהריא"ז ענזיל [ש"ת]	ר' יקותיאל אשר זלמן ענזיל צוזמיר ב"ר מנחם נחום	תלמיד קצוה"ח	ה'תריח
780 אמת מקאצק תצמח [ליקוט] (קוצק)	ר' מנחם מנדל מורגנשטרן ב"ר יהודה לייבוש	ה'תקמז	ה'תריט
781 אבני צדק	ר' ישועה בסיס		ה'תרכ
782 תפארת ישראל [על המשניות] ³¹⁰	ר' ישראל ליפשיץ ב"ר גדליה	ה'תקמב	ה'תרכא
783 נחלת דוד; בית דוד	ר' דוד טעביל רובין ב"ר משה	ה'תקנד (בערך)	ה'תרכא
784 קרא חנ"א; ארש צבי; תוצאות חיים (חנ"א)	ר' חיים ניסים אבולעפיה ³¹¹	ה'תקנה	ה'תרכא
785 מאמר מרדכי [ש"ת] ³¹²	ר' מרדכי זאב הלוי איסינגא ב"ר יצחק	ה'תקסד	ה'תרכב
786 עמודי אור	ר' יחיאל הלר [העליר] ב"ר אהרן	ה'תקעה	ה'תרכב
787 מהרז"ו [על מדרש רבה] ³¹³	ר' זאב וולף איינהורן ב"ר ישראל איסר		ה'תרכב
788 לשכת הסופר; בית ועד	ר' אברהם אהרן ברודא ב"ר שלום		ה'תריא-כג
789 מי השילוח [על הל' מקוואות]; חלת לחם	ר' שמחה יואל הכהן רובינשטיין ב"ר ישעיהו	ה'תקנ (בערך)	ה'תרכד
790 רבי יוסף מסלוצק [דרשות; ש"ת]	ר' יוסף פיימער	ה'תקנז	ה'תרכד
791 חזון למועד; יפח לקץ; מחולת המחנים	ר' ישראל דוד מרגליות יפה (שלזינגר) ב"ר מרדכי		ה'תרכד
792 עזרת כהנים ותוספות העזרה [על ת"כ]	ר' צבי הירש רפאפורט ב"ר נפתלי הירץ		ה'תרכד
793 הכתב והקבלה [עה"ת]	ר' יעקב צבי מעקלענבורג ב"ר גמליאל	ה'תקמה	ה'תרכה
794 משמרות כהונה	ר' אברהם הכהן יצחקי ב"ר יצחק חי	ה'תקנ (בערך)	ה'תרכה
795 זית רענן [ש"ת]	ר' משה יהודה לייב יהושע זילברברג ב"ר בנימין	ה'תקנד	ה'תרכה
796 חיבת הקודש [על סדר קדשים]	ר' יצחק אייזיק, ב"ר יחיאל מיכל מזלזטשוב	ה'תקנה (בערך)	ה'תרכה (בערך)
797 דברי יוסף; תוצאות/תבואות הארץ	ר' יהוסף שוורץ ב"ר מנחם	ה'תקסה	ה'תרכה
798 יריעות שלמה	ר' שלמה זלמן אולמאן ב"ר שלום		ה'תרכה

³⁰⁷ ספריו הנוספים של ר' יצחק קוב"ו: אסופי; הדר זקנים; וזרע יצחק בארץ [על השו"ע]; ידו בכל [על השו"ע]; יצחק לשוח; תלי תלים.

³⁰⁸ ספריו הנוספים של השר שלום מבעלזא (מבלז): ביאורי החסידות; לקט אמרי קודש; מדבר קדש.

³⁰⁹ חיבוריו הנוספים של מהר"צ חיות: דרכי הוראה; מבוא התלמוד; מטבע הברכות; עטרת צבי; שו"ת מהר"ץ חיות [הוא כולל את המאמרים "עבודת הקדש", "אמרי בינה" ו"מנחת קנאות"]; תורת נביאים; תפארת צבי. רוב כתביו רוכזו ב"כל כתבי מהר"ץ חיות" [ב"כ], ירושלים תשי"ח.

³¹⁰ החיבור תפארת ישראל מחולק לביאור קצר בשם "יכין", והערות ופולפולים בשם "בועז". החלוקה נעשתה שלא על ידו, למעט סדר טהרות. בסדרים זרעים ומועד, יש בסוף כל פרק "הילכתא גיברתא" [החל ממס' שבת פ"ב, בנו ר' ברוך יצחק ליפשיץ כתב את החלק הזה]. החיבור כולל הקדמות מפורסמות - קופת הרוכלים [הקדמה לסדר מועד, הכוללת: כלכלת שבת; כללי חמץ ונוקשה; כללי בגדי קדש; כללי הכנה; כללי מלאכת חוה"מ; כללי שמחות]; שבילי דרקיע [סוד העיבור]; חומר בקודש [על קדשים]; יבקש דעת [על טהרות].

³¹¹ אין להחליפו עם ר' חיים אבואלעפיא השני, שהיה סבו הגדול.

³¹² על ספרים נוספים, שחיברם יחד עם גיסו ר' יוסף שאול נתנזון, ראה ערך "מגן גבורים" [על שו"ע].

³¹³ מהרז"ו חיבר גם את: מדרש תנאים; נתיב חדש.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
799	תנא תוספאה ³¹⁴	ר' שמואל אביגדור תוספאה, ב"ר אברהם רבינוביץ	ה'תקמ (בערך)
800	פרדס רימונים [הל' נדה; שו"ת] ³¹⁵	ר' משה יצחק אביגדור ב"ר שמואל	ה'תקסא
801	רבי יוסף זונדל מסלנט	ר' יוסף זונדל ב"ר בנימין בייניש. רבו של ר"י סלנטר	ה'תרכו
802	צמח צדק ³¹⁶ (ליובאוויטש)	ר' מנחם מנדל שניאורסון, ב"ר שלום שכנא אלטשולר	ה'תרכו
803	יהודה יעלה; דברי מהר"א (מהר"י אסאד)	ר' יהודה אסאד ב"ר ישראל	ה'תקנד
804	אבני קודש (ר' נחום משאדיק)	ר' נחום לוי ב"ר אברהם	ה'תרכו
805	אמרי יעקב	ר' יעקב מאיר ישורון	ה'תרכו
806	גור אריה	ר' מסעוד צ'רמון ב"ר יהודה	ה'תרכו
807	חידושי הר"מ; ספר הזכות (גור)	ר' יצחק מאיר אלתר, ב"ר ישראל רוטנברג	ה'תקנט
808	תפארת שלמה (ראדאמסק)	ר' שלמה הכהן רבינוביץ ב"ר דוד	ה'תקסג
809	מוסר ודעת [על הרמב"ם]	ר' שלמה זאב מגיד ב"ר יחזקאל פיוויל	ה'תקמט
810	רבי חיים פלאג' [חיבר 72 ספרים] ³¹⁷	ר' חיים פלאג' [פאלאג'י; פלאצי] ב"ר יעקב	ה'תרכח
811	פתחי תשובה; נחלת צבי [על שו"ע]	ר' אברהם צבי הירש אייזנשטט ב"ר יעקב ³¹⁸	ה'תקעג
812	חסד לאברהם (בוטשאטש) [שו"ת; על רמב"ם] ³¹⁹	ר' אברהם תאומים ב"ר צבי הירש	ה'תקעד
813	דבר אמת	ר' ידידיה מונסונייגו ב"ר רפאל אהרן	ה'תרכח
814	עץ יוסף; ענף יוסף ³²⁰	ר' חנוך זונדל מביאליסטוק ב"ר יוסף	ה'תרכ-תרכח
815	אור הגנוז [שינויי נוסחאות התוספתא]	ר' אלעזר הלוי איש חורוויץ ב"ר דוד יהושע העשיל; ור' ראובן ברוך ב"ר יהודה ³²¹	ראה הערה ³²¹
816	חכמת שלמה ³²² (מהרש"ק)	ר' שלמה קלוגר ב"ר יהודה אהרן	ה'תקמה-ו
817	תורת הזבח; נדיב לב; ייטב לב; ישרי לב	ר' חיים דוד חזן, ב"ר יוסף רפאל [החק"ל]	ה'תקנא
818	רבי מנחם נחום (שטנשט)	ר' מנחם נחום פרידמן, ב"ר ישראל [מרוזין]	ה'תקפג
819	עיר הצדק; קרן שמואל ³²³	ר' שמואל פריינד ב"ר יששכר בער	ה'תרל (בערך)
820	עבודת היום [הל' השכמת הבוקר עד קר"ש]	יששכר דוב בער אפיסדורף ב"ר יוסף	ה'תרל (בערך)

³¹⁴ תנא תוספאה הוא חיבורו הגדול - של רש"א תוספאה - על התוספתא, הכולל: מנחת בכורים [פירושים]; עיטור בכורים [חידושים]; מצפה שמואל [מראי מקומות]. כן חיבר את הספרים: שו"ת שאילות שמואל; הלכות ופי' על הגדש"פ; שארית הפליטה.

³¹⁵ הספר על יו"ד הל' נידה נדפס בשני טורים [כדוגמת הפמ"ג]: מקשה זהב [על הט"ז - טורי זהב]; שפתי חכם [על הש"ך - שפתי כהן]. אין להחליפו בפרדס רמונים לרמ"ק.

³¹⁶ ספריו הנוספים של רמ"מ שניאורסון (ה"צמח צדק"): אור התורה; ביאורי הזוהר; דרך מצותיך [טעמי המצוות]; ספר החקירה - דרך אמונה; ספר הליקוטים.

³¹⁷ להלן רשימה חלקית של ספרי ר"ח פלאג'י: ארצות החיים; ברכת מועדיך לחיים; זכירה לחיים; חוקות החיים; חיים ומלך; חיים לראש [על הגדש"פ]; כף החיים; לב חיים; מועד לכל חי; נפש החיים; עיני כל חי; פעולת צדיק לחיים; צדקה לחיים; רוח חיים; רחמים לחיים [על שו"ת הרשב"א]; רפואה וחיים; שו"ת חיים ביד; שו"ת חקקי לב; שו"ת נשמת כל חי; שו"ת סמיכה לחיים [חיברו יחד עם רבו ר"י חזן]; תוכחת מוסר; ימצא חיים.

³¹⁸ אביו ר' יעקב הוא בנו של ה"פנים מאירות".

³¹⁹ אין להחליפו בר' אברהם מבוטשאטש, בעל ה"דעת קדושים" וה"אשל אברהם".

³²⁰ פירושי עץ יוסף וענף יוסף, חוברו על: מדרשים (אגדת בראשית, מדרש רבה, מדרש שמואל ותנחומא); אבות; עין יעקב; תפילות [נד' בסידור אוצר התפילות]. מחיבוריו הנוספים: אבל כבוד; דברי הברית; מצהלות חתנים; פורת יוסף [על יהושע].

³²¹ ר' אלעזר הורוויץ, חיבר גם שו"ת יד אלעזר - נולד ה'תקסד, נפטר ה'תרכח. ר' ראובן ברוך - נולד סביב ה'תקסח, נפטר ה'תרלה.

³²² מקובל כי ר' שלמה קלוגר חיבר שלמ"ה ספרים. מהם: אבל משה; אמרי שפר; אפריון שלמה [על שער המלך]; בגדי יום טוב; גבורות שלמה; האלף לך שלמה; ובחרת בחיים; זכרון ימי עברה; חדושי אנשי שם; טוב טעם ודעת; כנוי נדרים; כרם שלמה; לשון צדיק; מאמר אסתר; מודעה לבית ישראל; מי נדה; מעשה ידי יוצר [על הגדש"פ]; נדרי זריזין; ספר החיים; ספר סת"ם; עבודת עבודה; עין דמעה [הספד על ר"א מרגליות]; קהלת שלמה; קנאת סופרים; שבעה עינים [ליקוט שו"ת שלו, ע"י בנו]; שירי טהרה; שנות חיים; תיקון עולם. בשם מהרש"ק השתמשו בעיקר על ר' שמואל קוידנובר [קאידנובר].

³²³ חיבוריו הנוספים של ר"ש פריינד: זרע קודש [סדר זרעים]; עת לחננה [סדר מועד]; אמרות טהורות [סדר טהרות]; מוסר אב [על משלי]; כתם פז [על אבות].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
821	הגהות ר' משה יצחק הלוי ראב"ל ³²⁴		ה'תרל
822	כתב סופר [שו"ת; עה"ש; דרשות; עה"ת] ³²⁵	ה'תקעה	ה'תרלא
823	נחלת צבי ³²⁶	נפטר בחיי אביו	ה'תרלא
824	ערוך לנר; ביכורי יעקב; בנין ציון; מנחת עני	ה'תקנח	ה'תרלב
825	רש"י [על: ש"ס; משניות; רמב"ם; מדרש רבה]	ה'תקנד	ה'תרלב
826	בית אהרן (קרלין)	ה'תקסב	ה'תרלב
827	פי הבאר [על רש"י עה"ת]	ה'תקנח	ה'תרלג
828	ישרש יעקב [עמ"ס יבמות]; בית שלמה [שו"ת]	ה'תקס	ה'תרלג
829	נועם ירושלמי [על הירושלמי] ³²⁷	ה'תקסא	ה'תרלג
830	תולדות אדם [עה"ת] (אוסטרוב)	ה'תקעח	ה'תרלג
831	שם אריה [שו"ת]; ערוגות הבושם [נ"ד; עה"ת]	נדפס ה'תרלג	אחרי ה'תרלג
832	מנחת חינוך; משפט שלום [על שו"ע חר"מ]	ה'תקסא	ה'תרלד
833	זוהר חי ³²⁸ (קומרנא)	ה'תקסו	ה'תרלד
834	אך פרי תבואה; הישר והטוב (ליסקא)	ה'תקסו	ה'תרלד
835	דברי ירמיהו	ה'תקעא	ה'תרלד
836	צמח דוד (דינוב)		ה'תרלד
837	אמת מארץ [שו"ת] (מוהרש"ד)		ה'תרלד
838	זכותא דאברהם ³²⁹ (טשכנוב)	ה'תקמד	ה'תרלה
839	שו"ת רבי אליהו גוטמכר ³³⁰	ה'תקנו	ה'תרלה
840	דרישת ציון; אמונה ישרה; מאזניים למשפט	ה'תקנה-פה	ה'תרלה
841	שואל ומשיב ³³¹	ה'תקע	ה'תרלה
842	מגן גבורים [על שו"ע]; נר מערבי ³³²		ה'תרלה
843	שער אשר		ה'תרלה
844	עיקר שפתי חכמים		ה'תרלה

³²⁴ נדפס בש"ס מהדו' ברלין.

³²⁵ בתחילת ספר שו"ת כתב סופר נוסף קונטרס: שם משמואל. כמו"כ נדפסו חידושי על הגדש"פ בשם כתב סופר.

³²⁶ ספרו של רצ"ה גוטמאכר כולל: נחלת צבי [תרשימים על יבמות ועוד]; קן מפורשת [עמ"ס קינים]; צפנת פענח [על אגדות רבב"ח]; שלום בפמליה של מעלה [ישוב סתירות בשו"ע ורמ"א].

³²⁷ מספריו הנוספים של ר' יהושע שפירא: אבי הנחל; מרבה עצה; נחלת יהושע; עמק יהושע; עצת יהושע; שפת הנחל.

³²⁸ ספריו הנוספים של ר' יצחק אייזיק מקומרנא: אדם ישר; אוצר החיים; דרך אמונה; היכל הברכה; מגילת סתרים; מצות עומר; נדבות פי; נוצר חסד [לכוב תרט"ז. נד' גם ב"אמרי נעם" לובלין תרנ"ב]; נתיב מצוותיך [נדפס עם "אוצר החיים" לכוב תרי"ח, ופעמים רבות גם בנפרד]; עצי עדן, ופני זקן, ומעשה אורג [מעשי אורג" נד' גם במשניות דפוס האלמנה והאחים ראם]; עשירית האיפה; פני זקן; שלחן הטהור – זר זהב.

³²⁹ הרבי מטשכנוב נמנע כמעט כליל מלהעלות חידושי תורה על הכתב. עיקר תורתו נשתמרה בזכות נכדו ותלמידו רבי מנחם מנדל חיים מזאוויצא, שאף הו"ל בכמה ספרים. כמו כן כמה מצאצאיו ההדירו את תורתו ובראשם רז"י לנדא ור"י ורדיגר. מספריו: אהבת חסד; בית אברהם; ברכת אברהם [הגדש"פ]; ויוסף אברהם; ויעש אברהם; צדקת אברהם.

³³⁰ מספריו הנוספים של ר"א גוטמכר - הרב מגריידיץ (ר' אליהו גריידיצר): אדרת אליהו [שו"ת]; דרשות וחידושי רבי אליהו גוטמאכר [עה"ת, נחלק לשני חיבורים "מרגליות טובה" ו"בית רחל"]; חידושי ר"א גוטמאכר [מכון י-ם]; מכתב מאליהו; סוכת שלום [אבילות]; פירוש על הש"ס [חלקו הודפס בש"ס וילנא]; פירוש על המשניות; צפנת פענח [על אגדות ממס' ב"ב]; שלום בפמליה של מעלה; תשובות מעטות [קונטרס בסוף "צפנת פענח"].

³³¹ ספריו הנוספים של רי"ש נתנזון [נאטנזאהן]: ביטול מודעה; דברי שאול; הגהות [על הש"ס, על ספר מזבח כפרה, ועל שער המלך]; ידות נדרים; יוסף דעת; מאירת עינים [על טרפות הריאה]; מפרשי הים; עדות ביוסף. על ספרים נוספים, שחיברם יחד עם גיסו ר' מרדכי זאב איטינגא, ראה ערך הבא - "מגן גבורים".

³³² חיבוריהם הנוספים של הנהו תרי גיסי: הגהות עה"ס [נדפסו לראשונה בוינה סביב שנת ה'תקצא]; מאירת עינים [על טרפות הריאה]; מעשה אילפס [על הרי"ף]; מפרשי הים [על ב"ק]. על תאריכי לידתם ופטירתם, ראה ערכים: "שואל ומשיב" ו"מאמר מרדכי".

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
845 דברי חיים; תוצאות חיים (צאנז) ³³³	ר' חיים הלברשטם ב"ר אריה לייב [לייבוש]	ה'תקנ"ג	ה'תרל"ו
846 אשר לדוד [על שו"ע] ³³⁴	ר' דוד מועטי ב"ר שמואל	ה'תקנ"ו	ה'תרל"ו
847 אהל אברהם [שו"ת]; דרשות הרא"ש	ר' אברהם שאג ב"ר יהודה לייב	ה'תקס"א	ה'תרל"ו
848 עין אליהו [על עין יעקב]; דרך אבות	ר' אליהו שיק [שי"ק] ב"ר בנימין	ה'תקס"ט	ה'תרל"ו
849 מגיד דבריו ליעקב (ביאלה)	ר' דוב בעריש לנדא, ב"ר אברהם מטשכנוב	ה'תקפ"	ה'תרל"ו
850 ברורי המדות ³³⁵	ר' יצחק אליהו לנדא ב"ר שמואל	ה'תקס"א	ה'תרל"ז
851 תפארת בחורים [עשה"ס]	ר' רפאל חי הכהן ב"ר יוסף	נדפס ה'תרל"ז	אחרי ה'תרל"ז
852 מלאכת שמים ³³⁶	ר' יצחק דב [זעליגמן בער] במברג מוירצבורג ב"ר שמחה הלוי	ה'תקס"ח	ה'תרל"ח
853 תפארת יעקב [עמ"ס גיטין וחולין, ושו"ע]	ר' יעקב גזונדהייט [גזונדהייט] ב"ר יצחק	ה'תקע"ו	ה'תרל"ח
854 ראשית בכורים [שו"ת]; מראה כהן [עשה"ס] ³³⁷	ר' בצלאל הכהן מוילנא ב"ר ישראל משה	ה'תקפ"	ה'תרל"ח
855 אמרי בינה (הרב מקאליש)	ר' מאיר אויערבאך, ב"ר יצחק [איצק] [ה'דברי חיים"]	ה'תקע"ה-פה	ה'תרל"ח
856 משכן העדות; שערי שמחה	ר' יעקב שמחה מקעפנא, ב"ר משה רפיש		ה'תרל"ח
857 עדות לישראל; שערי בינה; נר מצוה	ר' יצחק טונליס הנדל [טאנליס האנדל] ³³⁸	ה'תקס"ח	אחרי ה'תרל"ח
858 גורל לה'; חיים; מנחת יהודה	ר' יהודה אלקלעי ב"ר שלמה חי	ה'תקנ"ח	ה'תרל"ט
859 מהר"ם שיק	ר' משה שיק [=שם ישראל קודש] ב"ר יוסף	ה'תקס"ז	ה'תרל"ט
860 עונג יום טוב [שו"ת; דרוש]	ר' [רפאל] יום טוב ליפמן היילפרין ב"ר ישראל	ה'תקע"ו	ה'תרל"ט
861 מלאכת שמים [סת"ם]	ר' יצחק דב הלוי במברג ב"ר שמחה		ה'תרל"ט
862 מצות המלך	ר' חיים הכהן ב"ר וואליד	נדפס ה'תרל"ט	אחרי ה'תרל"ט
863 בית מנוחה [על ס' המנוחה לרבינו מנוח]	ר' שמעון סידאן	נדפס ה'תרל"ט	אחרי ה'תרל"ט
864 אביר יעקב ³³⁹	ר' יעקב אבוחצירא (אביחצירא) ב"ר מסעוד	ה'תקס"ו	ה'תרמ'
865 מלבי"ם [על התנ"ך] ³⁴⁰	ר' מאיר לייבוש וייסער [ויזר] ב"ר יחיאל מיכל	ה'תקס"ט	ה'תרמ'
866 חוסן יהושע; דברי יהושע	ר' יהושע העליר [הלר] ב"ר אהרן. תלמיד ר"י סלנטר	ה'תקע"ד	ה'תרמ'

- ³³³ הדברי חיים מצאנז מכונה ר' חיים צאנזר. יש אומרים שנולד בשנת ה'תקנ"ו. בניו המשיכו את דרכו בהנהגת הציבור והידוע שבהם הוא ר' יחזקאל שרגא משינאו. אין להחליפו בר' חיים צאנזר שכתב הגהות על הטור, ומובא רבות בדרישה ופרישה – ראה בערכו.
- ³³⁴ מספריו הנוספים של ר' דוד מועטי: ידי דוד; לבב דוד; נאום דוד; צוף דבש; שלל דוד.
- ³³⁵ ספריו הנוספים של ר"א לנדא: ביאורים על תנ"ך [חדשים גם ישנים, כפלים לתושיה, משל ומליצה מפורש, דברי חכמים. כותר ספרו עה"ת "פתשגן הדת"]; דובר שלום; דרושים לכל חפציהם; דרך חיים וארחות חיים [עמ"ס דרך ארץ זוטא]; כפלים לתושיה; לשמוע בלמודים; מטע לשם; מענה אליהו; מקרא סופרים.
- ³³⁶ ספריו הנוספים של ר"ד הלוי מוירצבורג: אמירה לבית יעקב; ביאורים על שו"ע; הגהות על הביכורי יעקב [ערל"נ]; הגהות על הטור; יד הלוי [שו"ת]; יד משה; יצחק ירנן; לקוטי הלוי [מנהגים שהנהיג בוירצבורג, נלקטו ע"י בנו ר' נתן - ממלא מקומו]; מורה לזובחים; נחלי דבש; נטיעה של שמחה; קורא באמת [על דרשות "אל תקרי" בש"ס]. לאחרונה רכזו את חיבוריו בספר "כתבי רבינו יצחק דוב הלוי מוירצבורג" [ב"ח].
- ³³⁷ ספריו הנוספים של ר' בצלאל הכהן: לקט באורים [על סדר פרשיות התורה ועל התפלה, יו"ל בהוצאת "מפעל תורת הג"ר בצלאל הכהן מוילנא", לייקווד תשע"ב]; הגהות הגר"ב [על משניות סדר טהרות, נד' ב"זכרון יהודה" לזכר ר"י אבלסון]; חידושים על טור יו"ד [הודפסו עם חידושי אחיו במהדורת השו"ע]; מנחת כהנים [על הגדש"פ, ביאורים ממנו ומאחיו ר' שלמה. נד' בהגדש"פ "עם פירושים יקרים ונחמדים מרבני גאוני ק"ק ווילנא" וב"הגדת גאוני וילנא"]. ר' בצלאל הוא אחיו של ר' שלמה הכהן אב"ד וילנא, בעל "חשק שלמה" עה"ש.
- ³³⁸ שם אביו לוטה בערפל, בספרו נר מצוה הוא כותב את השם "קלמן לייב", ואילו בסוף הקדמת ספרו שערי בינה נכתב "קלונימוס יהודה". שנת פטירתו היא אחרי ה'תרל"ח - בשנה זו היה חי והביא לדפוס את ספרו נר מצוה.
- ³³⁹ "אביר יעקב" זהו תוארו של רבי יעקב אבוחצירא. ספריו: אלף בינה [פי' על תהלים המתמקד בפרק קי"ט]; בגדי השרד [על הגדש"פ]; גנזי המלך; דורש טוב; יגל יעקב [פיוטים]; יורו משפט ליעקב [שו"ת]; לבונה זכה; מחשוף הלבן; מעגלי צדק; פתוחי חותם; פתח האוהל; רישא וסיפא; שכל טוב; שערי ארוכה; שערי תשובה.
- ³⁴⁰ ספריו הנוספים של המלבי"ם: ארץ חמדה; ארצות החיים [על שו"ע או"ח]; ארצות השלום; חי' המלבי"ם עה"ש"ס; יאיר אור; יסודי חכמת ההגיון; מדרש אגדה [על הגדש"פ]; משל ומליצה. בחידושי המלבי"ם על הש"ס [ירושלים תשכ"ו], יש לברר ככל דבר הכתוב שם אם לייחסו למלבי"ם [לדוגמה, נכתב (סנהדרין סג ע"ב): "והיטלר ימ"ש רצה להשמיד את עם ה'...". ברור שהמלבי"ם קדם לתוכניתו של אותו רשע ולא כתבם בספרו].

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
ר' נחום'קה מהורודנא	ר' מנחם נחום קפלן ב"ר עוזיאל	ה'תקעב	ה'תרמ
מנחת יהודה [עשה"ס]; קנמן בשם [על אגדות הש"ס]	ר' יהודה יודל הלוי אפשטיין ב"ר שמעון זימל		ה'תרמ
ולבש הכהן [עשה"ס] ³⁴¹	ר' חיים יהושע אלעזר הכהן חמצי ב"ר רחמים רפאל יוסף	ה'תקנה (בערך)	ה'תרמא
זרעו של אברהם	ר' אברהם חג'אג'	ה'תקע (בערך)	ה'תרמא
שו"ת מהר"י אשכנזי	ר' יואל אשכנזי ב"ר משה דוד	ה'תקע	ה'תרמב
פאת השדה [על שו"ע]	ר' ברוך עקפעלד ב"ר אהרן	נדפס ה'תרמב	אחרי ה'תרמב
תכלת מרדכי	ר' מרדכי מלצר קלאצקי	ה'תקנז	ה'תרמג
אור ישראל; אבן ישראל (ר' ישראל סלנטר)	ר' ישראל ליפקין באלדינג ב"ר זאב	ה'תקע	ה'תרמג
חתן סופר	ר' שמואל ארנפלד [עלהרנפעלד] ב"ר דוד צבי	ה'תקצה	ה'תרמג
דמשק אליעזר [על ביאור הגר"א]	ר' אליעזר לאנדא ב"ר שמואל		ה'תרמג
אמרי שפר [עשה"ת]	ר' שמואל פרנקל ב"ר שרגא פייבוש		ה'תרמד
שבילי דוד [על שו"ע]	ר' דוד יהודה לייב [לייפניק] זילברשטיין ב"ר אהרן	ה'תקפ	ה'תרמד
קול אריה [שו"ת]	ר' אברהם יהודה הכהן שוורץ ב"ר פנחס זליג	ה'תקפד-ו	ה'תרמד
יסוד העבודה; באר אברהם; חסד לאברהם (סלונים)	ר' אברהם וינברג ב"ר יצחק מתתיהו	ה'תקסד	ה'תרמד
ויקח אברהם	ר' אברהם קורקידי ב"ר דוד	ה'תקעג	ה'תרמה
הנותן אמרי שפר (דינוב)	ר' ישעיה נפתלי הרץ שפירא ³⁴² , ב"ר דוד		ה'תרמה
קיצור שולחן ערוך [קצוש"ע] ³⁴³	ר' שלמה גאנצפריד ב"ר יוסף	ה'תקסב-ד	ה'תרמו
יטב לב (סיגעט)	ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים ב"ר אלעזר ניסן	ה'תקסח	ה'תרמו
מתת י"ה [על מד"ר]; הגהות הרמ"ש [עשה"ס]	ר' מתתיהו שטראשון ב"ר שמואל	ה'תקעח	ה'תרמו
דברי שלום [שו"ת]	ר' שלום משאש ב"ר זכרי	ה'תקפח	ה'תרמו
טהרת המים; יוקח נא [על או"ח ושו"ס] ³⁴⁴	ר' אברהם הכהן ב"ר נחמן		ה'תרמו
מחנה חיים; שערי חיים; קול סופר	ר' חיים סופר ב"ר מרדכי אפרים [פישל]		ה'תרמו
פקודת אלעזר [על טוש"ע]	ר' רפאל אלעזר הלוי ב"ר טובו		ה'תרמו
רחש לבב; מעשה חשב [על שעה"מ]	ר' חיים שמואל בירנבוים ב"ר דוד	ה'תקעא	ה'תרמז
זיכרון מנחם נחום (טריסק)	ר' מנחם נחום טברסקי ב"ר אברהם	ה'תקפט	ה'תרמז
ראש לראובני [שו"ת]	ר' ראובן הלוי [לוינ] ב"ר אברהם		ה'תרמז
תורת אמת [עשה"ת]	ר' יהודה לייב איגר ב"ר שלמה	ה'תקעו	ה'תרמח
תולדות אהרן ומשה [ואפר יצחק] ³⁴⁵	ר' אהרן רפאל חיים משה פיריה ב"ר יצחק		ה'תרמח
ברכת רצ"ה [שו"ת] ³⁴⁶	ר' צבי הירש אורנשטיין ב"ר מרדכי זאב		ה'תרמח
רבי יחיאל חיים (אוז'רוב)	ר' יחיאל חיים הלוי אפשטיין ב"ר אריה יהודה		ה'תרמח
רש"י הירש; חורב; במעגלי שנה ³⁴⁷	ר' שמשון ב"ר רפאל הירש	ה'תקסח	ה'תרמט
זבחי צדק (ראש מדרש "בית זילכה")	ר' עבדאללה סומך ב"ר אברהם	ה'תקעג	ה'תרמט
נפש חיה [שו"ת]	ר' חיים אלעזר ואקס ב"ר אברהם יהודה ליבוש	ה'תקפב	ה'תרמט
דקדוקי סופרים; מורה המורה	ר' רפאל נתן נטע רבינוביץ ב"ר שלמה זאלקינד	ה'תקצה	ה'תרמט
מנוחה וקדושה	ר' ישראל איסר מפוניבז', ב"ר דוב בער	תלמיד ר"ח וואלוז'ינר	זכה לזקנה מופלגת

³⁴¹ מספריו הנוספים של הרב חמצי: כה תברכו; מעשה אבות [על אבות]; מעשה חייא [על הגש"פ].

³⁴² אחריו, כיהן ברכנותה של דינוב, חתנו ר' יוסף שפירא [נפטר: ה'תרצב], שהיה גם נינו של האדמו"ר ה"בני יששכר" [בנו של ר' צבי אלימלך מביירטש, בן ר' אלעזר מלאנצהוט, בנו של ה"בני יששכר"].

³⁴³ ספריו הנוספים של ה"קיצור שו"ע": אהלי שם; אפריון [עשה"ת]; לחם ושמלה; פני שלמה; קסת הסופר; שם יוסף; תורת זבח.

³⁴⁴ מספריו הנוספים של ר' אברהם ב"ר נחמן: בית אברהם לחיים; מעט מים.

³⁴⁵ מספריו הנוספים של ר"א פיריה: בגדי קודש אשר לאהרן; ודבר ה' מירושלים; מכתם שלום ישראל/ ירושלים (אוהב שלום ורודף שלום); מעיל קודש ובגדי ישע.

³⁴⁶ רצ"ה אורנשטיין כיהן בשנת ה'תרכה כרב בבריסק. את הספר, הו"ל חתנו ר' אריה לייב ב"ר אברהם יוסף ברודא, וצירף אליו את הגהותיו בשם "מלחמת אריה".

³⁴⁷ ספריו הנוספים של רש"י הירש: אגרות צפון; כתבי הרב הירש; מיטב הגיון; ענג שבת; השבת; שבת של ישראל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
902	אהל משה; הגהות ר' אליעזר משה [נד' בסוף הגמ']	ר' אליעזר משה הלוי הורוץ ב"ר ישראל	ה'תרנ
903	רחמי האב [מוסר והנהגות]	ר' יעקב קטינא ב"ר יצחק מרדכי	ה'תרנ
904	אמרי בינה [על מהרש"א]	ר' עקיבא ארמר ב"ר צבי	ה'תרנ (בערך)
905	שפוני טמוני חול ³⁴⁸ (ראדזין)	ר' גרשון העניך לינר ב"ר יעקב	ה'תרנא
906	זר זהב (סטריקוב)	ר' זאב, ב"ר אברהם מטשכנוב	ה'תרנא
907	חי' רבי יונה צבי	ר' יונה צבי בערנפלד	ה'תרנא
908	שער החדש ופתח הדביר [על העיטור] ³⁴⁹	ר' מאיר יונה ש"ץ בורונצקי ב"ר שמואל זלמן	ה'תרנא
909	שו"ת מהר"א הלוי ³⁵⁰	ר' יצחק אהרן איטינגא ב"ר מרדכי זאב	ה'תרנא
910	בן ימין	ר' רחמים חיים יהודה ישראל ב"ר מיכאל יעקב	ה'תרנב
911	תכלת מרדכי; הגדת מרדכי ³⁵¹	ר' מרדכי גימפל יפה [ראזינא] ב"ר דובער	ה'תרנב
912	בית הלוי	ר' יוסף דוב בער [דובער] סולוביצ'ק ב"ר יצחק זאב	ה'תרנב
913	בכור דל [עמ"ס בכורות]	ר' מרדכי אליעזר וובר ב"ר דוד	ה'תרנב
914	הלכה למשה; ציון במשפט; זבחי צדק	ר' רפאל משה אלבאז	ה'תרנב (בערך)
915	דברי אלימלך; אמרי אלימלך (גרודז'סק)	ר' אלימלך שפירא, ב"ר חיים מאיר יחיאל ממוגלניצא	ה'תרנב
916	שו"ת מהריא"ץ; לקוטי מהריא"ץ; פתח עינים	ר' יהושע אהרן צבי ויינברגר ב"ר משה	ה'תרנב-ג
917	נצי"ב ³⁵²	ר' נפתלי צבי יהודה ברלין ב"ר יעקב	ה'תרנג
918	ישועות מלכו (ר"י מקוטנא) ³⁵³	ר' ישראל יהושע טראנק ב"ר דוד	ה'תרנג
919	אמרי ברוך (ויז'ניץ)	ר' ברוך הגר ב"ר מנחם מנדל	ה'תרנג
920	מלאכת שלמה [שו"ת] ³⁵⁴	ר' שלמה קמחי ב"ר יוסף דוד	אביו נפטר: ה'תקצו; סביב ה'תרנג
921	לב מרפא	ר' רפאל מאיר פאניז'ל ב"ר יהודה	ה'תרנג
922	מהר"י; ביאורי החסידות [ליקוטים] (בעלזא)	ר' יהושע (יהושע'לי) רוקח ב"ר שלום	ה'תרנד
923	תולדות אדם [קיצושי"ע אהע"ז] ³⁵⁵	ר' יצחק אייזיק שור ב"ר מאיר	ה'תרנד
924	כוכב מיעקב [שו"ת]	ר' יעקב ווינדפלד ב"ר אליעזר	ה'תרנד
925	מחנה חיים; פלס חיים; קול סופר	ר' חיים סופר ב"ר מרדכי אפרים [פישל]	ה'תקפב
926	ליקוטי חבר בן חיים (חב"ח)	ר' חזקיה פייבל פלויט ב"ר חיים	ה'תקעח
927	גרש כרמל	ר' ישראל יצחק הלוי זמברובסקי [מ"ץ]	נדפס ה'תרנא; אחרי ה'תרנא
928	נחל יצחק; עין יצחק; באר יצחק	ר' יצחק אלחנן ספקטור ב"ר ישראל איסר	ה'תקעז
929	אור גדול; יתרון האור (הגדול ממינסק)	ר' ירוחם יהודא לייב פרלמן ב"ר שלמה זלמן	ה'תקצה
930	חיי אריה [עשה"ס]	ר' אריה לייב הורוץ ב"ר ישראל סלנטר	ה'תקצט (בערך)
931	אהבת ציון [עשה"ס] (ר' יוסף טשאבע)	ר' יוסף קליין ב"ר שמואל עקיבא	ה'תרנז (בערך)
932	סדר עבודת ישראל	ר' יצחק זליגמן	ה'תרנז

³⁴⁸ ספריו הנוספים של האדמו"ר מראדזין: ארחות חיים; דלתות שער העיר; סדרי טהרות [כעין גמרא עמ"ס כלים ואהלות]; סוד ישרים; עין התכלת [אסופת תשובות בענין התכלת]; פתיל תכלת [על מצוות התכלת בציצית]; תפארת החנוכי, ועוד. כן חוברו ספרים על ידי תלמידיו שבהם הובאו דברי תורתו: סוד ישרים; מפי השמועה.

³⁴⁹ ר' מאיר יונה חיבר: הר המוריה [קדשים]; מי השלח.

³⁵⁰ אין להחליפו עם שו"ת מהרי"א [אסאד] – תשובות "יהודה יעלה". אביו של מהר"י הלוי הוא בעל שו"ת מאמר מרדכי.

³⁵¹ נו"ע לר' מרדכי יפה בעל הלבוש. ר' מרדכי גימפל יפה חיבר גם את אלף המגן [עמ"ס הוריות] יחד עם גיסו ר' נתן נטע ב"ר משה מישל לוריא.

³⁵² הנצי"ב חיבר את הספרים: אמרי שפר [על הגדש"פ]; ברכת הנצי"ב; העמק דבר [עשה"ת]; העמק שאלה [על השאלות]; מרומי שדה; משיב דבר; עמק הנצי"ב [על הספרי].

³⁵³ מספריו הנוספים של ר"י מקוטנא: גנוי אבות; יבין דעת; ישועות ישראל. חיבר שני ספרי "ישועות מלכו": שו"ת; קרית ארבע.

³⁵⁴ אין להחליפו עם המלאכת שלמה על המשניות. ספריו הנוספים של ר"ש קמחי: ימי שלמה; יקהיל שלמה; מימי שלמה [על שו"ע].

³⁵⁵ ספריו הנוספים של ר"א שור: אבל אם; אשכולות יצחק; באר יצחק; בית יצחק; הוספות הרא"ש; חוקת הדיינים [קצוש"ע חו"מ]; מאורי אור [קצוש"ע יו"ד]; מי באר [שו"ת]; משמיע ישועה; עטרת הרא"ש; שו"ת הרא"ש; שיח יצחק; תולדות יצחק; תפארת אדם [קצוש"ע או"ח]; תפארת ישראל.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
933	דבש תמר [עה"ת ועה"ש]	ר' דוד טייטלבוים ב"ר שלמה	נדפס ה'תרנז
934	מהר"ל דיסקין ³⁵⁶ (ר' יהושע לייב)	ר' משה יהושע יהודה לייב דיסקין ב"ר בנימין	ה'תרנח
935	חכמה ומוסר (הסבא מקלם)	ר' שמחה זיסל (זיסקינד) זיו ב"ר ישראל	ה'תרנח
936	דמשק אליעזר; בן ביתי; זקן ביתי (קומרנא)	ר' אליעזר צבי ספרין ב"ר יצחק אייזיק	ה'תרנח
937	רמזי אש [על תנא דבי אליהו]	ר' אהרן שמחה	ה'תקעג-ה
938	שיח יצחק; מעשה אליהו	ר' אליהו מאני ב"ר סלימאן	ה'תקעח
939	רבי עזריאל הילדסהיימר [שו"ת וחי']	ר' עזריאל הילדסהיימר ב"ר יהודה לייב	ה'תרנט
940	דברי יחזקאל [החדש] (שינאווא)	ר' יחזקאל שרגא הלברשטם ב"ר חיים	ה'תרנט
941	רבי צדוק הכהן מלובלין ³⁵⁷	ר' צדוק הכהן רבינוביץ (רבינושטיין) ב"ר יעקב	ה'תרס
942	יד יהודה [על שו"ע יר"ד]	ר' יהודה לייבוש לנדא ב"ר יונה	ה'תרס
אחרוני האחרונים ³⁵⁸ :			
943	תועפות ראם [על יראים]	ר' אברהם אבא שיף ב"ר אליהו	נדפס ה'תרנב
944	נחלת יהושע [שו"ת]; דרכי החיים	ר' יוסף הלוי קוטקובסקי ב"ר זאב	נדפס ה'תרס בחייו
945	הליכות עולם [עה"ש] ³⁵⁹	ר' דוב בער קאראסיק ב"ר יצחק	ה'תרסא
946	המאיר לעולם	ר' מאיר מיכל רבינוביץ ב"ר שלום	ה'תרסא
947	תורת חסד [שו"ת]	ר' שניאור זלמן [פראדקין] לדיער ³⁶⁰ ב"ר שלמה	ה'תרסב
948	בכורי אביב [עה"ת]; אהל מועד ³⁶¹	ר' אברהם ביק ב"ר יעקב	ה'תרסב (בערך)
949	מנחת שי [שו"ת]	ר' שמואל יצחק שור ב"ר משה חיים	ה'תרסב
950	דברי ידידיה [על שיר השירים]	ר' אריה לייב ליפקין ב"ר ידידיה ליפמאן	ה'תרסב
951	לבית יעקב	ר' יעקב יוסף ב"ר דוב בער [דובער]	ה'תרסב
952	שער נפתלי ואמרי שפר [על סידור הגר"א]	ר' נפתלי הרץ הלוי וידנבוים אליהו לייב	ה'תרסב
953	אורח משפט	ר' שמעון דב בער אנוליק ב"ר אברהם	ה'תרסב
954	שמן ראש	ר' אשר אנשיל אשכנזי ב"ר מרדכי	ה'תרסב
955	איפה שלימה (השד"ה)	ר' חיים שאול דוויק הכהן ב"ר אליהו	ה'תריח (ה'תרסג-צג?)
956	דברי דוד (טשורטקוב)	ר' דוד משה פרידמן ב"ר ישראל	ה'תרסד
957	זכר יהוסף [עה"ש]; שו"ת; על הגדש"פ ³⁶²	ר' יוסף זכריה שטרן ב"ר נתן	ה'תרסד
958	ישר וטוב [עמ"ס מנחות]	ר' ישראל טוביה הכהן	ה'תרס-סה
959	חיי אריה [שו"ת]	ר' חיים אריה לייבוש הלוי הורוויץ ב"ר שאול	ה'תרסה
960	זרע דוד; זכות יצחק; ברכת ה'	ר' סאסי מעתוק הכהן	ה'תרסה
961	שדי חמד; מכתב לחזקיה (חח"ס)	ר' חיים חזקיה מדיני ב"ר רפאל אליה	ה'תרסה
962	בני בנימין [על הרמב"ם] ³⁶³ (אדר"ת)	ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים ב"ר בנימין	ה'תרסה

³⁵⁶ ספריו של מהר"ל דיסקין: שו"ת וחי' וחי' עה"ת. כן חיבר: דיני שביעית בקצרה; פני משה; תורת אהל משה.

³⁵⁷ ר' צדוק חיבר את הספרים הבאים: אור זרוע לצדיק [עה"ש]; דברי סופרים; דובר צדק; ישראל קדושים; מחשבות חרוץ; פוקד עקרים; פרי צדיק; צדקת הצדיק; רסיסי לילה; תקנת השבין; שיחת מלה"ש; שו"ת תפארת צבי, ועוד.

³⁵⁸ יש שחילקו את התקופות והגדירו את התקופה שאחרי הגר"א מוילנא כתקופת "אחרוני האחרונים".

³⁵⁹ ספריו הנוספים של ר' דוב בער קאראסיק: הכשר שחיטה והכשר בדיקה; הלכות עולם; טיב שמות גיטין; מאיר עיני סופרים [על הלכות סת"ם]; מטעמי השלחן [על שו"ע]; נתיב ההוראה [על או"ח ויו"ד]; סדר התקיעות וכוונתם; פתחי עולם; שער טהרה [על הל' נדה]; שער קריאת התורה.

³⁶⁰ בהסכמה בח"ב כינוהו לדיער, ולכאורה אין זה שם משפחתו, אלא מקום מוצאו – 'לאדי', ויש מי שציין את שם משפחתו: פראדקין. כמו"כ בהקדמה לספרו כותב ששמו הוא שניאור, אלא שהוא מכונה בשם זלמן. ובשער הספר נכתב שגר בלובלין.

³⁶¹ הספר "אהל מועד" נחלק לכמה חלקים: אוהל דוד; אוהל יוסף; בית אברהם; בית יעקב; ערכי עלי; פרי הארץ. כן חיבר את הספר ברכה משולשת.

³⁶² ספריו הנוספים של ר"ז שטרן ("הרב הזוכר"): ביאור חדש מהרי"ז; תהלוכות האגדות.

³⁶³ האדר"ת השאיר אחריו כתבים רבים מאוד, עם הזמן הם נדפסים על ידי מכונים שונים. מספריו: אחרית השנים; את דבר המשפט [על טור חו"מ]; זהב שב"א [על הר"ש משאנץ למס' פסחים]; זכר דבר; חשבונות של מצוה; יגדיל תורה; מענה אליהו; תשובה מיראה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
963 שפת אמת (גור)	ר' יהודה אריה לייב אלטר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרז	ה'תרסה
964 דברי בינה; ישרי לב (ביאלה)	ר' יצחק יעקב רבינוביץ, ב"ר נתן דוד משידלובצה	ה'תרז	ה'תרסה
965 ברית אבות [על מילה]	ליקוט מגדולי הונגריה ³⁶⁴ . עורך: ר"ש וייס		
966 ספרים בשילוב תיבת: איש ³⁶⁵ (יש"א ברכה)	ר' יעקב שאול אלישר ב"ר אליעזר ירוחם	ה'תקעז	ה'תרסו
967 אבני זכרון; דברי אמת	ר' אלכסנדר משה לפידות	ה'תקעט	ה'תרסו
968 דרך המלך	ר' דוב בעריש רפפורט ב"ר שמואל	ה'תקפד	ה'תרסו
969 חשק שלמה [עהש"ס]; עצי ברושים; בנין שלמה	ר' שלמה הכהן מוילנא ב"ר ישראל משה	ה'תקפח-צא	ה'תרסו
970 בית יצחק [שו"ת]	ר' יצחק יהודה שמעלקיש ב"ר חיים שמואל	ה'תקפח	ה'תרסו
971 מעשה נסים ³⁶⁶	ר' ניסים הכהן. תלמיד בעמח"ס משמרות כהונה	ה'תר (בערך)	ה'תרס-סז
972 יפה ללב; יפה תלמוד; אבות הראש [על אדר"ג]	ר' רחמים ניסים יצחק ב"ר חיים פאלאג'י	ה'תקעד	ה'תרסז
973 בית שערים	ר' עמרם בלום ב"ר יצחק יעקב	ה'תקצד	ה'תרסז
974 פרי יצחק; כוכבי אור (ר' איצלה פטרבורגר)	ר' יצחק בלאזר ב"ר שלמה	ה'תקצז	ה'תרסז
975 שבט סופר [שו"ת]; שערי שמחה [עה"ת]	ר' שמחה בונים סופר ב"ר אברהם שמואל בנימין וולף	ה'תרב-ג	ה'תרסז
976 כתר כהונה [על ספרין]	ר' צבי הירש הכהן וואלק	ה'תרטו	ה'תרסז
977 ערוך השלח ³⁶⁷	ר' יחיאל מיכל הלוי אפשטיין ב"ר אהרן יצחק	ה'תקפט	ה'תרסח
978 חוסן ישועות [על ב"ק] ³⁶⁸	ר' הלל משה מעשל גלבשטיין ב"ר צבי הירש	ה'תקצד	ה'תרסח
979 לב אליהו	ר' אליהו לייב הלוי אטיגנא ב"ר זוסמאן	ה'תרו	ה'תרסח
980 תעלומות לב ³⁶⁹ (רא"ח)	ר' אליהו בכור חזן ב"ר יוסף רפאל	ה'תררח	ה'תרסח
981 ערך ש"י [על שו"ע, ושו"ת]	ר' שלמה יודא טאבאק ב"ר פסח צבי		ה'תרסח
982 רבי שמואל מסלנט	ר' שמואל ב"ר צבי הירש	ה'תקעו	ה'תרסט
983 בן איש חי [הלכות; דרושים] ³⁷⁰ (מהר"ח)	ר' יוסף ב"ר אליהו חיים אל-חכם	ה'תקצד-ח	ה'תרסט
984 דרשות מהר"ם; פני משה; ברכת משה; שפת העמק	ר' משה שפירא ב"ר יהושע אייזיק (ר' אייזל חריף)		אחרי ה'תרסט
985 אבני נזר; אגלי טל (סוכוטשוב)	ר' אברהם בורנשטיין ב"ר זאב נחום	ה'תקצט	ה'תרע
986 ר' אליעזר גורדון (מטעלז)	ר' אליעזר גורדון ב"ר אברהם שמואל	ה'תרעא	ה'תרע

³⁶⁴ ספר כורת הברית, קובץ חיבורים מגדולי הונגריה: ר' יהודה אסאד [ה'תקנז-ה'תרכז], מח"ס "תשובות מהרי"א יהודה יעלה"; ר' אהרן שמואל אסאד [ה'תקצ-ה'תרסה], מח"ס "חי' ראשבי"ד אש דת", בנו של מהרי"א; ר' עזרא צורף [ה'תקסו (בערך)-ה'תרמ], מח"ס "זכרון טוב"; ר' יעקב קאפל קרויס [ה'תקפח-ה'תרעה], מח"ס: "מספד יהודה", "ברכת יעקב", "עטרת יעקב", "שושנת יעקב", "שיבת יעקב". אין להחליפו בספר כורת הברית לר' אליהו ב"ר צבי פוסק.

³⁶⁵ מספרי ר' יעקב שאול אלישר: איש אמונים; בני בנימין וקרב איש [השלמות לחידושי אביו החורג, המקובל ר' בנימין מרדכי נבון - "בני בנימין"]; דברי איש; דרך איש; ישא איש; כבוד לאיש; מעשה איש; עולת איש; פני איש; שאל האי"ש ופני חמ"א [התשובות "פני חמא" הן של בנו ר' חיים משה אלישר]; שמחה לאיש.

³⁶⁶ יש להבדיל בינו לבין שו"ת מעשה ניסים לר' דניאל הבבלי שנכתב בשנת ד'תתקעג [שאלות על ספר המצוות לרמב"ם ותשובות שהשיב ר' אברהם בן הרמב"ם]. כן יש להבדיל בינו לבין מעשה ניסים על הגדש"פ.

³⁶⁷ ספריו הנוספים של ר"מ אפשטיין: אור לישרים; ליל שימורים [על הגדש"פ]; מיכל המים [על הירושלמי]; ערוך השולחן העתיד. יש שטעו והחליפו בין המחברים, וייחסו לו את הספר "קיצור של"ה" [לר' יחיאל מיכל אפשטיין ב"ר אברהם - ראה בערכו]. כמו כן, דרושה שימת לב שלא להחליף עם ר' יחיאל מיכל עפשטיין ב"ר יששכר בער, מח"ס "דרכי החשבון" [וילנא, תקצ"ו].

³⁶⁸ ספריו הנוספים של הרב גלבשטיין: אור לישרים; משכנות לאביר יעקב; תפלה למשה [סידור האר"י עם פירוש על סדר התפילה].

³⁶⁹ ספריו הנוספים של ר"א חזן: אסיפת דינים; דבר אליהו [על סדר הגט, נד' בספר "בן שלמה" לר' שלמה חזן]; זכרון ירושלים; ישמח לב; נוה שלום [מכונה: "מנהגי נא אמון"]; תהלה לדוד. ר' אליהו נכדו של ר' חיים דוד חזן, מחבר שו"ת נדיב לב.

³⁷⁰ מספריו הנוספים של ה"בן איש חי" — בא"ח (ר' יוסף חיים מבגדאד): אבן שלמה; אדרת אליהו; אורח חיים; אות חיים; אם המלך; אמרי בינה; בן יהודע; בן איש חיל; בניהו; ברכת אבות; ברכת חיים; גדולת חיים; דברי חיים; דעת ותבונה; דרושי חיים; חוקי הנשים [קאנון אל נסא]; חיים והשלום; חסדי אבות; כתר מלכות; מוסף חיים; מים חיים; מלאך הברית; מקבצאל; משל ונמשל [משלים מלוקטים מספריו ע"י רב"צ חזן]; נחמת ציון; נפלאים מעשיך; עוד יוסף חי; עטרת תפארת; קרן ישועה; רב ברכות; רב פעלים [שו"ת]; שבת מלכתא; שיח חיים; שערי חיים; שפתי חיים; תורה לשמה; תיקון תפילה; תשובה מחיים. חיבר פיוטים רבים, מהם נדפסו בספריו, בסידורים ומחזורים לקהילת בבל, וכן בספרי פזמונים. פיוטו הידוע ביותר של רבי יוסף חיים הוא "ואמרתם כה לחי".

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
987	לקוטי מהרי"ח	ר' ישראל חיים פרידמן. רבה של ראחוב	ה'תרע
988	מסגרת השלחן ולחם הפנים [על קצושי"ע]	ר' חיים ישעיה הכהן האלברסברג	ה'תרע
989	דברי מלכאל	ר' מלכאל צבי הלוי טננבוים ב"ר יונה	ה'תרע
990	ערוגות הבושם [ש"ת]; עולת תמיד [נפ"ס תמיד]	ר' משה גרינוולד ב"ר עמרם	ה'תרע
991	ישמח ישראל (אלכסנדר)	ר' ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר ב"ר יחיאל	ה'תרע
992	תהלה לדוד; שהם וישפה	ר' דוד אורטינברג	ה'תרע
993	מעיל יעקב	ר' יעקב הכהן גדישא ב"ר אברהם	ה'תרע
994	שירי משכיל [מוסר] ³⁷¹ (ר' הלל מקאלאמיא)	ר' הלל ליכטנשטיין [ל"ש] ב"ר ברוך בענדיט	ה'תרעא
995	דעת תורה; מהרש"ם ³⁷² (בערזן)	ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון ב"ר משה	ה'תרעא
996	אוצר חיים [עהש"ס]; שארית חיים ³⁷³	ר' חיים צבי הירש ברודא ב"ר יהושע	ה'תרעא
997	המאיר לארץ [על הרמב"ם]	ר' מאיר סולוביצ'ק, ב"ר בצלאל [חתן ה"משכנות יעקב"]	אחרי ה'תרעא
998	נשמת חיים	ר' חיים ב"ר נפתלי צבי יהודה ברלין	ה'תרעב
999	לב העיברי (עי"ש) ³⁷⁴	ר' עקיבא יוסף שלזינגר ב"ר יחיאל	ה'תרעב
1000	ארון עדות	ר' שרגא יאיר רבינוביץ	ה'תרעב
1001	כנפי נשרים [עה"ת]	ר' אברהם ליכטשטיין מפרושניץ ב"ר אליעזר ליפמן	נדפס ה'תרעג לפני ה'תרעג
1002	עטרת ישועה; עמק הלכה (דז"קוב)	ר' יהושע הורוויץ ב"ר מאיר	ה'תרעג
1003	נחלת יהושע [ש"ת] ³⁷⁵	ר' גרשון קורצר [קורצער] ב"ר יהושע פאליק	ה'תר (בערך) ה'תרעג (בערך)
1004	רידב"ז; מגדל דוד; חנה דוד	ר' יעקב דוד וילובסקי ב"ר זאב	ה'תרעג-ד
1005	מלאכת בצלאל [עמ"ס שבועות] ³⁷⁶	ר' משה בצלאל לוריא ב"ר שרגא פייבוש	ה'תרעג-ד
1006	שארית יעקב [ש"ת]	ר' יעקב דניזון ב"ר מרדכי	ה'תרעד
1007	פתחא זוטא; בית פינחס	ר' פינחס חיים הלוי הורוויץ ב"ר אברהם זאב	ה'תרעד
1008	וישב משה	ר' משה אסרוסי ב"ר ראובן	ה'תרעי
1009	דרכי תשובה [על שו"ע יו"ד] ³⁷⁷ (מונקאטש)	ר' צבי הירש שפירא ב"ר שלמה	ה'תרעי
1010	שיח יצחק - סידור אישי ישראל	ר' יצחק מאלצאן	ה'תרעד
1011	ברכת טוב [עה"ת] (אוז'רוב)	ר' אריה יהודה הלוי אפשטיין ב"ר יחיאל חיים	ה'תרעד
1012	פרנס לדוד; פרנס לדורות ³⁷⁸	ר' אליעזר ליפמן פרינץ ב"ר רפאל	ה'תרעו
1013	תולדות חכמי ירושלים	ר' אריה לייב פרומקין ב"ר שמואל	ה'תרעו
1014	דברי שמואל (סלונים)	ר' שמואל יונברג ב"ר מיכל אהרן	ה'תרעו
1015	באר משה	ר' משה נחום ירושלימסקי ב"ר בנימין	ה'תרעו
1016	החסידות; קסת הסופר	ר' אהרן מרכוס ב"ר מאיר	ה'תרעו
1017	שאלת דוד	ר' דוד פרידמן ב"ר שמואל	ה'תרעז
1018	בית יצחק; תשובות מהרי"ד	ר' יצחק דאנציג ב"ר מנחם מאניש	ה'תרעז

³⁷¹ ספריו הנוספים של ר' הלל קלמייצר: אבקת רוכל; כונת הלב; מקרי דרדקי [עה"ת]; משכיל אל דל; עת לעשות [ביידיש]; תוכחת מגולה; תשובות בית הלל.

³⁷² ספריו הנוספים של מהרש"ם בערזאן: גילוי דעת [על יו"ד]; דרכי שלום; משפט שלום; תכלת מרדכי.

³⁷³ מספריו הנוספים של רחצ"ה ברודא: רוח והצלה; שיר חדש; שנות חיים [עה"ת]; תפילת הדרך [ארחות חיים, ביידיש].

³⁷⁴ ספריו הנוספים של ה"לב העברי": אל העדרים; בית יוסף חדש; ברית עולם; חברה מעל"ה [=מחזירי עטרה ליושנה]; נער עברי; קול נהי מציון; שו"ת רבי עקיבה יוסף; שמרו משפט. כמו כן, הוציא לאור את ספרי אביו ר' יחיאל ב"ר צבי דוב: תורת יחיאל [עה"ת]; תוספות בן יחיאל [על תנא דבי אליהו].

³⁷⁵ אין להחליפו בספרי "שו"ת נחלת יהושע" לר"י שפירא ולר"י קוטקובסקי, שחיו אף הם סביב תקופה זו.

³⁷⁶ ר"ב לוריא, חיבר סידרה של ספרים על מסכתות הש"ס, ולכל מסכת נקבע שם [כותרת] בפני עצמו, מהם: כובע ישועה [ב"ק]; כתר ישועה [כריתות]; מלאכת חושב [תמורה]; מעשה חושב [ערכין]; מצבת משה [מור"ק]; נהור שרגא [יבמות]; נפש חיה [ב"מ]; עמק סוכות [סוכה]; תורת הקנאות [סוטה]. כן חיבר את הספרים: מעשה בצלאל [על פסקי ריקאנט]; שבעת הנרות [על התשב"ץ].

³⁷⁷ ספריו הנוספים של רצ"ה שפירא: באר לחי ראי [על תיקוני הזהר]; צבי תפארת [שו"ת]; תפארת בנים.

³⁷⁸ מחיבוריו הנוספים של רא"ל פרינץ: הגהות עמ"ס חולין [נד' בש"ס וילנא]; דמשק אליעזר [נד' באוצר התפילות].

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1019 רבי אליהו ברוך קמאי	ר' אליהו ברוך קמאי ב"ר אברהם	ה'תר	ה'תרעז
1020 שביטת שבת; אזהרת שבת	ר' יצחק מאלצאן ב"ר שמואל	ה'תריז	ה'תרעז
1021 פחד יצחק (בויאן)	ר' יצחק פרידמן, ב"ר אברהם יעקב מסדיגורא		ה'תרעז
1022 שלמי תודה [עהש"ס]	ר' שלמה דאנא ב"ר דוד	נדפס ה'תרעח	לפני ה'תרעח
1023 חי' רבינו חיים הלוי; חי' הגר"ח (ר"ח בריסקר)	ר' חיים הלוי סולובייצ'יק ב"ר יוסף דוב	ה'תריג	ה'תרעח
1024 זרע אברהם [שר"ת עם ר"מ זמבא]	ר' אברהם לופטביר ב"ר לייב. חתן האור שמח	ה'תרכ (בערך)	ה'תרעח
1025 מנחת יהודה [עהש"ס]	ר' יהודה בום ב"ר דוד	ה'תרכה	ה'תרעח
1026 מגן שאול	ר' שאול קצנלבוגן [קצינעלענבוין] ב"ר אברהם יעקב	ה'תרא	ה'תרעט
1027 בכורי יוסף ³⁷⁹	ר' יוסף זונדל הוטנר ב"ר חיים	ה'תרנח (בערך)	ה'תרעט
1028 עולת שלמה [קדשים]	ר' שלמה זלמן ליפשיץ ב"ר צבי הירש	ה'תריג	ה'תרעט
1029 זכר יצחק (ר' איצלה פוניבז'ער)	ר' יצחק יעקב רבינוביץ	ה'תריד	ה'תרעט
1030 מדרגת האדם (הסבא מנובהרדוק)	ר' יוסף יוזל הורוויץ	ה'תרי	ה'תרפ
1031 משאת בנימין [עהש"ס]	ר' בנימין אייזנשטאדט ב"ר אברהם צבי	ה'תרו	ה'תרפ
1032 אתון דאורייתא; גליוני הש"ס ³⁸⁰	ר' יוסף ענגיל ב"ר יהודה	ה'תריט	ה'תרפ
1033 דברי ברוך; אמרי ברוך ³⁸¹ (סקאליה)	ר' ברוך פנחס ב"ר אליעזר חיים	ה'תרלד	ה'תרפ
1034 זכרון יהודה [שר"ת]; שבט מיהודה [עה"ת]	ר' יהודה גרינוואלד ב"ר יושע פאלק. אב"ד סאטמר		סביב ה'תרפ
1035 פתח האהל; רישא וסיפא; שכל טוב	ר' דוד אבוחצירא [אביחצירא] ב"ר מסעוד	ה'תרכו	ה'תרפ
1036 תורת רפאל	ר' רפאל שפירא ב"ר אריה לייב (ליבלי קאוונער)	ה'תקצז	ה'תרפא
1037 ראש פינה; זיו משנה; תפארת זיו	ר' זאב וואלף טורבאוויץ ב"ר אהרן יהושע	ה'תרו	ה'תרפא
1038 שפתי צדיק	ר' פנחס מנחם אלעזר יוסטמן ב"ר בנימין אליעזר		ה'תרפא
1039 כתר המלך	ר' כתרילא אהרן נאטאן ב"ר הלל	ה'תרו	ה'תרפב
1040 חלקת יואב	ר' יואב יהושע וינגרטן ב"ר נתן	ה'תרה	ה'תרפג
1041 מקור חיים [שר"ת]	ר' חיים סגלוביץ ב"ר יחיאל משה	ה'תרד	ה'תרפג
1042 לבושי מרדכי	ר' מרדכי יהודה לייב וינקלר ב"ר נפתלי הרץ	ה'תרה	אחרי ה'תרעד ולפני ה'תרעד
1043 משנה למלך אחרון	ר' מרדכי לוריא ב"ר משה		לא אחרי ה'תרפד ³⁸²
1044 צבי לצדיק [עה"ת, ושר"ת] (בלאז'וב)	ר' צבי אלימלך, ב"ר דוד מדינב	ה'תרא	ה'תרפד
1045 תפארת שמואל [עה"ת] (אלכסנדר)	ר' שמואל צבי דנציגר ב"ר יחיאל	ה'תרכ	ה'תרפד
1046 השלום והאחדות (דרוהוביטש)	ר' חיים מאיר יחיאל (חיים מוניא) שפירא ב"ר אבי עזרא זעליג	ה'תרכד	ה'תרפד
1047 גור אריה יהודה	ר' משה יהודה אריה לייב זעמבא ב"ר מנחם	ה'תרסו	ה'תרפד
1048 לשם שבו ואחלמה (בעל הלשם)	ר' שלמה אלישיב [עליאשאון] ב"ר חיים חייקל	ה'תרא	ה'תרפו
1049 אור שמח; משך חכמה (ר' מאיר שמחה מדווינסק)	ר' מאיר כהן ב"ר שמשון קלונימוס	ה'תרג	ה'תרפו
1050 טל תורה; אמרי יושר [שר"ת] ³⁸³	ר' מאיר ב"ר אריק אהרן יהודה	ה'תרה-תרסו	ה'תרפו
1051 שם משמואל (סוכטשוב)	ר' שמואל בורנשטיין ב"ר אברהם	ה'תרסז	ה'תרפו
1052 עצי חיים [שר"ת; עה"ת; עהש"ס] (סיגעט)	ר' חיים צבי [הרש] סייטלבוים ב"ר חנניה יום טוב ליפא	ה'תרמ	ה'תרפו
1053 אור הצפון; שיעורי מוסר (הסבא מסלבודקא)	ר' נתן צבי פינקל ב"ר משה	ה'תרט	ה'תרפז
1054 קמץ המנחה ³⁸⁴	ר' חנוך הכהן ארנטרוי [עהרענטרייא] ב"ר יונה		ה'תרפז

³⁷⁹ מספריו הנוספים של ר' יוסף זונדל: חבל יוסף - ד' חלקים: אולם המשפט [חו"מ]; חדרי דעה [יו"ד]; גנזי חיים [או"ח]; חוקי העזרה [אהע"ז, גיטין].

³⁸⁰ ספריו הנוספים של ר"י ענגיל: אוצרות יוסף [על שו"ע יו"ד]; אתון דאורייתא; בית האוצר [אנציקלופדיה]; בן פורת [שו"ת]; גבורות שמונים; חוסן יוסף [על מס' קידושין]; לקח טוב; ציונים לתורה; שב דנחמתא; שבעים פנים לתורה; תפארת יוסף.

³⁸¹ ספריו הנוספים של האדמו"ר מסקאליה: מנחה חדשה; אנעים זמירות.

³⁸² בשנה זו הוציאה אלמנתו את ספרו "מלחמת יעבץ". מספריו הנוספים: דברי מרדכי; כנסת מרדכי; ציון במשפט [על שו"ע חו"מ].

³⁸³ ספריו הנוספים של ר"מ אריק [ארעק; אראק]: מנחת פתים; מנחת קנאות; שירי טהרה.

³⁸⁴ ספריו הנוספים של הר' ארנטרוי [אב"ד מינכן]: מנחת פתים; מנחה טהורה; שיירי המנחה; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם; חקר הלכה; צדקת הצדיק [על אמיתות ספר האשכול - מהדר' נחל אשכול].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1055	מחזה אברהם [ש"ת]	ר' אברהם מנחם הלוי שטיינברג ב"ר מאיר	ה'תרפח
1056	מאיר עיני חכמים ³⁸⁵ (אוסטרובצה)	ר' מאיר יחיאל הלוי הולשטוק ב"ר אברהם יצחק	ה'תרפח
1057	כלי חמדה [עה"ת]; חמדת ישראל	ר' מאיר דן רפאל פלאצקי ב"ר חיים יצחק	ה'תרכ"ז
1058	חידושי העילוי ממייצ"ט	ר' שמואל פוליאצ'ק ב"ר יוסף	ה'תרפח
1059	אמרי יוסף [עה"ת] (ספינקא)	ר' יוסף מאיר וייס ב"ר שמואל צבי	ה'תרפט
1060	אשר לשלמה; בקש שלמה	ר' שלמה אבן דנאן ב"ר משה	ה'תרפט
1061	וישב משה; ביאור מהר"פ לשו"ת מהר"י מינץ	ר' יוחנן פרשיל ב"ר משה	ה'תרפט
1062	נהר מצרים; שער המפקד	ר' רפאל אהרן בן שמעון ב"ר דוד	ה'תרפט
1063	דבר אליהו ³⁸⁶	ר' אליהו קלאצקין ב"ר נפתלי הירץ	אחרי ה'תרפט
1064	אמבואה דספרי [על ספרי זוטא]	ר' יעקב זאב יוסקוביץ [יאסקאוויטץ] ב"ר אברהם	אחרי ה'תרפט
1065	חי' הגרנ"ט	ר' נפתלי טרופ ב"ר משה	ה'תרפ"ט
1066	מהרש"א אליפנדי [ש"ת] (הסבא קדישא)	ר' שלמה אליעזר אלפנדי ב"ר יעקב	ה'תרצ"ב
1067	פתח השער [על שער כבוד ה']	ר' חיים בלייח ב"ר אברהם	ה'תרצ"ב
1068	שם משמעון [ש"ת]; קול הרמה והפרשה	ר' שמעון פולק [פאללאק] ב"ר משה לייב	ה'תרצ"ב
1069	מהרש"ג ³⁸⁷ [ש"ת]	ר' שמעון גרינפלד ב"ר יהודה	ה'תרצ"ב
1070	שיעורי דעת; שיעורי הלכה (מהר"ל בלוך)	ר' יוסף יהודה לייב בלוך ב"ר מרדכי	ה'תרצ"ב
1071	עבודת המלך [על הרמב"ם]	ר' מנחם קראקאווסקי ב"ר צבי הירש	ה'תרצ"ב
1072	כנסת יחזקאל [ש"ת] (דענעש)	ר' יחזקאל פנט ב"ר משה	ה'תרצ"ב
1073	ר"פ פערלא [על סהמ"צ לרס"ג]; פרחי ציון	ר' יהודה ירוחם פישל פערלא ב"ר אריה צבי	ה'תרצ"ט
1074	וזאת ליצחק [על מסכתות קדשים]	ר' זלמן יצחק הלוי שווארץ ב"ר צבי	ה'תרפ"ט
1075	אמרי משה; מלאכת יום טוב	ר' משה סוקולובסקי ב"ר שמואל	ה'תרצ"א
1076	נוה שלום; דברי שלום; דרך שלום	ר' שלום איזראלזון [איזראלסון] ב"ר אשר	ה'תרצ"א
1077	מדרש שמעוני	ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג ³⁸⁸	ה'תרצ"א
1078	שלמת חיים; תורת חיים (גר"ח)	ר' יוסף חיים זוננפלד ב"ר אברהם שלמה	ה'תרצ"ב
1079	עשירית האיפה [עה"ש"ס] ³⁸⁹	ר' ירוחם יהודה לייב ואלפיש ב"ר אהרן	ה'תרצ"ב
1080	פסקי אליהו ³⁹⁰	ר' אליהו פוסק ב"ר משה צבי	ה'תרצ"ב
1081	קרן יהושע (בלאז'וב)	ר' יהושע ב"ר צבי אלימלך	ה'תרצ"ב
1082	ברכת יוסף	ר' ברוך יוסף פייבלזון	ה'תרצ"ב
1083	משנה ברורה (החפץ חיים) ³⁹¹	ר' ישראל מאיר כגן הכהן ב"ר אריה זאב	ה'תרצ"ג
1084	תפארת איש (נובומינסק)	ר' אלתר ישראל שמעון פרלוב ב"ר יעקב	ה'תרצ"ג
1085	בית אברהם (סלונים)	ר' אברהם וינברג ב"ר שמואל	ה'תרצ"ג
1086	גנזי ישראל (צ'ורטקוב)	ר' ישראל פרידמן ב"ר דוד משה	ה'תרצ"ד

³⁸⁵ ספריו הנוספים של האדמו"ר מאוסטרובצה: אור טהרה; אור תורה; טוב עין; מאיר לארץ; נס לשושנים; בית מאיר.

³⁸⁶ מספריו הנוספים של ר"א קלאצקין: אבן הראשה; אבן פנה; אמרי שפר; דבר הלכה; דברים אחדים; חיבת הקדש; מלואי אבן.

³⁸⁷ אין להחליפו בר' שמואל גאון, המהרש"ג, אב"ד סלונקי [נפטר ה'תכ"ז]. ספרו הנוסף של המהרש"ג הוא "זהב שבא" עה"ת.

³⁸⁸ רש"מ דיסקין היה רבה של לכוביץ'. אין להחליפו בנכדו שקרוי כשמו: ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג, בעל "משאת המלך", מראשי ישיבת "קול תורה" – ראה אודותיו בערכו.

³⁸⁹ מספריו הנוספים של הרב וואלפיש: גחלי אש; דקה מן הדקה; מזבח אבנים.

³⁹⁰ ספריו הנוספים של ר' אליהו פוסק: דברי חכמים וחידתם [על סוטה]; מר ואהלות [שו"ת]; האזלה גרש [על גיטין]; כורת הברית [על מילה]; מרבה תורה [על ריבית]; עץ השדה [על ד' מינים].

³⁹¹ נקרא "חפץ חיים" ע"ש ספרו [על הלי' איסור לשון הרע]. מספריו הנוספים: אגרות החפץ חיים; אהבת חסד; דבר בעתו; זכור למרים; חומת הדת; לקוטי הלכות; מחנה ישראל; נדחי ישראל; ספר המצוות הקצר; פירוש על התורה; צפית לישועה; שם עולם; שמירת הלשון; שפת תמים; תורה אור; תורת הבית; קונט' תפארת אדם. הספר לקוטי הלכות [על סוגיות הקודשים שבש"ס] מחולק למדורים: לקוטי הלכות [ליקוט מרש"י]; זבח תורה [חידושים]; ותורת הקדשים [דינים העולים מהסוגיות]. אין להחליף בספר זבח תורה שחיבר ר' יוסף ב"ר חיים משאש [רבה של חיפה, ומקדם בתלמסאן שבאלג'יר, ובמכנאס שבמרוקו. חיבר ספרים רבים. בן אחיו של הרב הראשין].

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1087 דברי יואל; אמרי יואל; הסבלני [על רות]	ר' יואל לייב הלוי הרצוג ב"ר נפתלי הרץ	ה'תרכה	ה'תרצד
1088 לבוש מרדכי	ר' משה מרדכי אפשטיין ב"ר צבי חיים	ה'תרכו	ה'תרצד
1089 תורת הארץ; טבור הארץ; מורשת הארץ	ר' משה קליערס [קלירס] ב"ר מאיר	ה'תרלד	ה'תרצד
1090 אמרי דעת; מרגניתא דרבי מאיר (מהר"ם שפירא)	ר' יהודה מאיר שפירא מלובלין, ב"ר יעקב שמשון	ה'תרמז	ה'תרצד
1091 תורת גבריאל; אגדת אזוב; שם עולם	ר' גבריאל זאב מרגליות ב"ר יחיאל יצחק	ה'תרנח	ה'תרצה
1092 שו"ת מהר"ש; שפתי מהר"ש	ר' שמואל ענגיל ב"ר זאב	ה'תריג	ה'תרצה
1093 ברורי המדות; תורת ארץ ישראל ³⁹²	ר' חיים הירשנזון [הירשנזון] ב"ר יעקב מרדכי	ה'תריז	ה'תרצה
1094 כתבי הראי"ה ³⁹³ (הרב קוק)	ר' אברהם יצחק הכהן קוק ב"ר שלמה זלמן	ה'תרכה	ה'תרצה
1095 יכהן פאר [על רמב"ם וש"ס קדשים] (בענדין)	ר' חנוך צבי הכהן לוי ב"ר פנחס יעקב. חתן השפת אמת	ה'תרלא	ה'תרצה
1096 ארץ אפים ³⁹⁴	ר' אברהם ילין [יעלין] ב"ר אריה זאב		ה'תרצה
1097 צפנת פענח (רוגאצ'ובר)	ר' יוסף רוזין ב"ר פישל	ה'תריח	ה'תרצו
1098 ילקוט הגרשוני; מקור דמעה [הספד]	ר' גרשון שטון ב"ר משה	ה'תרכא	ה'תרצו
1099 עבודת הקרבנות	ר' אהרן כהן ב"ר יוסף. חתן ה"חפץ חיים"	ה'תרכה	ה'תרצו
1100 אור יהל; מחנה יהודה (מהר"ל חסמן)	ר' יהודה לייב חסמן ב"ר רפאל	ה'תרכט	ה'תרצו
1101 גאון יעקב	ר' יעקב שפירא [מוולוז'ין] ב"ר רפאל	ה'תרלג	ה'תרצו
1102 דעת חכמה ומוסר; דעת תורה	ר' ירוחם הלוי ליבוביץ. משיח מיר	ה'תרלג	ה'תרצו
1103 רבי ירחמיאל אהרן יוסף (אמשינוב)	ר' ירחמיאל אהרן יוסף קאליש ב"ר מנחם	ה'תרלח	ה'תרצו
1104 יגל יעקב [עה"ת; שו"ת]	ר' חיים מרדכי יעקב גוטליב [גל] ב"ר אברהם		ה'תרצו
1105 מילין קדישין (רחמסטריווקא)	ר' זאב וולף טברסקי ב"ר יוחנן	ה'תרי	ה'תרצז
1106 מנחת אלעזר ³⁹⁵ (מונקאטש)	ר' חיים אלעזר שפירא ב"ר צבי הירש	ה'תרלב	ה'תרצז
1107 פרדס יוסף [עה"ת]	ר' יוסף פאצאנובסקי ב"ר משה יהודה	נדפס ה'תרצז	אחרי ה'תרצז
1108 פסקי תשובה [מאסף שו"ת]	ר' אברהם פיטורקובסקי [פיטורקאוסקין] ב"ר חנוך דוד	נדפס ה'תרצז	אחרי ה'תרצז
1109 תקנת עזרא; תקון דרך החיים ³⁹⁶	ר' עזרא אלטשולר ב"ר יהודה לייב	ה'תריח	ה'תרצח
1110 בית פינחס; פתחא זוטא; פתחי שערים	ר' פינחס חיים הלוי הורוויץ ב"ר אברהם זאב	ה'תריח	ה'תרצח
1111 משמרת שלום [על פמ"ג]; חיים וברכה	ר' שלום שכנא צ'רניאק [טשערניק] ב"ר מרדכי יהודה	ה'תרכא	ה'תרצח
1112 עין תרשיש	ר' יהושע זעליג תרשיש ב"ר ישעיה	ה'תרכו	ה'תרצט
1113 כף החיים	ר' יעקב חיים סופר ב"ר יצחק ברוך	ה'תרל	ה'תרצט
1114 אהלי יעקב	ר' בן ציון יעקב לויטן ב"ר ישראל מאיר ³⁹⁷		ה'תרצט
1115 זבחי צדק [על מסכתות קדשים] ³⁹⁸	ר' מיכאל זאב זאוואדסקי ב"ר אהרן יחיאל		אחרי ה'תרצט
1116 דברי שלום (סטרפאקוב)	ר' אברהם שלום האלברשטאם ב"ר יחזקאל שרגא	ה'תרטז	ה'תש
1117 שערי יושר; חי' רבי שמעון שקאפ	ר' שמעון יהודה הכהן שקופ ב"ר יצחק שמואל	ה'תרכ	ה'תש
1118 אחיעזר; אגרות ר' חיים עוזר	ר' חיים עוזר גרודז'נסקי ב"ר דוד שלמה	ה'תרכג	ה'תש

³⁹² ר"ח הירשנזון, נמנה על רבני הציונות הדתית, היה סופר פורה, ובמסגרת זו כתב עשרות חיבורים. מספריו: מלכי בקדש [שו"ת בעניני דת ומדינה].

³⁹³ "כתבי הראי"ה" זהו כינוי כולל לספריו וכתביו הרבים. כתביו הנפוצים ביותר, הם: שבת הארץ; מאמרי הראי"ה; אגרות הראי"ה; עולת ראיה; עין איה; אורות; אורות הקודש; אורות התורה; אורות התשובה. הכתבים המחשבתיים של הרב קוק מהווים מוקד משמעותי לדיון ביחס להשקפת העולם של זרמים שונים בציונות הדתית.

³⁹⁴ מספריו הנוספים של בעל "אורן אפים": אזור הצבי; גאולת ישראל; דרך צדיקים; חסד לאברהם; נעם שית.

³⁹⁵ ספריו הנוספים של ה"מנחת אלעזר": אות חיים; אות שלום [כיום איחדו את הספרים - "אות חיים ושלום"]; דברי קודש; דברי תורה [ו"ח]; דרכי תשובה [על הל' מקוואות (המשך לחיבורי אביו על השו"ע)]; הגהות הירושלמי; חיים ושלום; חמשה מאמרות; מילי דהספידא; משמיע ישועה [נכתב ע"י תלמידו ר"ש צוקר]; נימוקי אורח חיים; עולת תמיד; שער יששכר.

³⁹⁶ מספריו הנוספים של ר"ע אלטשולר: תקון האדם; תקנת ארצות [על תוספתא של חילוקי מנהגי בני א"י מבני בבל].

³⁹⁷ בנו ר' שלמה יהודה לייב חיבר את הספר "יריעות שלמה" [נפטר ה'תשכ"ו]. בנו ר' ישראל מאיר חיבר את הספר "אמרי ישראל". חתנו ר' שמואל קושלבין חיבר את הספר "נתיבות שמואל".

³⁹⁸ מספריו הנוספים של רמ"ז זאוואדסקי: אורח לחיים [על שו"ע או"ח]; דורש טוב [עה"ת]; מתנה טובה; עין משפט [על שו"ע חו"מ].

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1119 חזון נחום [שו"ת]	ר' נחום וידנפלד ב"ר יעקב		ה'תש
1120 תכלאל ³⁹⁹	ר' אברהם אלנדאף ב"ר חיים	ה'תרכו	הגיע לתי"א ה'תרפא
1121 ברכת שמואל ⁴⁰⁰ (ר' ברוך בער)	ר' ברוך דב ליבוביץ (ליוביץ) ב"ר שמואל דוד	ה'תרכג-תרל	ה'תש
1122 שאול שאל [י"ד]; משמרת אלעזר ⁴⁰¹	ר' שאול בראך ב"ר אלעזר	ה'תרכה	ה'תש
1123 זכרון יחזקאל; נתיבות זוהר; מאור אגדה	ר' משה אברהם שמואל רבינוביץ ב"ר יחזקאל	ה'תרלד	ה'תש
1124 שעורי ר' פסח מקוברין	ר' פסח פרוסקין ב"ר פסח	ה'תרלט	ה'תש
1125 שערי הוראה [מפתח ל"ד] ⁴⁰²	ר' אברהם דרושקוביץ ב"ר שרגא	נדפס ה'תרצג	נעקד"ש בשוה
1126 תשובות רבי איסר יהודה	ר' איסר יהודה מאלין ב"ר נחמיה		ה'תשא
1127 מרחשת	ר' חנוך העניך אייגש ב"ר שמחה ראובן	ה'תרכד	ה'תשא
1128 כרם שלמה [על עץ חיים]	ר' סלמאן אליהו ב"ר יוסף	ה'תרלב	ה'תשא
1129 קובץ שיעורים; קובץ הערות ⁴⁰³	ר' אלחנן בונם וסרמן ב"ר נפתלי בינוש	ה'תרלה	ה'תשא
1130 הדרש והעיון; ברכת אהרן; אבני חפץ	ר' אהרן לוי [לעווין] ב"ר נתן	ה'תרמ	ה'תשא
1131 יסודי הדעת	ר' משה רוזנשטיין ב"ר חיים	ה'תרמ-תרמא	ה'תשא
1132 ויגד יעקב; משפטי ליעקב [שו"ת] (פאפא)	ר' יעקב יחזקיה גרינוולד ב"ר משה	ה'תרמב	ה'תשא
1133 שערי בינה [על שערי דורא]	ר' ישעיהו נתן פרייליך. נדפס במהדורתו "שערי דורא השלם"	נדפס ה'תש-תשא	נעקד"ש בשוה
1134 יין הרקח; בית לחם יהודה	ר' יהודה פתייה ב"ר משה	ה'תריט	ה'תשב
1135 תורה תמימה; ברוך שאמר ⁴⁰⁴	ר' ברוך אפשטיין ב"ר יחיאל מיכל	ה'תרכ	ה'תשב
1136 ילקוט הרועים; משיב נפש; פנינים יקרים	ר' שמעון בצלאל ניימאן ב"ר מאיר צבי	ה'תרכ (בערך)	ה'תשב
1137 סביב ליראיו [על היראים] ⁴⁰⁵	ר' אהרן וולקין ב"ר יעקב צבי	ה'תרכה	ה'תשב
1138 בית פינחס [על תמורה]	ר' פינחס גרהר ב"ר יצחק אליעזר	ה'תרכח	ה'תשב
1139 עקידת יצחק [עה"ת] (אלכסנדר)	ר' יצחק מנחם דנציגר ב"ר שמואל צבי	ה'תרמ	ה'תשב
1140 אמרי אש ("הבראנאוילער"; מזיבז')	ר' שמואל אברהם ב"ר אליעזר חיים	ה'תרמג	ה'תשב
1141 מקדש דוד; צמח דוד	ר' דוד הכהן רפאפורט ב"ר עקיבא	ה'תרנ (בערך)	ה'תשב
1142 מנחת סלת; קב זהב	ר' דוד צבי (טעהבלי) זעהמן ב"ר אליקים געציל		ה'תשב
1143 עמק ברכה; תורת זרעים; יהגה האריה	ר' אריה פומרנצ'יק ב"ר זאב	ה'תרסח	ה'תשב
1144 דבר אברהם	ר' אברהם דובער כהנא שפירא ב"ר זלמן סענדר	ה'תרלא	ה'תשג
1145 תוצאות חיים [עמ"ס שבת] ⁴⁰⁶	ר' מנחם זמבא [זעמבא] ב"ר אליעזר	ה'תרמג	ה'תשג
1146 יד חנוך [שו"ת]; עיר חנוך [עה"ת]	ר' חנוך העניך טייטלבוים ב"ר יוסף דוד	ה'תרמג-ד	ה'תשג
1147 ארץ צבי; שיח השדה (הרב מקוז'גלוב)	ר' אריה צבי פרומר ב"ר חנוך הענדיל	ה'תרמד	ה'תשג

³⁹⁹ זהו סידור תימני [בלאדין]. עד לזמן שר' אברהם ההדירו, היו משתמשים בסידורים הכתובים בכתב יד. התרגום החופשי של תכלאל הוא "סידור". כיום נפוץ תכלאל "תורת אבות" [ההדירו ר' נתנאל בנו של הר' יחיא אלשיך]. סידורים נוספים לדוגמה: תכלאל "עץ חיים" העתיק; "תכלאל המבואר" לר' פנחס קורח.

⁴⁰⁰ ספרי שיעורי ר' ברוך בער [נכתבו ע"י תלמידיו]: חידושי ושיעורי מרן רבי ברוך בער; עדות ליוסף; שעורי הרב ברוך בער ליובביץ על הש"ס; שעורי הרה"ג ר' ברוך בער ליובביץ [מקיף מסכתות רבות]; שעורי הגר"ד.

⁴⁰¹ מחיבוריו הנוספים של ר' שאול בראך [או: ברוך]: בהיות הבוקר; גבעת שאול; דבר המלוכה [כולל גם את הספר "הבה תמים"]; וישאל שאול [שו"ת, בני ברק תשנ"ד]; חלק לעולם הבא [על אבות]; טוב דברך [על הגדש"פ]; ליבא בעי; אבות על בנינים [על אבות].

⁴⁰² ר' אברהם דרושקוביץ, המשגיח האחרון של ישיבת ולוז'ין, ורבה של שאט בליטא, כינס את תורת הגר"א עמ"ס ברכות ושבת בספר "חידושי וביאורי הגר"א".

⁴⁰³ חיבוריו הנוספים של ר"א וסרמן: אין דער קריטישער שעה; דעת תורה; קובץ מאמרים. כן יצאו לאור ספרים משיעוריו ע"פ כתבי תלמידים, מהם: אהל יעקב; אהל תורה; קובץ שיעורים ח"א; קובץ ענינים; שיעורי רבי אלחנן.

⁴⁰⁴ מספריו הנוספים של בעל ה"תורה תמימה": גשמי ברכה; מקור ברוך; נחל דמעה. הוא בנו של בעל "ערוך השלחן" ואחיין הנצי"ב.

⁴⁰⁵ ספריו הנוספים של ר' אהרן ולקין: בית אהרן [עהש"ס. על שמו הוא כונה 'בעל הבתי"ס']; מצח אהרן [דרשות]; זקן אהרן [שו"ת]; חשן אהרן [על חו"מ].

⁴⁰⁶ חיבורי ר"מ זמבא נוספים: אוצר הספרא; אוצר הספרי [נדפס בספרי זוטא מהדור' אמבוהא דספרי]; אותיות פורחות; זרע אברהם [שו"ת בין ר' מנחם זמבא לר' אברהם לופטביר - ראה בערכו]; חי' הגרמ"ז. כן השאיר חיבורים בכתב-יד שעדיין לא נדפסו.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1148 חסדי דוד (סוכטשוב)	ר' דוד בורונשטיין ב"ר שמואל		ה'תשג
1149 התעוררות תשובה [ש"ת]; שיר מעון	ר' שמעון סופר ב"ר אברהם שמואל בנימין וולף [הכתב סופר]	ה'תרי	ה'תשד
1150 בארות המים [הגהות עה"ס] ⁴⁰⁷	ר' משה מרדכי שטגר ב"ר עקיבא אפרים	ה'תריח	ה'תשד
1151 לחם שלמה [ש"ת; אגרות; דרשות]	ר' שלמה זלמן עהרענרייך [ארנרייך] ב"ר יעקב	ה'תרכג	ה'תשד
1152 תורת אברהם	ר' אברהם גרודזינסקי ב"ר יצחק	ה'תרמג	ה'תשד
1153 מהר"ם בריסק [ש"ת; דרשות]	ר' מרדכי בריסק ב"ר יהושע	ה'תרמז	ה'תשד
1154 חובת התלמידים ⁴⁰⁸ (פיאסצנא)	ר' קלונימוס קלמן [קלמיש] שפירא ב"ר אלימלך	ה'תרמט	ה'תשד
1155 זכרון קדוש (סלונים)	ר' שלמה דוד יהושע וינברג ב"ר אברהם	ה'תרעב	ה'תשד
1156 יד סופר [ש"ת]	ר' משה סופר, ב"ר שמעון [מח"ס התעוררות תשובה]		ה'תשד
1157 ר' שלמקה (זועהיל) [מעורב בפולמוס השבת ביפן]	ר' שלמה גולדמן ב"ר מרדכי	ה'תרכט	ה'תשה
1158 משנה שכיר	ר' יששכר שלמה טייכטל ב"ר יצחק	ה'תרמה	ה'תשה
1159 קונטרס הצוואה [מוסר והנהגות]	ר' שמואל תפילינסקי ב"ר נתנאל-סופר	ה'תרמח	ה'תשה
1160 באר דוד	ר' דוד שלמה פרנקל ב"ר משולם פייש	ה'תרסג	ה'תשה
1161 חידושי רבי שלמה היימן	ר' שלמה היימן ב"ר מיכל	ה'תרנב	ה'תשה
1162 דבר שלום	ר' שלום הדאיה ב"ר משה חיים		ה'תשה
1163 אפיקי ים	ר' יחיאל מיכל רבינוביץ ב"ר מרדכי יונה		ה'תשאה
1164 ברכת יוסף [עה"ת]; אמרי יוסף (גורוכוב)	ר' יוסף צבי הלוי לנדא רוזיני ב"ר אליהו		ה'תשאה
1165 חידושי הגר"י ⁴⁰⁹	ר' יעקב קנטרוביץ ב"ר זאב	ה'תרלג	ה'תשו
1166 שומר אמונים (תולדות אהרן/ארהל) ⁴¹⁰	ר' אהרן ראטה ב"ר שמואל יעקב	ה'תרנה	ה'תשז
1167 קרית חנה דוד ⁴¹¹	ר' דוד הכהן סקלי ב"ר משה	ה'תרכא	ה'תשח
1168 אמרי אמת (גור)	ר' אברהם מרדכי אלתר ב"ר יהודה אריה לייב	ה'תרכו	ה'תשח
1169 דברי אהרן (הרב מטפליק) ⁴¹²	ר' שמשון אהרן פולונסקי ב"ר יצחק אברהם	ה'תרל	ה'תשח
1170 מהר"ץ [ש"ת; עה"ת; חי']	ר' יוסף צבי דושינסקי ב"ר ישראל	ה'תרכז	ה'תשט
1171 רבי גדליה משה (זועהיל)	ר' גדליה משה גולדמן ב"ר שלמה	ה'תרמג	ה'תשט
1172 שואל ונשאל (מוהרמ"ך)	ר' כלפון משה הכהן ב"ר שלום	ה'תרלד	ה'תשי
1173 נתיבות חיים	ר' חיים יצחק קורב [קארב] ב"ר שאול		ה'תרפז-ה'תשיב
1174 לקט שיחות מוסר	ר' יצחק אייזיק ש"ר ב"ר יוסף חיים	ה'תרלה	ה'תשיב
1175 בית זבול [ש"ת]; מי מרום	ר' יעקב משה חרל"פ ב"ר זבולון	ה'תרמב	ה'תשיב
1176 לפלגות ראובן; חידושי הגר"ר	ר' זליג ראובן בענגיס ב"ר צבי	ה'תרכד	ה'תשיג
1177 אור הישר	ר' שמואל יצחק הילמן ב"ר אברהם חיים	ה'תרכח	ה'תשיג
1178 אבן האזל	ר' איסר זלמן מלצר ב"ר ברוך פרץ	ה'תרל	ה'תשיד
1179 חזון איש	ר' אברהם ישעיה קרליץ ב"ר שמריהו יוסף	ה'תרלח-ט	ה'תשיד
1180 מכתב מאליהו; חידושי הגר"א דסלר	ר' אליהו אליעזר דסלר ב"ר ראובן דב	ה'תרנא-ב	ה'תשיד

⁴⁰⁷ כתב חיבורים רבים, חלקם אבדו, מספריו: מגד שמים [על פמ"ג]; שיירי מנחה [על מנח"ח]; פני המים [על רש"י עה"ת]; שקתות המים; מעיני המים; ברך משה; מתנת חלקו.

⁴⁰⁸ ספריו הנוספים של האדמו"ר מפיאסצנא: אש קודש; בני מחשבה טובה; דרך המלך; הכשרת האברכים.

⁴⁰⁹ ספריו הנוספים של ר"י קנטרוביץ: צילותא דשמעתתא [על שב שמעתתא]; פלפולים וביאורים.

⁴¹⁰ מחיבוריו הנוספים של ר"א ראטה: טהרת הקודש; מבקש אמונה; נועם הלבבות; שולחן הטהור.

⁴¹¹ ספריו הנוספים של בעל "קרית חנה דוד": בנפש דוד; בשוב דוד; ילקוט דוד – באהל דוד; לדוד ברוך; לך דוד; קרן לדוד.

⁴¹² מומחיותו הגדולה של ה"טפליקער רב" בהלכות טהרה, מסורותיו ופסיקותיו, הינם עד היום לשם דבר. רבים מפוסקי הדור שימשו אצלו בהוראה, בהם: ר"ד יונגרייז [ראב"ד העדה החרדית בירושלים]; רש"ז אויערבאך; ר"ש הלוי וואזנר; ר"י פישר, ר"ע יוסף; ר"י ראטה; ר"ש אלישיב; רד"ב אליעזרוב. בספר "דברי אהרן" כונסו דברי תורתו ע"י תלמידיו [בפרט ע"י רא"א פרג], והו"ל בשנית בשנת תשד"ם בשם "חידושי הרב מטפליק" עם הוספות רבות. כמו כן, תלמידו ר' יוסף שאול אלישר, הביא בספרו "ויוסף שאול" [ירושלים תש"ב] עשרים ושנים סימנים של "חידושי הגאון מטפליק".

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1181 קצות השלחן; שיעורי תורה ⁴¹³ (ר"ח נאה)	ר' אברהם חיים נאה ב"ר מנחם מנדל	ה'תרנ	ה'תשיד
1182 מאמר מרדכי (סלונים)	ר' מרדכי חיים קסטלניץ		ה'תשיד
1183 קיצור דיני ומנהגי א"י (גרימ"ט) ⁴¹⁴	ר' יחיאל מיכל טוקצינסקי ב"ר אהרן	ה'תרלב	ה'תשטו
1184 הסולם [על הזוהר] ⁴¹⁵ (אשלג)	ר' יהודה לייב הלוי אשלג ב"ר שמחה	ה'תרמה	ה'תשטו
1185 לב דוד	ר' דוד פלדמן ב"ר שמאי	ה'תרמה	ה'תשטו
1186 שיעורי ופניני דעת; זכרון אליהו	ר' אליהו מאיר בלוק	ה'תרנה	ה'תשטו
1187 כל בו על אבלות ⁴¹⁶	ר' יקותיאל יהודה גרינוואלד ב"ר יעקב	ה'תרנ	ה'תשטו
1188 מנחת הח"ג	ר' חנניה ב"ר גבריאל שבתי		ה'תשטו
1189 נתיבות הקודש	ר' אברהם ישראל משה סלמן [מחרקוב]	ה'תרמג	ה'תשטז
1190 אהלי יעקב (הוסיאטין)	ר' יעקב פרידמן ב"ר ישראל	ה'תרלט	ה'תשיז
1191 ר' אהרן רקח (בעלזא)	ר' אהרן רקח ב"ר יששכר דוב	ה'תרמ	ה'תשיז
1192 עפעפי שחר; אילת השחר; שמן הטוב	ר' שמואל טייב ב"ר אברהם		ה'תשיז
1193 נזר הקודש ⁴¹⁷	ר' משה רוזין ב"ר יהודה לייב	ה'תרלא	ה'תשיח
1194 משפטי עוזיאל [שו"ת] ⁴¹⁸	ר' בן-ציון מאיר חי עוזיאל ב"ר יוסף רפאל	ה'תרמ	ה'תשיח
1195 חי' רבי ראובן; בעיות הזמן	ר' ראובן גרזובסקי ב"ר שמשון	ה'תרמז	ה'תשיח
1196 תורת חמד; מן המיצר	ר' חיים מיכאל דוב וייסמנדל [וייסמאנדל] ב"ר יוסף	ה'תרסד	ה'תשיח
1197 טל אורות [הל' שבת]	ר' זאב וולף הלוי טרנואר ב"ר יעקב	ה'תרלט	ה'תשיט
1198 תורת האוהל; היכל יצחק [שו"ת]	ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג ב"ר יואל לייב	ה'תרמט	ה'תשיט
1199 הר אפרים [על: הוריות; מכלתא; ר"ש סיריליאן שקלים]	ר' אפרים זאב גרבוז ב"ר צבי אריה	ה'תרס-תרסד	ה'תשיט
1200 גידולי שמואל	ר' שמואל גדליה ניימן ב"ר יוסף		ה'תשיט
1201 תורת השביעית ⁴¹⁹	ר' יוסף צבי הלוי ב"ר אברהם	ה'תרלד	ה'תשכ
1202 הגר"ז (הרב מברסק)	ר' יצחק זאב הלוי סולובייצק ב"ר חיים	ה'תרמו	ה'תשכ
1203 דעת סופר	ר' עקיבא סופר, ב"ר שמחה בונם [השבט סופר]		ה'תשכ
1204 הר צבי; מקראי קדש	ר' צבי פסח פראנק [פרנק] ב"ר יהודה לייב	ה'תרלג	ה'תשכא
1205 דברי אליעזר	ר' אליעזר יהודה פינקל ב"ר נתן צבי	ה'תרלז	ה'תשכא
1206 הים הגדול [שו"ת]; נר המערב ⁴²⁰	ר' יעקב משה טולידאנו ב"ר יהודה	ה'תרמ	ה'תשכא
1207 בית אהרן (ר"י חברון)	ר' אהרן כהן ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרסה	ה'תשכא
1208 אפרקסתא דעניא ⁴²¹	ר' דוד שפרבר ב"ר ברוך קלונימוס	ה'תרלה	ה'תשכב
1209 חי' רבי אריה לייב; מתורתו של הגאון רבי אריה לייב	ר' אריה לייב מאלין ב"ר אברהם משה	ה'תרסב	ה'תשכב

- ⁴¹³ ספריו הנוספים של ר"ח נאה: דברי צדק; פסקי הסיודור [בדברי הגר"ז]; קונטרס החליבה; קונטרס השיעורים; קונטרס השלחן [בדברי הגר"ז]; שיעור מקוה; שיעורי ציון; שנות חיים.
- ⁴¹⁴ מספריו הנוספים של ר"מ טוקצינסקי: אל התלמיד; ארץ ישראל; האשה; בין השמשות; גשר החיים; היוםם בכדור הארץ; הלכות שביעית; השמיטה; טהרת ישראל; לוח ארץ ישראל; עיר הקדש והמקדש.
- ⁴¹⁵ ספרו הנוסף של "בעל הסולם" הוא "תלמוד עשר הספירות". מכתביו הנוספים: בית שער הכוונות; פנים מאירות ופנים מסבירות [על "עץ חיים" למהרש"ו]; קונטרס הערבות; קונטרס השלום; קונטרס מתן תורה.
- ⁴¹⁶ הר' גרינוולד, חיבר עשרות ספרים, רובם בנושאי היסטוריה יהודית.
- ⁴¹⁷ ספריו הנוספים של ר"מ רוזין: אהל משה [עה"ת]; שאילות משה [שו"ת]; דברי סופרים.
- ⁴¹⁸ ספריו הנוספים של הרב עוזיאל: גיליוני עזיאל [נדפס מכת"י בסוף "עשה לך רב" ח"ז]; דרשות עוזיאל; הגיוני עוזיאל; השופט והמשפט; השמיטה היובל ומצות הקהל; חידושי עוזיאל [עה"ש"]; מכמני עוזיאל; שערי עוזיאל.
- ⁴¹⁹ ספריו הנוספים של ר"צ הלוי: זרע הארץ; כרם הארץ; לחם הארץ; נטע הארץ.
- ⁴²⁰ ספריו הנוספים של הר"מ ט: אפריון [ביבליוגרפיה של מפרשי רש"י]; בת עמי [עגונות]; קונטרס משיב נפש; שריד ופליט. כן ההדיר וערך ספרים שונים.
- ⁴²¹ מספריו הנוספים של בעל אפרקסתא דעניא: לדוד להזכיר; מצודת דוד [על המשניות]; מכתם לדוד; שמוע בין אחיכם; תהילה לדוד.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1210	קול מבשר [ש"ת] ⁴²²	ר' משולם ראטה [משולם ראט], ב"ר שמעון	ה'תרל"ה
1211	משנת רבי אהרן [עהש"ס; ש"ת; מוסר; תנ"ך]	ר' אהרן קוטלר, ב"ר שניאור [זלמן] פינס	ה'תשכ"ג
1212	חדות יעקב	ר' יעקב עדס ב"ר אברהם חיים	ה'תרנ"ח
1213	אמרי ברוך (סערט ויז'ניץ)	ר' ברוך הגר ב"ר ישראל	ה'תרנ"ה
1214	דגל ראובן; דודאי ראובן	ר' ראובן כץ ב"ר שמעון	ה'תשכ"ד
1215	דברי ירוחם [על ש"ע] ⁴²³	ר' ירוחם אשר נרְהפטיג ב"ר שלמה יעקב	ה'תשכ"ה
1216	נתיב ים [ר"י לומז'א]	ר' יחיאל מרדכי גורדון ב"ר משה אהרן	ה'תרמ"ג
1217	כרם הצבי; אשת חיל	ר' צבי הירש פרבר ב"ר שמעון יהודא לייב	ה'תרל"ט
1218	דובב מישורים (הרב מטשיבין)	ר' דב בעריש וידנפלד [ווידענפעלד] ב"ר יעקב	ה'תשכ"ו
1219	אזנים לתורה; מאזנים למשפט; הדעה והדיבור	ר' זלמן סורוצקין ב"ר בן ציון	ה'תשכ"ו
1220	שרידי אש; לפרקים	ר' יחיאל יעקב וינברג	ה'תרמ"ה
1221	דרכי דוד [עהש"ס]	ר' מרדכי דוד לוין ב"ר משה	ה'תרל"ט
1222	נחלת אליעזר	ר' חזקיהו אליעזר קאהאן	ה'תרס"א
1223	משנת אריה ⁴²⁴	ר' אריה לוין ב"ר בנימין ביינוש	ה'תרמ"ה
1224	דברי הרב (הרב מפוניבז')	ר' יוסף שלמה כהנמן	ה'תרמ"ח
1225	ישכיל עבדי ⁴²⁵	ר' עובדיה הדאיה ב"ר שלום	ה'תרנ"
1226	דליות יחזקאל; בית יחזקאל ⁴²⁶	ר' יחזקאל סרנא ב"ר יעקב חיים	ה'תרנ"
1227	לב אליהו (ר' אליהו קעלמער)	ר' אליהו לאפיאן [לופיאן]	ה'תרל"ו
1228	מצור דבש [עהש"ס]	ר' דוד צימרינג ב"ר שמשון	ה'תרמ"
1229	המוסר והדעת; דרך איתן [עהש"ס]	ר' אברהם יפה'ן ב"ר אשר צבי	ה'תרמ"ו
1230	אמרי מרדכי; דרכי טהרה; הלכות חגים	ר' עזרא עטייה ב"ר יצחק	ה'תרמ"ז
1231	מנחה חריבה; אוריין תליתאי	ר' פנחס אפשטיין ב"ר ישעיה	ה'תשל"
1232	אש דת; באר משה (אוז'רוב)	ר' משה יחיאל אפשטיין ב"ר אברהם שלמה	ה'תרנ"
1233	מרגליות הים; נפש חיה [על ש"ע או"ח] ⁴²⁷	ר' ראובן מרגליות ב"ר משה	ה'תרנ"
1234	רבי מרדכי שלמה (בויאן)	ר' מרדכי שלמה פרידמן ב"ר יצחק	ה'תשל"א
1235	קול הנבואה; קול ואור (הרב הנזיר)	ר' דוד יהודה אריה לייב כהן, ב"ר יוסף יוזפא כהן	ה'תרמ"ז
1236	אמרי חיים (ויז'ניץ)	ר' חיים מאיר הגר, ב"ר ישראל [אהבת ישראל]	ה'תרמ"ח
1237	נימוקי מלב"ם; טבעות זהב [על קצוה"ח]	ר' משה אריה לייב שפירא ב"ר מאיר בנימין	ה'תרמ"ט
1238	באר יוסף	ר' יוסף צבי סלנט	ה'תשל"ב
1239	פירושי לב איברא	ר' יוסף אליהו הענקין ב"ר אליעזר קלונימוס	ה'תרמ"א
1240	דברי חכמים	ר' שלום (סאלם) יצחק הלוי	ה'תשל"ג
1241	תולדות זאב	ר' חיים שרגא פייבל פראנק ב"ר זאב וואלף	ה'תרס"ח

⁴²² מספריו הנוספים של ר' משולם ראטה: מבשר עזרא [על האבן עזרא]; מבשר ירושלים [על הירושלמי]; רגלי מבשר [על הרמב"ם]. מרבני הציונות הדתית.

⁴²³ ספריו הנוספים של ר' ירוחם ורהפטיג: אושר ירוחם; אמרי ירוחם; בית ירוחם [על הרמב"ם]; דרכי ירוחם [על הרמב"ם ה' מעילה]; חידושי ירוחם על הרמב"ם; עולת ירוחם [על הרמב"ם, עניני קדשים]; שלמי ירוחם [על הרמב"ם, עניני קדשים].

⁴²⁴ ר' אריה לוין כונה: הצדיק הירושלמי; רב האסירים. כן חיבר "תולדות מחבר ספרי לשם שבו ואחלמה". מאמרותיו ואגרותיו נקבצו בספר "איש צדיק היה".

⁴²⁵ ספריו הנוספים של הרב הדאיה: ויקח עובדיהו; עבד המלך; עבדא דרבנן. בסוף ספרו שו"ת "ישכיל עבדי", נדפס שו"ת "דעה והשכל" העוסק בתשובות בחכמת הקבלה. כן הוסיף מאמרים והערות על השו"ע בספרו של אביו - שו"ת "ודבר שלום".

⁴²⁶ ספריו הנוספים של ר"י סרנא: נעשה ונשמע; ספר הכוזרי מחולק לפי נושאים; עיונים לספר מסילת ישרים. כן נקבצו דברי תורתו בספר הזכרון לזכרו "אחר האסף".

⁴²⁷ ר' ראובן מרגליות, ההדיר את הספרים: ספר חסידים [עם "מקור חסד"]; מלחמות ה'; שו"ת מן השמים; ספר הזוהר וזוהר חדש [עם "ניצוצי זוהר"]; ספר הבהיר [עם "אור בהיר"]. היה סופר פורה, במסגרת זו כתב ספרים רבים העוסקים בנושאים שונים ביהדות, והיה פעיל בציונות הדתית.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1242	אמונת משה [עה"ת]; חשבה לטובה (אלכסנדר)	ר' יהודה משה דנציגר ב"ר יחיאל יוסף	ה'תרנג
1243	אור יחזקאל; ממזרח שמש [שיחות שנחא'] ⁴²⁸	ר' יחזקאל [הלוי] לויןשטיין	ה'תרמה
1244	מים חיים [שו"ת] ⁴²⁹	ר' יוסף משאש ב"ר חיים	ה'תרנב
1245	עינים למשפט [על: בבלי; ירושלמי; תוספתא] ⁴³⁰	ר' יצחק אריאלי ב"ר אביגדור	ה'תרנו
1246	שו"ת מקדשי השם [אודות השואה] ⁴³¹	צבי הירש מייזליש, ב"ר דוד דוב [מח"ס בנין דוד]	ה'תרסב
1247	דברי ישראל [שו"ת]	ר' ישראל וועלץ ב"ר צבי	ה'תשלד
1248	רבי סלמן מוצפי	ר' סלמן מוצפי ב"ר ציון מאיר	ה'תרס
1249	משאת משה	ר' אברהם משה חברוני ב"ר יצחק זאב	ה'תרסה
1250	חזון יחזקאל [על התוספתא]	ר' יחזקאל אברמסקי ב"ר מרדכי זלמן	ה'תרמו
1251	בית ישראל (גור)	ר' ישראל אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרנה
1252	דבר יהושע [שו"ת]; ראשי בשמים	ר' יהושע מנחם (מנדל) אהרנברג ב"ר יצחק אריה לייב	ה'תרסה
1253	משניות מבוארות (משניות קהתי)	ר' פינחס קהתי, ב"ר קהת נקקמן	ה'תרע
1254	ספר התודעה; ס' הפרשיות; איש וביתו	ר' אליהו כי טוב, ב"ר מיכאל מוקוטובסקי	ה'תרעב
1255	חלקת יעקב	ר' מרדכי יעקב ברייש ב"ר חיים	ה'תרנו
1256	תורת השמיטה ⁴³²	ר' חנוך זונדל גרוסברג ב"ר דוב בער	ה'תרסד
1257	המועדים בהלכה ⁴³³	ר' שלמה יוסף זווין ב"ר אהרן מרדכי	ה'תרמו
1258	ויאל משה; דברי יואל (סאטמר. ר' יואליש)	ר' יואל טייטלבוים ב"ר חנניה יום טוב ליפא	ה'תרמז
1259	שיחות מוסר; שערי חיים	ר' חיים לייב שמואלביץ ב"ר רפאל אלתר	ה'תרסב
1260	החשמל לאור ההלכה	ר' שמואל אהרן יודלביץ ב"ר שבתי	ה'תרסז
1261	אור גדליהו	ר' גדליה שור [שארר]	ה'תרע
1262	שעורי/חידושי רבי שמואל; זכרון שמואל	ר' שמואל רוזובסקי ב"ר מיכל דוד	ה'תרעג
1263	תנועת המוסר; פולמוס המוסר	ר' דב כ"ץ ב"ר יעקב	ה'תרסג
1264	פחד יצחק; תורת הנזיר ⁴³⁴	ר' יצחק הוטנר ב"ר חיים יואל	ה'תרמו
1265	יין טוב [שו"ת]	ר' יצחק נסים	ה'תרנו
1266	עלה יונה	ר' יונה מרצבץ ב"ר משה	ה'תרסא
1267	תורת הקודש; מקדש מרדכי ⁴³⁵	ר' מרדכי אילן, ב"ר אריה אילנדר	ה'תרעה
1268	חידושי הגר"ד (ר' ישע בער) [כתבי תלמידים]	ר' יוסף דב הלוי סולובייצ'יק ב"ר יצחק זאב [גר"ז]	ה'תרעו
1269	משנת אליהו (ר' אֶלְיָה)	ר' רפאל אליהו אליעזר מישקובסקי ב"ר חזקיהו יוסף	ה'תרעז

⁴²⁸ דברי תורתו של ר' יחזקאל לויןשטיין ("המשגיח"), נקבצו גם בספרים: אמרי יחזקאל; זיכרון יחזקאל; פני יחזקאל.

⁴²⁹ ר' יוסף משאש, רבה של חיפה, חיבר ספרים רבים, מספריו הנוספים: אוצר המכתבים; בגדי ישע; גרש ירחים; זבח תודה; לקט הקמח; נחלת אבות; נר מצוה; נשמת חיים [עה"ת].

⁴³⁰ מספרי ר"י אריאלי הנוספים: מדרש אריאל [עה"ת]; שירת הגאולה [על הגדש"פ]. שימש כרב של שכונת בצלאל, וביה"ח ביקור חולים, וכמנהל רוחני במרכז הרב.

⁴³¹ ר' צבי מייזליש חיבר ספרים רבים, מהם: בנין צבי [שו"ת]; דבר צבי; תהלות צבי; אור צבי; תקנות עגונות [ברגן בלזן תש"ו].

⁴³² "תורת השמיטה" הוא חלק מתוך ארבעת חיבוריו הנקראים: "תורת ארץ ישראל", שלושה האחרים הם: המעשר והתרומה; נטע הלולים; חוקות שדה. מספריו הנוספים של רח"ז גרוסברג: אגרת הפורים; זר התורה; חזון למועד; חיי חנוך [על תנ"ך]; משנת חנוך; נבואה שעריך; קונטרס מצוות התלויות בארץ. כן כתב הגהות לחת"ס [על שו"ע או"ח].

⁴³³ ספריו הנוספים של רש"י זווין: אישים ושיטות; לאור ההלכה; לתורה ולמועדים; סופרים וספרים; סיפורי חסידים. הרב זווין יסד [יחד עם ר"מ בר-אילן] את מפעל האנציקלופדיה התלמודית, הכין את רשימת הערכים, וערך את כל הכרכים שיצאו לאור בימי חייו.

⁴³⁴ חידושו של ר"י הוטנר על הספרא נדפסו במהדורת הספרא עם פ"י רבינו הלל, כ"קובץ הערות" בסוף הכרך. בתחילה נדפסו בעילום שמו, על פי בקשתו, ולאחר פטירתו נדפסו שוב (ירושלים תשנ"ב) בציון שם המחבר. חיבר את הלחן הידוע לפיוט "בלבבי משכן אבנה" שחיבר בעל ה"חרדים". שיעוריו נקבצו בספרים: דברי תורה; מאמרי פחד יצחק; רשימות לב. כן התפרסמו דברי תורתו בספר הזיכרון שיצא אחר פטירתו.

⁴³⁵ כן חיבר הרב אילן את "כנסת הראשונים" בו הוא אסף את חידושי תורתם של הראשונים הפוזרים בש"ס, במסגרת זו הוציא עמ"ס זבחים בתוספת חיבור שלו "שער מרדכי". את מפעלו על שאר מסכתות קדשים המשיך בנו ר' יעקב דוד אילן.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1270	ברכת אברהם; נחל איתן [עה"ת] (סלונים)	ר' אברהם וינברג ב"ר נח	ה'תרמח
1271	רבי אברהם סופר [מ"ל "בית הבחירה"] ⁴³⁶	ר' אברהם סופר, ב"ר שמעון [נכד החת"ם]	ה'תרנז
1272	חלקת יהושע; סדר היום (ביאלה)	ר' יחיאל יהושע רבינוביץ ב"ר ירחמיאל צבי	ה'תרסא
1273	נועם שיח; שיח ערב [עהש"ס]	ר' יוסף חיים שניאור קוטלר ב"ר אהרן	ה'תרעח
1274	ארזא דבי רב; מאורי שערים; ראשי שערים	ר' לייב [אריה זאב] גורביץ ב"ר משה אהרן	ה'תרסו
1275	משנת יעבץ	ר' יעקב בצלאל ז'ולטי ב"ר משה אריה	ה'תרפג
1276	דרכי מוסר; פרי יעקב	ר' יעקב אריה ניימן ב"ר אברהם	ה'תרסג
1277	רבי ישראל אבוחצירא (באבא סאלי)	ר' ישראל אבוחצירא ב"ר מסעוד	ה'תרנ
1278	תורה שלמה [עה"ת]; מפענח צפונות ⁴³⁷	ר' מנחם מנדל כשר ב"ר יצחק פרץ	ה'תרנה
1279	בית מרדכי [שו"ת, ובסופו פרשת מרדכי"]	ר' מרדכי פוגלמן ב"ר מנחם נחום	ה'תרנט
1280	ויען יוסף [שו"ת]; ויחי יוסף (פאפא)	ר' יוסף גרינוולד ב"ר יעקב יחזקיה	ה'תרסה
1281	קהלות יעקב ⁴³⁸ (סטייפלער)	ר' יעקב ישראל קנייבסקי ב"ר חיים פרץ	ה'תרנט
1282	אמת ליעקב; עיונים במקרא	ר' יעקב קמינצקי ב"ר בנימין	ה'תרנא
1283	אגרות משה; דברות משה; דרש משה	ר' משה פיינשטיין ב"ר דוד	ה'תרנה
1284	דרך ישרה	ר' יצחק ידידיה פרנקל ב"ר אהרן	ה'תרעד
1285	הגיוני מוסר	ר' אליעזר בן ציון ברוק ב"ר בנימין	ה'תרסו
1286	שפתי חיים	ר' חיים פרידלנדר ב"ר משה	ה'תרפג
1287	עבודת לוי; שיחות לוי; משאת לוי [על מנ"ח]	ר' יעקב יצחק רודרמן ב"ר יהודה לייב	ה'תרסא
1288	חי' רבי נחום; שיעורי רבי נחום	ר' נחום פרצוביץ ב"ר אריה צבי	ה'תרפג
1289	ברכת משה (לעלוב [קרלין-לעלוב])	ר' משה מרדכי בידרמן ב"ר שמעון נתן נטע	ה'תרסז
1290	רבי מאיר חדש ⁴³⁹	ר' מאיר חדש ב"ר בן ציון	ה'תרנח
1291	מנחת יצחק; דברי יצחק	ר' יצחק יעקב וייס ב"ר יוסף יהודה	ה'תרסא-ב
1292	בצל החכמה	ר' בצלאל שטרן ב"ר אברהם	ה'תרעא
1293	כור המבחן; ושב ורפא לו	ר' רפאל יונה טיקוצ'נסקי ב"ר ישראל מאיר	ה'תרצו
1294	בית הלחמי	ר' יהושע סג"ל דייטש ב"ר חיים יהודה	ה'תשנ
1295	רבי יצחק פרידמן (בוהוש)	ר' יצחק פרידמן ב"ר שלום יוסף	ה'תרפא
1296	קול יהודה	ר' יהודה יהושע חיים צדקה ב"ר שאול	ה'תרע
1297	הגהות לריטב"א [עמ"ס יבמות ונדרים]	ר' [רפאל] אהרן יפהץ ב"ר יעקב חיים	ה'תשה
1298	משפטי שמואל; יקר תפארת; בירורי הלכות	ר' שמואל ברוך ורנר ב"ר חנוך העניך	ה'תרעא
1299	בין המשפטים	ר' ראובן פיין ב"ר שבתי	ה'תרפד
1300	קיצור שו"ע [הל' י"ד]; אור אהרן [עהש"ס]	ר' אהרן פפויפר ב"ר יעקב	ה'תשט
1301	מצור דבש [עה"ת]	ר' דב זאב שטיינהויז	ה'תשנג
1302	שפע חיים ⁴⁴⁰ (קלויזנבורג-צאנז)	ר' יקותיאל יהודה הלברשטם ב"ר צבי הירש	ה'תרסה
1303	חקרי זמנים; ללשונות הרמב"ם	ר' אלתר הלוי הילביץ ב"ר מנחם מנדל	ה'תרסו

⁴³⁶ הוציא לאור ראשונים רבים ע"פ השוואה לכתבי יד, בתוספת הערותיו והגהותיו, מהם: בית הבחירה למאירי; חי' הראב"ד למסכת ע"ז; חי' הר"ן למסכת ב"ב; חי' הרשב"א למסכת שבועות; ר' משה קזיס למסכת מדות, ועוד.

⁴³⁷ ספריו הנוספים של רמ"מ כשר: ארבעת הרועים; גמרא שלמה; דברי מנחם [שו"ת]; האדם על הירח; חמי טבריה; כוס חמישי; הרמב"ם ומכילתא דרשב"י; קו התאריך הישראלי [בעריכת ר"ז קורן]. כן כתב ספרים בשיתוף עם ת"ח אחרים: הגדה שלמה [על הגדש"פ, עם ר"ש אשכנזי]; התקופה הגדולה [עם ר"ב נאה]; שרי האלף [עם ר"ד מנדלבוים]. כמו כן ערך ספרים וירחונים שונים.

⁴³⁸ ספריו הנוספים של הסטייפלער: ברכת פרץ; חיי עולם; שיעורין של תורה; שערי תבונה; קריינא דאגרתא.

⁴³⁹ דברי תורתו של ר' מאיר חדש נקבצו ע"י תלמידיו בספרים: אור חדש; אור מאיר; אור עולם; מאורות; מאיר נתיבות; קובץ שיחות וועדים; קונטרס חנוכה/פורים/פסח/תלמידיו של אברהם אבינו.

⁴⁴⁰ מספריו הנוספים של האדמו"ר מקלויזנבורג: דברי יציב [שו"ת]; דרך חיים; הליכות חיים; יציב פתגם; מנחת יהודה וירושלים; עץ חיים; שפע טהרה.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1304	מנחת שלמה ⁴⁴¹	ר' שלמה זלמן אויערבאך ב"ר חיים יהודה לייב	ה'תרע
1305	נפש חיה	ר' רפאל כדיר צבאן ב"ר יעקב	ה'תרע
1306	פני מנחם (גור) ⁴⁴²	ר' פנחס מנחם אלתר ב"ר אברהם מרדכי	ה'תרפ
1307	ח' רבי ראובן יוסף	ר' ראובן יוסף גרשונוביץ ב"ר אברהם יצחק	ה'תשנ
1308	רבי משה אריה פריינד (רמ"א)	ר' משה אריה פריינד ב"ר ישראל	ה'תשנ
1309	רבי יחיא אלשיך	ר' יחיא הלוי אלשיך ב"ר נתנאל	ה'תשנ
1310	כנסת אברהם	ר' אברהם יהודה פרבשטיין ב"ר יעקב	ה'תרעז
1311	דרשות המגיד (ר' שבתי יודלביץ)	ר' שבתי בנימין יודלביץ ב"ר שמואל אהרן	ה'תרפ
1312	שם טוב; החיים והשלום; קיץ המזבח	ר' חיים כסאר ב"ר שמואל	ה'תרס
1313	לב שלום; שאל אביך ויגדך	ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון ב"ר יצחק	ה'תרעג
1314	אור לציון	ר' בן ציון אבא שאול ב"ר אליהו	ה'תרפד
1315	ישועת דוד; שיעורי מרן ראש הישיבה	ר' (יהושע) דוד פוברסקי ב"ר שלום קוסטנוביץ ⁴⁴³	ה'תרסב
1316	עשה לך רב; מקור חיים ⁴⁴⁴	ר' חיים דוד הלוי ב"ר משה	ה'תרפד
1317	באר המלך [על הרמב"ם]	ר' אברהם דוד רוזנטאל ב"ר חיים שלמה	ה'תרסד
1318	משאת המלך	ר' שמעון משה דיסקין ב"ר יהושע זליג	ה'תרצב
1319	לקט רשימות	ר' נתן מאיר ווכטפויגל	ה'תשנ
1320	רבי יצחק אייזיק (זוטשקא)	ר' יצחק אייזיק רוזנבוים, ב"ר אתמר (נדבורנא)	ה'תרס
1321	נתיבות שלום (סלונים) ⁴⁴⁵	ר' שלום נח ברזובסקי ב"ר משה אברהם	ה'תרעא
1322	שם דרך; חבר מאמרי התורה	ר' שמחה (זיסל) מרדכי זיסקינד ברוידא ב"ר אברהם	ה'תרעב
1323	שרגא המאיר	ר' שרגא פיוויש שניעעבאלג ב"ר דוד צבי	ה'תרפט
1324	תורת אביגדור; לב אביגדור ⁴⁴⁶	ר' אביגדור הכהן מילר	ה'תרסח
1325	דעת סופרים [על תנ"ך]	ר' חיים דוב רבינוביץ ב"ר שרגא	ה'תרעא
1326	נתיבות מרדכי; פרקי אמונה/מועד/תורה	ר' מרדכי גיפטר ב"ר ישראל	ה'תרעו-ז
1327	ספר התשובה; דברי יוסף ⁴⁴⁷	ר' יוסף כהן ב"ר שמואל דוד	ה'תרעז
1328	שערים בתפילה ⁴⁴⁸	ר' שמשון דוד פינקוס ב"ר חיים אברהם	ה'תשד
1329	אבי עזרי [מתורתו גם בספרי תלמידים]	ר' אלעזר מנחם מן שך ב"ר עזריאל	ה'תרנח

⁴⁴¹ ספריו הנוספים של רש"ז אויערבאך: מאורי אש; מעדני ארץ; שב שמעתתא עם באורים [נד' קודם לכן כ"אגרא דשמעתתא]. אחרי פטירתו יצאו לאור: הליכות שלמה [ע"י נכדיו ר"י טרגר ור"א אוירבך, מתוך ספריו, ספרי תלמידיו, וכת"י]; מעדני שלמה [ע"י ר"י פריד]; עטרת שלמה [מכתביו ומאמריו בענייני חשמהל וטכנולוגיה, בהוצאת המכון הטכנולוגי להלכה י-ם]; שלחן שלמה [ע"י רש"ב ליזרון]. כן יצאו לאור ספרים שונים ע"י תלמידיו בהם לוקטו פסקיו שבכתב ושבע"פ. ספרים על פי פסקיו ובפיקוחו: שמירת שבת כהלכתה [מאת ר"י נויבירט]; יום טוב שני כהלכתו [מאת ר"י פריד]; נשמת אברהם [מאת פרופ' ר"א סופר אברהם].

⁴⁴² מספריו הנוספים של ה"פני מנחם": אוצר דרשות ומאמרים; אוצר מכתבים; מצותיך שעשעי [עניני בר מצוה]; פני מלך [עניני נישואין]; פני משנה [אגרות]; פנינים נחמדים בענייני פורים; שולי הגיליון [הגהות]; תורתך שעשעי.

⁴⁴³ בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, ר' דוד הבריה את הגבול כדי להגיע לפולטבה, שם שהתה ישיבת מיר. הוא השתמש לצורך כך בדרכון של אדם ששמו יהושע פוברסקי, ומאז החליף את שמו לפוברסקי. מספריו תלמידיו הנוספים: מוסר ודעת; משכיל לדוד.

⁴⁴⁴ ספריו הנוספים של הרב הלוי [רבה של ת"א וראשל"צ]: בין ישראל לעמים; דבר המשפט; דת ומדינה; מפתחות הזוהר ורעיונותיו; תורת חיים.

⁴⁴⁵ ספריו הנוספים של בעל ה"נתיבות שלום" מסלונים: בחכמה יבנה בית; בנתיבי עולם הישיבה; דברי שלום ואמת; ההרוגה עליך; קובץ שיחות למשמרת הראשונה.

⁴⁴⁶ מספריו הנוספים של ר' אביגדור מילר: אור עולם; עם סגולה; נתנני שוממה; עורו ישנים; עשן הכבשן; שערי אורה; תפלת אביגדור עם פירוש הללי נפשי. כמו כן חיבר ספרים רבים באנגלית.

⁴⁴⁷ כמו כן כתב ר' יוסף כהן הערות לספרים: "מקראי קודש" [לרצ"פ פרנק]; "עטרת צבי" [מדרשים ומאמרי חז"ל על ההפטרות, ליקט ר"צ גולדברג]. כמו כן ערך חלק מכרכי "הלכה פסוקה", על סדר שו"ע חו"מ.

⁴⁴⁸ ספריו הנוספים של הר' פינקוס: שבת מלכתא; תפארת תורה. ספרים ששכתבו מקלטות דרשותיו: אהל מרים; ברכות בחשבון; נפש חיה; נפש שמשון; שיחות רבי שמשון דוד פינקוס; תפארת אבות; תפארת שמשון.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1330	משנת טוביה; טוב דעת	ר' זלמן רוטברג ב"ר טוביה	ה'תרעג
1331	רבי חיים קרייזוורטה (גאב"ד אנטוורפן)	ר' חיים קרייזוורט ב"ר אברהם יוסף	ה'תרפ
1332	שעורי רבנו יחיאל מיכל; חי' הגר"מ	ר' יחיאל מיכל פיינשטיין ב"ר אברהם יצחק	ה'תרסו
1333	תבואות שמש [ש"ת] ⁴⁴⁹	ר' שלום משאש ב"ר מימון	ה'תרסט
1334	חיי נפש	ר' ישראל אריה זלמנוביץ ב"ר שמואל נטע	ה'תרעז
1335	רבי משה דושינסקי (דושינסקיא)	ר' ישראל משה דושינסקיא ב"ר יוסף צבי	ה'תרפב
1336	מנחת אליהו [עהש"ס]; מחנה יצחק [עה"ת]	ר' יצחק קולין, ב"ר דוד נחמן קולידצקי	ה'תרפב
1337	אבן ישראל	ר' ישראל יעקב פישר ב"ר אהרן	ה'תרפה
1338	קול אריה	ר' אריה לייב בקשט ב"ר יעקב יהושע	ה'תרעח
1339	איפה חצאי האותיות של התורה ⁴⁵⁰	ר' יצחק יוסף זילבר ב"ר בן ציון חיים	ה'תרעז
1340	קנין תורה בהלכה; קנין תורה בשמעתא	ר' אברהם דוד הורוויץ	
1341	רבי שמעון נתן נטע (לעלוב)	ר' שמעון נתן נטע בידמן	
1342	עלי שור ⁴⁵¹	ר' שלמה וולבה ב"ר משה	ה'תרעה
1343	עיון התלמוד	ר' אבא מרדכי ברמן ב"ר שאול	ה'תרעט
1344	אמרי מנחם (אלכסנדר)	ר' אברהם מנחם דנציגר ב"ר יהודה משה	ה'תרפג
1345	אשר לשלמה	ר' מרדכי שלמה ברמן ב"ר יצחק יהודה	ה'תרצ
1346	עבודת חיים; בינת חיים	ר' חיים הכהן קמיל ב"ר יעקב	ה'תרצג
1347	פתחי עולם; קדושת יצחק	ר' יצחק כדורי ב"ר זאב	ה'תרנט (בערך)
1348	קונטרס הביאורים; שערי שמועות	ר' משה שמואל שפירא ב"ר אריה	ה'תרעז
1349	דברי משה [ש"ת]	ר' משה הברשטאם, ב"ר יעקב (טשאקאווא)	ה'תרצו
1350	דברי יעקב ⁴⁵²	ר' יעקב לב ב"ר יוסף	
1351	ציץ אליעזר; שביתת הים; הלכות מדינה	ר' אליעזר יהודה ולדנברג ב"ר יעקב גדליהו	ה'תרעב
1352	בנתיבות האמונה	ר' צבי הירש מרקוביץ ב"ר שמואל	
1353	אז נדברו ⁴⁵³	ר' בנימין יהושע זילבר ב"ר ברוך	ה'תרסו
1354	שלום יהודה	ר' אליעזר מנוח פלצינסקי ב"ר שלמה יהודה לייב	ה'תרעב
1355	קנה בשם	ר' מאיר ברנדסדורפר ב"ר שלמה	ה'תרצד
1356	משנת יעקב [על הרמב"ם]	ר' יעקב ניסן רוזנטל ב"ר אברהם דוד	ה'תרפד
1357	מאמר מרדכי ⁴⁵⁴	ר' מרדכי צמח אליהו ב"ר סלמאן	ה'תרפט
1358	עיני ישראל (ר' ישראל אֶלָה)	ר' ישראל אליהו ויינטרויב ב"ר אליעזר זיסקינד	ה'תרצב
1359	משמר הלוי ⁴⁵⁵	ר' משה מרדכי הלוי שולזינגר ב"ר יצחק	ה'תשא

- ⁴⁴⁹ הרב משאש חיבר ספרים שונים המשלבים בשמם שמ"ש. מספריו הנוספים: בית שמש; וחם השמש [עה"ת]; מזרח שמש; שמש ומגן. דרושה הבחנה שלא להחליפו בסבו: ר' שלום ב"ר זכרי משאש, בעמח"ס שו"ת דברי שלום.
- ⁴⁵⁰ הרב זילבר [מקיים ארגון "תולדות ישורון"] חיבר גם: חשבון שבעים שנות שמיטה ויובל שלא נשמרו.
- ⁴⁵¹ ספריו הנוספים של הרב וולבה: בין ששת לעשור [מאוחר יותר נקרא "עולם הידידות", ויו"ל בתוספת הנספח "שלהבתיה" שהוסב ל"אור לשב"]; האדם ביקר; המצוות השקולות; זריעה ובנין בחינוך; פרקי קנין דעת. לאחר פטירתו הופיעו הספרים: מאמרי ימי הרצון; דעת שלמה; אגרות וכתבים.
- ⁴⁵² מספריו הנוספים של ר' יעקב לב: אפריון יוסף; השג יד; נטעי שושנה; עבודת הפסח.
- ⁴⁵³ ספריו הנוספים של ר' בנימין זילבר: בית ברוך [על החיי אדם]; ברית עולם; מקור הלכה; משנת בנימין; פי' על ספרי רבנו יונה [שערי תשובה, שערי העבודה, אגרת התשובה, ספר היראה]; שביתת הארץ; תורת ההסתכלות; תורת השביעית.
- ⁴⁵⁴ "מאמר מרדכי" זהו שם כולל של כמה מספריו. ספריו הנוספים של הרב מרדכי אליהו: אמרי מרדכי; דברי מרדכי; דרך התורה; דרכי הלכה [הערות על ספר קצוש"ע]; דרכי טהרה [יצא גם במהדורה מקוצרת "קיצור דרכי טהרה"]; מן המותר בפיק; שו"ת הרב הראשי. כן נדפסו סידורים ומחזוריים עם פסקי הלכה ממנו.
- ⁴⁵⁵ מספריו הנוספים של הרב שולזינגר: פניני רבנו האבי עזרי; פניני רבנו הגרי"ז; פניני רבנו הקהלות יעקב; פניני רבנו יחזקאל [על ר"י אברמסקין]. תלמידיו הוציאו לאור: דרשות משמר הלוי; שיעורי משמר הלוי [עהש"ס].

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1360	משנה הלכות [שו"ת; פי' לבה"ג] ⁴⁵⁶ (אונגוואר)	ר' מנשה קליין (מנשה הקטן), ב"ר אליעזר זאב	ה'תרפג
1361	שכר שכיר	ר' יששכר מאיר ב"ר יעקב	ה'תרפז
1362	מנחת יהודה; עמק השער; אמרי דעת	ר' מיכל יהודה ליפקוביץ ב"ר משה דוד	ה'תרעד
1363	להורות נתן; נתן פרי; טל נתן	ר' נתן גשטטנר [געשטעטנער] ב"ר עמרם	ה'תרצב
1364	אבני ישפה ⁴⁵⁷	ר' ישראל פסח פיינהנדלר ב"ר יוסף	ה'תשעה
1365	קובץ תשובות; הערות; הגדש"פ ⁴⁵⁸	ר' יוסף שלום אלישיב ב"ר אברהם	ה'תרע
1366	אמרי חיים ⁴⁵⁹	ר' חיים פינחס שיינברג ב"ר יעקב יצחק	ה'תרע
1367	גידולי מוסר [כתבי תלמידים]	ר' גדליה אייזמן	ה'תרע
1368	ארחות ישרים [חיבר ספרים רבים נוספים]	ר' שאול וגשל ב"ר יהושע אהרן	ה'תרפה
1369	חידושי בתרא	ר' חיים דוב אלטוסקי ב"ר יהודה	ה'תרפז
1370	באר מרים; יד מלך; די באר; סוכת דוד; תהלה לדוד	ר' דוד יצחק מן ב"ר מרדכי	ה'תשד
1371	שמירת שבת כהלכתה; אוהל שרה	ר' יהושע ישעיה נויבירט ב"ר אהרן	ה'תרפז
1372	פתחי חושן; ברית יהודה [ריבית] ⁴⁶⁰	ר' יעקב ישעיה בלוי ב"ר ברוך יהודה	ה'תרפט
1373	איפה שלמה [על פי הגר"א] ⁴⁶¹	ר' שלמה לייב ברעוודה ב"ר משה יצחק	ה'תרצא
1374	חדר הורתי; בני ראם	ר' אברהם גנחובסקי ב"ר אליהו משה	ה'תרצז
1375	יביע אומר; חזון עובדיה ⁴⁶²	ר' עובדיה יוסף, ב"ר יעקב עובדיה	ה'תרפא
1376	אור החמה [על: ש"ס; עה"ת; סידור; שרע; משיב; הגש"פ]	ר' זונדל קרויזר ב"ר אליהו צבי [הירש]	ה'תרפד
1377	שבט הלוי ⁴⁶³	ר' שמואל הלוי ואזנר ב"ר יוסף צבי	ה'תרעב
1378	אילת השחר [עה"ת ועה"ש] ⁴⁶⁴ (הגרא"ל)	ר' אהרן יהודה לייב שטיינמן ב"ר נח צבי	ה'תרעד
1379	משנת יוסף [עמ"ס שביעית; שו"ת; עה"ת ועוד]	ר' יוסף ליברמן ב"ר טוביה	ה'תרעט

⁴⁵⁶ ספריו הנוספים של גאב"ד אונגוואר: אום אני חומה; בית רחל; גט המעושה בערכאות; חידושי משנה [עה"ש"ס]; ימי משנה; מגיד משנה [עה"ת]; מל ולא פרע; מצות המלך [על תרי"ג מצוות]; ספר הקנינים [על פרק "קנין תורה"]; פרסומי ניסא; פתשגן הכתב [ביאור ל"איגרת התשובה"]; פני משנה [חילופי מכתבים עם מחותנו ה"פני מנחם" מגור]; קהילות ישראל [חילופי מכתבים עם ה"סטייפלער"], ועוד ספרים וביאורים שונים. מלבד זאת פרסם מאמרים בקבצים שיצאו על ידי ישיבתו "בית שערים": שערי הלכות, משנת הישיבה, משנת השבת ומשנת התורה.

⁴⁵⁷ ספריו הנוספים של רי"פ פיינהנדלר: משלי מוסר; בני חביבי; רעים אהובים, ועוד.

⁴⁵⁸ מספריו הנוספים של הגרי"ש אלישיב: דברי אגדה [על אגדות חז"ל]. כן חוברו ספרים נוספים ע"י תלמידיו של הגריש"א, בהם נקבצו שיעוריו ופסקיו, מהם: אשרי האיש [רי"פ פיינהנדלר]; וישמע משה [ר"מ פריד]; ידון משה [רי"מ קופילוביץ]; ישא יוסף [שו"ת, ר"י אפרתי]; ישיב משה [ר"מ טורעצקי]; משנת הגרי"ש; מפי האיש [ר"מ ישראלזון]; פניני תפילה, פניני שבע ברכות, ופניני חנוכה [רב"צ הכהן קוק]; שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב [ברכות, רב"צ הכהן קוק].

⁴⁵⁹ שאר ספרי הרב שיינברג: אגרא דשמעתא; דרך אמונה וביטחון; טבעת החושן; מילואי אבן; משמרת חיים; נתיבות חיים; שעורי רבי חיים פנחס.

⁴⁶⁰ חיבוריו הנוספים של רי"י בלוי: חובת הדר; חנוך לנער; לקט העומר [הל' חלה]; מלבושי ישע [הל' שעטנז]; נתיבות שבת [הל' הוצאה ועירוב]; צדקה ומשפט; פתחי מקוואות.

⁴⁶¹ מחיבוריו הנוספים של הרב ברעוודה: יבנה המקדש; לב שלמה [הו"ל בני משפחתו]; להודות ולהלל; ליל שימורים; עמלה של תורה; קיימו וקיבלו.

⁴⁶² מספריו הנוספים של הרב עובדיה: הליכות עולם; יחווה דעת; לזית חן; מאור ישראל; קול סיני; ענף עץ אבות. הגרע"י השלים את ספר כף החיים (יו"ד), על פי בקשת משפחת המחבר - ר"ח סופר. כמו כן, יצא לאור על ידי מוסד הרב קוק הספר "משא עובדיה" המכיל את נאומיו שנאמרו במוסד. כן יצא לאור ספר "פיתוחי חותם" - מפתחות לכל ספרי הגרע"י על פי סדר השו"ע. כן נדפסו סידורים ומחזורים עם פסקיו. על אודות שמו ראה נספח כו.

⁴⁶³ מכון "מעיינות הלוי", בשלבי הוצאה לאור של שיעוריו, וחלקם כבר ראו את אור הדפוס. כתב קינה לזכר השואה הנאמרת בתשעה באב - "אש תוקד בקרבי". שנת הלידה, מבוססת על הפירסום בגליון "הלכה ומעשה" בשנת תשע"ב, שמקורביו חגגו עמו את גיל 100. אכן, באגרון מופיע שנת תרע"ג, ובפרוייקט השו"ת שנת תרע"ד.

⁴⁶⁴ מספריו הנוספים של הגרא"ל: חסד ומשפט; טהרת הבית; ימלא פי תהילתך; לקט דברי חיזוק; מפקודיך אתבונן; עזי ומגיני; פרי עץ הגן. כן יצאו לאור ספרים שונים מכתבי תלמידים.

סדר הדורות

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1380	ר' דוד חיים שלוש ב"ר יוסף	ה'תרפ	-----
1381	ר' ירחמיאל גרשון אדלשטיין ב"ר צבי יהודה	ה'תרפג	-----
1382	ר' חיים שאול גריינמן ב"ר שמואל	ה'תרפא-ד	-----
1383	ר' יעקב אדלשטיין ב"ר צבי יהודה	ה'תרפד	-----
1384	ר' יעקב ניסן רוזנטל ב"ר אברהם דוד	ה'תרפד	-----
1385	ר' שמריהו יוסף נסים קרליץ ב"ר נחום מאיר	ה'תרפו	-----
1386	ר' משה שטרנבוך ב"ר אשר	ה'תרפו	-----
1387	ר' שריה דבליצקי ב"ר בצלאל יעקב	ה'תרפו	-----
1388	ר' שמריהו יוסף חיים קנייבסקי ב"ר יעקב ישראל	ה'תרפח	-----
1389	ר' ברוך מרדכי אזרחי ב"ר ישראל	ה'תרפט	-----
1390	ר' אברהם ארלנגר ב"ר שמשון	ה'תרפט (בערך)	-----
1391	ר' דוד פיינשטיין ב"ר משה	ה'תרפט	-----
1392	ר' ברוך דב (ר' בערל) פוברסקי ב"ר דוד	ה'תרצא	-----
1393	ר' שמואל אויערבאך ב"ר שלמה זלמן	ה'תרצב	-----
1394	ר' אברהם נח גרבוז ב"ר אפרים זאב	ה'תרצג	-----
1395	ר' יצחק זילברשטיין ב"ר דוד יוסף	ה'תרצד	-----
1396	ר' אביגדור יחזקאל הלוי נבנצל ב"ר יצחק	ה'תרצה	-----
1397	ר' בצלאל שמחה מנחם (בש"ס) בן ציון רבינוביץ ב"ר יחיאל יהושע	ה'תרצה	-----
1398	ר' עזריאל אויערבאך ב"ר שלמה זלמן	ה'תרצח	-----
1399	ר' נתן צבי זוכובסקי ב"ר חיים דב	ה'תרצח	-----
1400	ר' יואל שוורץ ב"ר אהרן	ה'תש	-----

- ⁴⁶⁵ מספריו הנוספים של הרב שלוש: אור חדש [עה"ת]; איילת השחר [על מגילת אסתר]; נדחי ישראל יכנס [על יהודי חב"ש (אתיופיה)]; מכתם לדוד [על תהלים]; משכיל לדוד; פירושים לסליחות ומחזורים ["מכתב לדוד" ו"כתר מלכות"]; שושנים לדוד.
- ⁴⁶⁶ ספריו הנוספים של ר"ג אידלשטיין, נכתבו ע"י תלמידים, ומהם: אסיפת שמועות; דרכה של תורה; הערות וביאורים [על טהרות]; חותמו של כהן גדול; מראי מקומות; ענני כבוד; פתגם המלך; קונטרס דעת מבינים; קונטרס מוחזקות ותפיסה; שיעורי רבי גרשון.
- ⁴⁶⁷ ספריו של ר"י אידלשטיין, יצאו ע"י תלמידים, ומהם: בעקבי תודה; לקט שיחות וביאורים; שיעורי הגר"י אדלשטיין.
- ⁴⁶⁸ ר' משה שטרנבוך חיבר ספרים נוספים רבים, מהם: אורחות הבית; ברכת החמה - דינים, הערות ומנהגים; דע מה שתשיב; דת והלכה; הגדה של פסח - מועדים וזמנים; הדרך לתשובה; הלכות הגר"א ומנהגיו; חכמה ודעת; טעם ודעת; סת"ם כהלכתן; ערב פסח שחל בשבת ופורים משולש; פשט ועיון; תשובות והנהגות.
- ⁴⁶⁹ מספריו הנוספים של ר"ש דבליצקי: אוצר נחמד; איגרתא חדא; אם למקרא; ארבעה ספרים נפתחים; ארי במסתרים; ביאורים לכתבי הרש"ש; בינו שנות דור ודור; בריתי יעקב; דיני ארבע תעניות ציבור הקבועים; דיני תשעה באב שחל ביום א' ודיני שבת שלפניו; דרוש דרש; האגרת הזאת; ובכן צדיקים; וזרח השמש; זכרון בצלאל; חוקת עולם; י"ג מאמרות; יעננו בקול; ירושלים הרים סביב לה; לנפש תדרשנו; מחשבת בצלאל; מצבת אבן; משוש כל הארץ; מתי מלחמה; סכותה לראשי; פאר יעקב; פורים משולש; פלגי מים; פתח עינים החדש [ביאור על כוונות האריז"ל שבסידור הרש"ש]; קונטרס אחר כתלנו [דיני קריעה על העיר והמקדש]; קונטרס התשובה; קיצור הלכות מועדים; שובע שמחות; שנת תשמ"א למנהגיה; תנאים טובים; תקון חצות כסדר האריז"ל; תקון תפלה.
- ⁴⁷⁰ ר"ח קנייבסקי חיבר ספרים רבים, ביניהם: ארחות יושר; ביאורים על 'מסכתות קטנות'; בשער המלך; דרך אמונה; דרך חכמה; טעמא דקרא; ישוב הדעת; למכסה עתיק; נחל איתן; פירוש על הירושלמי; קרית מלך; שונה הלכות; שיח השדה; שערי אמונה; שקל הקודש. כן הגיה את פ' הרוקח לבראשית. [וכן הוציא מכת"י את הגהותיו לאוצר מדרשים אייזנשטיין, וכן מקורות למ"ר ולספר הישר ול"יפה מהישועה" לרבינו ניסים]. בספר "דעת נוטה", נקבצו תשובות הלכתיות שלו בתוספת מראי מקומות שהוסיף צוות עורכים בראשות בנו ר' יצחק שאול. כן נדפסו ספרים רבים הכוללים תשובות ממנו לשאלות מחבריהם.
- ⁴⁷¹ בנוסף, ר"א ארלנגר הו"ל: שערי תשובה [עם "מאור השער"]; מסילת ישרים [עם "מאור המסילה"].
- ⁴⁷² ספריו הנוספים של ר"ד פיינשטיין: קול דודי [הגדש"פ; מגילת אסתר; מגילת רות; עה"ת]; לוח שנה יהודי, עם דינים ומנהגים.
- ⁴⁷³ תורת היולדת חובר בשיתוף עם ד"ר ר' משה ב"ר יוסף רוטשילד. מספריו הנוספים של ר"י זילברשטיין: מלכים אמניך [מלכים אומניך]; שבת שבתון; שיעורי תורה לרופאים. תלמידו, רמ"מ צורן, קיבץ ועיבד את שיחותיו בספרים: ברכי נפשי; טובך יביעו; עלינו לשבת.
- ⁴⁷⁴ מספריו הנוספים של הרב נבנצל: ירושלים במועדיה; מציון מכלל יופי; סבו ציון.

שם ספר	מחבר	לידה	פטירה
1401 ברכת כהן; פלאות עדותיך	ר' ברוך שמואל הכהן דויטש ב"ר בנימין זאב	ה'תשג	-----
1402 אהבת שלום ⁴⁷⁵	ר' יעקב הלל ב"ר משה	ה'תשה	-----
1403 קונטרס שיעורים; זרע הילולים	ר' אשר הכהן דויטש ב"ר בנימין זאב	ה'תשו	-----
1404 מבשרת ציון [שו"ת] ⁴⁷⁶	ר' בן ציון מוצפי ב"ר סלמן	ה'תשו	-----
1405 מדה טובה; קיום שטרות ⁴⁷⁷	ר' דוד כהן ב"ר יוסף	ה'תשי	-----
1406 רבי מרדכי גרוס ⁴⁷⁸	ר' מרדכי גרוס ב"ר צדוק	ה'תשיא	-----
1407 בני יעקב ⁴⁷⁹	ר' יעקב שכנזי	ה'תשיא	-----
1408 שולחן ערוך המקוצר ⁴⁸⁰	ר' יצחק רצאבי ב"ר (נחום) ניסים	ה'תשיג	-----
1409 מנחת אשר	ר' אשר זעליג וייס ב"ר משה	ה'תשיג	-----

⁴⁷⁵ מספריו הנוספים של הר' הלל: אספקלריא דנהרא [על הקדמת רחובות הנהר לרש"ש, מכיל ביאור רהוט "נהרא ופשטא", ועיונים וביאורים "מעמקי הים"]; בנין אריאל פתח שער השמים; גלי הים [על שער הכוונות לאריז"ל ונהר שלום וסידור הכוונות לרש"ש]; הבן בחכמה; וישב הים [שו"ת]; ושבתה הארץ; סידור כוונות אהבת שלום; עד הגל הזה [על יום ל"ג בעומר]; עמודי הוראה; רוח הים; רני עקרה; שפת הים; שורשי הים [על "עץ חיים" למהר"ח]; תמים תהיה; תקנת השבים. כן יצאו לאור ספרים רבים על ידי חברי המכון של ישיבתו "חברת אהבת שלום".

⁴⁷⁶ ספריו הנוספים של הרב מוצפי: אורחות ציון; שופר בציון; שיבת ציון; קדוש בציון; קדושת בתי כנסיות. כן חיבר את "עולמו של צדיק" - על חייו ופועלו של אביו, רבי סלמאן מוצפי, ואת "דורש טוב לעמו" - סיפורים על חכמי ישראל [בעיקר מבגדד]. כמו כן, תרגם מערבית את הספר "חוקי הנשים" [קאנון אל נסא"], של ה"בן איש חי".

⁴⁷⁷ ספריו הנוספים של ר' דוד כהן: ביאור הגר"א לשיר השירים; הוצאות שבת; זמן שמחתנו; חוקת הפסח; ימי חנוכה; ימי הפורים; לדוד מכתם [שיעורים, נכתב ע"י ר"ש כהן]; מזמור לדוד.

⁴⁷⁸ מספריו של ר"מ גרוס: אגרתא דחזוונא; אור לארבעה עשר [עניני בר מצוה]; אום אני חומה; בדמיך חיי; ביום חתונתו; ברית זו תורה; הכל יודוך; הכל ירוממוך; הכל ישבחוך [על פרק שירה]; הקללה לברכה; ובשנה החמישית; והיה מחניך קדוש; כלולות חתנים; כרם שלמה [השלמה לפרדס שמחה]; למען פארך; מחשבה אחת; מנוחת אמת; משפט האבידה; פרדס שמחה [על הל' טהרה]; קונטרס מילי דבי הילולא; שבוע וישוע הבן; שבת כלה מלכתא; שמא גרים; תורת הדרך. כן חיבר יחד עם רב"מ שנקר ספר "שיעורי שבט הלוי" [שיעורי ר"ש ואזנר]. מדברי תורתו שנקבצו ע"י שומעי לקחו: קובץ פסקים ותשובות [על אלול-תשרי]; שיעורי טהרה; שיעורי שביעית.

⁴⁷⁹ מספריו של הרב שכנזי: חינוך ילדים; טהרת יעקב; נעימות נצח; קול יעקב; שושנת העמקים.

⁴⁸⁰ הרב רצאבי חיבר ספרים רבים, כן ישנם חיבורים שונים שנכתבו על ידי שומעי ליקחו. מספריו: בארות יצחק; עולת יצחק [שו"ת]; תולדות יצחק; אופן המרכבה [קבלה]; טופס כתובות; נפלאות מתורתך; עצי עולה; צניעות בת ישראל; תגא דאורייתא.

נספחים

א. השלמה לערך: בה"ג

על ההתייחסות לפסקי הבה"ג: כתב הרמב"ן בהקדמת ספריו (ראה: ספר המלחמות – הקדמה; השגות הרמב"ן לשהמ"צ – הקדמה [הובא בש"ך חר"מ סי' מה ס"ק כג]), שהוא מצטער תמיד ליישב דברי בה"ג שכל דבריו הוא דברי קבלה מחכמי הש"ס. כן כתב הש"ך (יר"ד סי' כה ס"ק ב): "וכמה פעמים מצינו שהתוס' וכל הפוסקים חששו לדברי בה"ג, אפילו היכא דלא מסתברא טעמיה, אפילו להקל, מפני שכל דבריו דברי קבלה".

ב. השלמה לערך: אזהרות אתה הנחלת

"אזהרות" הן פיוטים לחג השבועות העוסקים במניין תרי"ג המצוות. מנהג זה היה קיים החל מימי רב סעדיה גאון. אזהרות "אתה הנחלת" נדפסו במחזורי במחזורי אשכנז במוסף יום ראשון של שבועות. בספרד חוברו אזהרות רבות ע"י משוררים שאינם רבנים, דבר אשר ביקרו הרמב"ם בהקדמתו לשהמ"צ. לגבי מקור הכינוי קיימות שתי גישות: האחת, המונח "אזהרה" משמש בלשון חז"ל לציון איסור בתורה, ומכאן פיוט העוסק במנין המצוות, הכוללות 365 איסורים לעומת 248 מצוות עשה, מכונה על שם הרוב. השניה, ערכה המספרי בגימטריה של המילה אזהרה = 613, כמניין המצוות.

ג. השלמה לערך: גדולי לותיר

רבנו גרשום מאור הגולה יסד את ישיבת חכמי לותיר. מתלמידיו אשר נמנים על גדולי לותיר: ר' אלעזר הגדול [עמד בראשות הישיבה לאחר פטירת רגמ"ה]; ר' שמעון הגדול ממגנצא; ר' שלמה הבבלי; ר' קלונימוס, אביו של ר"ש הבבלי; ר' גרשון ממ"ץ. ותלמידיהם: ר' יעקב [הזקן] בר יקר; ר' יצחק ב"ר יהודה [מורה צדק]; ר' יצחק הלוי [סגן לוי] מגרמיזא, שלושת תלמידים אלו היו רבותיו של רש"י (שו"ת מהרש"ל סי' כט). חכמים אלו כונו בשם "חכמי לותיר" על שם חבל ארץ "לותרינגיה".

ד. השלמה לערך: רש"י

מהדורות רש"י: רש"י מעיד על עצמו, שערך שינויים בפירושו, והוא יצא מידיו לפחות בשתי גרסאות. ב"שם הגדולים" (ע' רש"י) מביא, שרש"י כתב שלוש מהדורות, והמהדורה הנמצאת בידינו היא המהדורה השלישית. ממהדורות שונות של פירושו לתלמוד אנו מוצאים ציטוטים רבים בספר "שיטה מקובצת". כמו כן, במסכת מנחות [פרקים ז-י] ובמסכת בכורות [מדף נז ב ואילך], נדפסו על הדף שתי מהדורות של רש"י. אכן, בחי' שטמ"ק (חולין כג ע"א ד"ה ואמר) כתב, שהפירוש הנדפס במס' מנחות פרקים ז-י, הוא אינו מפירוש רש"י אלא מפירוש רבינו אליקים [ראה בערכו], והיה לו כת"י של פירוש"י שהעתיקו על גליון הש"ס שלו, ונדפס בש"ס וילנא תחת השם: רש"י כת"י. כמו כן על מסכת מועד קטן קיימת מהדורה נוספת של פירוש רש"י, שהודפסה במהדור "עוז והדר" תחת השם: רש"י כת"י, ומובאת רבות בתוס' ובראשונים.

ספרים "דבי רש"י": כמה קובצי הלכה, שיצאו מבית מדרשו של רש"י. ספרים אלו, מבוססים בעיקר על כינוס תורת רש"י שנעשה בידי תלמידו רבי שמעיה ותלמידים אחרים [ועל כן קיים דמיון רב בין חלקים ניכרים מספרים אלו]. מהם: הפרדס; האורה [לבוב תרס"ה, המהדיר צירף לספר קובץ פסקים בשם "איסור והיתר" הדומה מאוד ל"איסור והיתר לרש"י"]; מחזור ויטרי; סדור רש"י; מעשה הגאונים; ליקוטי הפרדס לרש"י.

פי' רש"י לפרק חלק: הדקדוקי סופרים (סנהדרין צב ב אות נ) כתב שאולי הוא פי' לאחד מתלמידי רש"י. במבוא לסנהדרי גדולה (ח"א עמ' 67-68) יחסו את הפי' לחתנו, הריב"ן. עם זאת, הצביעו על כך שהיד רמה הביא בכמה מקומות פי' זה בשם רש"י.

רבותיו של רש"י: רש"י למד בישיבה של "חכמי לותיר", שיסד ר' גרשום מאור הגולה, ואחריו עמד בראשה רבי יעקב בר יקר. ר"י בר יקר היה רבו המובהק של רש"י, רש"י קראו מורי הזקן (סוכה לה ע"ב). לאחר פטירת ר"י בר יקר, בשנת ד'תתכ"ד, למד אצל רבי יצחק בר יהודה, ואחר כך למד אצל ר' יצחק הלוי בוורמייזא (ביצה כד ע"ב). שלושת רבותיו, תלמידי רבנו גרשום, ונמנים על חכמי לותיר. [מדברי רש"י על רבינו גרשם (אוצר נחמד חוברת ב עמ' 175; תשובות חכמי צרפת ולותיר [מילר, וינה תרמ"א] סי' כא ותשובות רש"י [אלפנבין] סי' ע): "רבנו גרשם מאור הגולה שמפיו אנו

חיין כולנו וכל בני גלות אשכנז וכיתים (כנראה איטליה) תלמידי תלמידיו הן". מרש"י ואילך, מוזכר רבינו גרשום כ"מאור הגולה" אצל חכמים רבים מגדולי אשכנז וצרפת.]

ה. השלמה לערך: חכמי פרובינציה

חכמי פרובאנס [חכמי פרובינציה/פרובינציה/פרובינציה], זהו כינוי לגדולי תורה שחיו במשך מספר דורות בפרובאנס, כיום בצרפת, בחלקה אשר ממערב לנהר הרון. מרכזם התקיים בעיר נרבונה. חכמי נרבונה נחשבו גאוני, כעין גאוני סורא ופומבדיתא. אף לוניל ["חכמי לוניל"] השתייכה לפרובאנס. [בתקופת חכמי פרובאנס, צרפת היתה בחלק הצפוני של האזור המכונה בשם זה בימינו, ורק חלקו הדרומי כונה פרובאנס. צרפת ופרובאנס היו ארצות שונות לחלוטין הן פוליטית ולשונית. פרובאנס היתה קרובה מבחינה גאוגרפית הן לצרפת הן לספרד. אף מנהגי יהודי פרובאנס, ובכללם נוסח התפילה, הושפעו משתי ארצות אלו. יש להבחין בין פרובאנס - מחוז מגוריהם של "חכמי פרובאנס" - שממערב לנהר הרון, לבין המחוז הידוע כיום כפרובאנס שממזרח לרון]. המאירי (הקדמה למסכת אבות) כותב, שבנרבונה חיו חכמים לאלפים. כך גם, בחיבורי חכמי צרפת ואשכנז מצויים איזכורים רבים מתורת חכמי פרובינציה ונרבונה. מחכמי פרובאנס: גאוני; רבי משה הדרשן; ר"ף; אשכול; רבי זרחיה הלוי [בעל המאור]; ראב"ד [ובנו ר' יצחק סגי נהור]; ר"י מלוניל; רד"ק; רשב"א; מאירי; רלב"ג.

ו. השלמה לערך: חכמי לוניל

לוניל [בצרפתית: לִינֶל] היא עיר בדרום צרפת, באזור פרובאנס. משמעות שם העיר בצרפתית, היא ירח, ולכן כונתה בפי היהודים "בקעת ירח" או "מגדל ירח". בעיר התקיים מרכז תורני חשוב, שחיו ופעלו בו תלמידי חכמים יהודיים, מהם: בני משפחת אבן תיבון; רבי זרחיה הלוי [בעל המאור]; רבי יהונתן מלוניל [ר"י מלוניל]; רבי אבא מאיר הירחי; רבי אברהם ב"ר נתן [ראב"ן הירחי]; רבי אהרן הכהן מלוניל [בעל "ארחות חיים"]; רבי מנוח ב"ר יעקב [בעל "ספר המנוחה"].

ז. השלמה לערך: ר"י הזקן

ר"י הזקן הוא נינו של רש"י – אמו היא אחות רשב"ם ר"ת וריב"ם, ובתו של ר' מאיר שהיה חתנו של רש"י (ראה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמו). אביו, הוא בנו של ר' שמחה ב"ר שמואל בעל המחזור ויטרי. חמיו, הוא ר' יהודה ב"ר יר"ט ב"ר יהודה [ריב"ן] חתנו של רש"י.

ח. השלמה לערך: ר"י מלוניל

רבינו יהונתן מלוניל נחשב מפרש מובהק ל"הלכות" הר"ף. בדרך כלל הוא מפרש תחילה את כל המשניות של אותו פרק, ולאחר מכן את הגמרא על סדר הלכות הר"ף. בש"ס וילנא צירפו את פירושו לר"ף שעל מס' עירובין, אך הוא חיבר פירוש על מסכתות רבות. חלק מפירושו נדפסו בספרים "חידושי רבינו יהונתן" או "פירושי רבינו יהונתן", וחלק רואים אור בספרים: עמ"ס חולין - ספר "עבודת הלויים"; עמ"ס הוריות - בתוך ספר "חיצוי מנשה"; עמ"ס סוכה - בספר "גנזי ראשונים"; עמ"ס סנהדרין ומכות בספר "סנהדרי גדולה". "נימוקי יוסף" על מסכתות קטנות – אינו מהנמוק"י, אלא מהר"י מלוניל, כמובא בהעמק שאלה (פ' אמור).

ט. השלמה לערך: תוספות

"בעלי התוספות" הוא כינוי למאות תלמידי חכמים שלקחו חלק בכתיבת פירושים, המכונים "תוספות", על 30 ממסכתות התלמוד הבבלי, ועל התורה [ראה נספח י]. הם יצרו ופעלו במשך כמאתיים שנה. בישיבתו של ר"ת היו לומדים כשמונים תלמידים (יש"ש [מהרש"ל] ב"ק הקדמה), ובישיבתו של ר"י הזקן [אחיינו של ר"ת], "היו לומדים לפניו ששים רבנים, שכל אחד ואחד היה שומע ההלכה שהיה מגיד. גם היה לומד כל אחד לבדו מסכתא [שלא היה לומד חברו] והיו חוזרין על פה" (ספר יוחסין מאמר חמישי דורות אחרונים. עוד על דרך לימודם, ראה יש"ש שם). בכל מסכת קיימים כמה קבצי תוספות, מהידועים שבהם: תוס' שאנץ; תוס' ר"ד; תוס' הרא"ש; תוס' טוך; תוס' רבינו פרץ. כולם מקורם בישיבתו של ר"י הזקן. בעלי התוספות היו נושאים ונותנים בדברי הגמ', ויישבו את הסתירות, ואת דבריהם הם רשמו. רשימות אלו הן ה"תוספות" המקוריים. גדולי הדורות שאחריהם [ר' אליעזר מטוך (ראה תרומת הדשן סי' יט), רבינו פרץ, וחבריהם] מיזגו וערכו את החיבורים, וקבציהם הם הנפוצים והנדפסים עם הש"ס. התוספות על מסכתות הש"ס השונות אינם מחכם אחד, כך שניתן למצוא לפעמים שינויים וסתירות [ראה חיים שאל (לחיד"א) א"ח סי' ע]. כתוצאה מכך, אנו מוצאים מהדו' שונות של קבצי תוס' שאין ידוע שם מחבריהם – "תוספות ישנים".

מבעלי התוספות הראשונים: ר' מאיר ב"ר שמואל, חתנו של רש"י. ובניו של רבי מאיר [נכדי רש"י]: ר' שמואל ב"ר מאיר - רשב"ם; ר' יעקב ב"ר מאיר - רבנו תם (ר"ת, מרומרוג וטרוויש), אחיו ותלמידו של הרשב"ם, גדול חכמי צרפת בדורו, מחבר ספר הישר; ר' יצחק ב"ר מאיר - ריב"ם (שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רמו). ר' יצחק ב"ר שמואל (ר"י / ר"י

הזקן מדנפירא), בן אחותם ותלמידם של רשב"ם ורבינו תם [ראה נספח ז], שמו נזכר כמעט בכל תוספות שלפנינו. ר' יצחק ב"ר אשר הלוי (ריב"א), תלמיד רש"י [ותקופה מסוימת תלמיד רשב"ם]. ר' יוסף ב"ר משה (ר"י פורת, מטרווייטש), תלמיד רשב"ם.

מתלמידי ר"ת: ריב"ם, אחיו של רבינו תם; ר"י הזקן (ראה לעיל); ר' יצחק ב"ר יעקב (ר"י הלבן, מפראג שבביהם [=בוהמיה]); ר' יוסף ב"ר יצחק (ר' יוסף בכור שור, מאורליאנש); ר' אליעזר ממין ב"ר שמואל, מחבר ספר יראים; ר' פטר ב"ר יוסף (רבינו פטר), נהרג על קידוש השם במסע הצלב השני; ר' יצחק מארץ הגר [=הונגריה]; ר' שמשון ב"ר יוסף מפלייזא, גיסו של רבינו תם, וסבו של הר"ש משאנץ והריצב"א; ר' יום טוב בן הריב"ן [מפלייזא ופריז], נכדו של רש"י; ר' חיים ב"ר חננאל הכהן (רבינו חיים הכהן, מפריז); ר' משה ב"ר אברהם מפונטייזא; ר' יעקב מאורליאנש (ר"י דאורליינש / דאורלינש), נהרג על קידוש השם באנגליה; ר' יום טוב ב"ר יצחק מיואני, נהרג על קידוש השם באנגליה; ר' משולם ב"ר נתן (רבינו משולם, מנרבונא); ר' יצחק ב"ר מרדכי.

מתלמידי ר"י: ר' אלחנן בנו של ר"י הזקן, מחבר תוספות רבינו אלחנן; ר' שמואל ב"ר אלחנן, נכדו של ר"י הזקן; ר' שמשון ב"ר אברהם משאנץ (ר"ש משאנץ; רשב"א), מחבר תוספות שאנץ ופירוש למשניות זרעים-מועד [ר"ש]; ר' יצחק ב"ר אברהם משאנץ (ריצב"א), אחיו של הר"ש משאנץ; ר' ברוך ב"ר יצחק מגרמייזא [וורמייזא. כיום: וורמס, במדינת ריינלנד פאלץ שבגרמניה], מחבר ספר התרומה; ר' שמשון מקוצי (השר מקוצי); ר' יהודה ב"ר יצחק שירליאון (ר"י שירליאון, מפריז). **מתלמידי ר"י שירליאון:** ר' יחיאל מפריז ב"ר יוסף; ר' משה מקוצי, גיסו של ר' שמשון מקוצי, מחבר ספר מצוות גדול - סמ"ג; ר' יצחק ב"ר משה מבוהמיה ווינה, מחבר ספר אור זרוע, תלמיד הראב"ה, ר"י שירליאון, והשר מקוצי.

חכמי איורא: [או: איברא; איברא]: ר' משה ב"ר שניאור (מהר"ם / ר"מ מאיוורא), תלמיד הר"ש משאנץ, רבו של רבינו יונה גירונדי, מחבר תוספות איורא [במקומות רבים בתוספות שיש מובאות בשם "הר"ם", הכוונה לרבי משה מאיוורא]; ר' שמואל ב"ר שניאור (ר"ש מאיוורא), אחיו של ר' משה; ר' יצחק ב"ר שניאור (ר"י מאיוורא), אחיו של ר' משה. הם מכונים גם "גדולי איורא" - ותוספותיהם מכונים גם "שיטת איורא".

[זמנו של רבי משה מתוארך על פי שו"ת מהרש"ל סי' כט, הכותב שהוא מלך [=עמד בראשות בית המדרש], אחרי פטירת ר"י שירליאון, בשנת ד'תתקפ"ד. החיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים אות י סי' רמא) מונה את רבי משה מאיברא בין תלמידי רבינו תם, על פי כתב יד עתיק שהיה בידו. לדבריו, נמצא שהוא עמד בראשות בית המדרש לעת זקנתו, שכן רבינו תם נפטר בשנת ד'תתקל"א].

חלק מתורתם על סדר קדשים מובא בשטמ"ק. כן הוכיחו, שהתוספות עמ"ס ברכות, נדרים, נזיר, ערכין ותמורה – הן תוספות איורא. כמו כן, יצאו לאור תוספות איורא על מסכת סוטה (מכון הרי פישל [ירושלים תשכ"ט], והוצאת מוסד הרב קוק [ירושלים תשס"ח]). כן הוכיחו, כי החיבור שנדפס בגליון הש"ס עמ"ס סוטה בשם "תוס' שאנץ", אינו אלא תוס' איורא (שם במבוא). קיימת השערה, כי התוס' ישנים עמ"ס יבמות [נדפסו בגליון הגמ', ותוס' ישנים עמ"ס ב"ב [מצויינים פעמים רבות ב"רזא דשבת], ונדפסו בספר הזכרון "עולת שלמה"], יצאו מבית מדרשם של חכמי איורא. ברם, התוס' ישנים למס' יומא שנדפסו על גליון הגמ' הם אינם לחכמי איורא, על יחוסם ראה נספח יב.

בתקופת חכמי איורא היו ר' יעקב מקינון (ראה שו"ת רמ"א [מהדו' זיו, ירושלים תשל"א] סי' מז בהערה, שהיה בתקופת חכמי איורא, ורבינו פרץ היה תלמידו. אולם ראה ריטב"א שבת כה ע"ב: "העיד ר' יעקב מקינון ז"ל על ריב"א", ואם כן לכאורה היה בתקופה מוקדמת יותר), ור' נתנאל מקינון (ראה איסור והיתר לרבינו ירוחם סי' מה: "שאל ר' שמואל מאיברא את ר' נתנאל מקינון").

מהבולטים שבבעלי התוספות בפרובאנס [=דרום צרפת של ימינו, ובפי היהודים מכונה פרובינצא (פרובינצא / פרובינציה), צרפת ופרובאנס היו ארצות שונות לחלוטין]: ר' יהונתן ב"ר דוד הכהן מלוניל (ר"י מלוניל), תלמיד ר' מאיר הלוי מיגאש [בנו של הר"י מיגאש] ור' משה מנרבונא [תלמידו או חברו של הראב"ד], עמד בקשר עם האחים הר"ש משאנץ והריצב"א, מחבר "פירוש רבנו יהונתן" על הרי"ף.

בעלי תוספות נוספים שהיו באשכנז: ר' יעקב ב"ר יצחק הלוי (יעב"ץ), היה בזמנו של רש"י (שו"ת מהרש"ל סי' כט); ר' אליעזר ב"ר נתן (ראב"ן), מחבר ספר אבן העזר; ר' שמואל ב"ר נטרונאי, חתנו של הראב"ן; ר' יואל ב"ר יצחק הלוי, חתנו של הראב"ן; ר' אליעזר ב"ר יואל הלוי (ראב"ה), נכדו של הראב"ן, בעמח"ס אבי העזרי; ר' שמחה משפירא; ר' שמואל החסיד ב"ר קלונימוס הזקן משפירא, אביו של ר' יהודה החסיד; ר' יהודה ב"ר שמואל (ר' יהודה החסיד), מחבר ספר חסידים; ר' אלעזר ב"ר יהודה מגרמייזא [וורמייזא], תלמיד ר' אליעזר ממין ור' יהודה החסיד, מחבר ספר הרוקח; ר' יצחק ב"ר מרדכי (ר"י בר מרדכי, מפראג שבבוהמיה ומריגנשבורג שבאשכנז), תלמיד ריב"א ור"ת; ר' אפרים ב"ר יצחק מריגנשבורג; ר' מאיר ב"ר קלונימוס משפירא; ר' יהודה ב"ר קלונימוס משפירא.

מאחורני בעלי התוספות שערכו קבצי תוספות: ר' אליעזר מטוך ב"ר שלמה, אחיינו של ר' חזקיה ממאגדבורג, עורך רוב התוספות שבדפוס התלמוד; ר' יצחק מקורביל (ר"י מקורביל), מחבר ספר מצוות קטן - סמ"ק; רבנו פרץ מקורביל (ר"ף, מהר"ף, ש[=מורינו הרב פרץ שיחיה]), תלמיד ר' שמואל מאיוורא ור' יחיאל מפריז ור' יעקב מקינון, ותלמיד חבר ובן עירו של ר' יצחק מקורביל בעל הסמ"ק, עורך של התוספות שבדפוס התלמוד; ר' מאיר בר [=ב"ר] ברוך (מהר"ם מרוטנבורג); ר' אשר ב"ר יחיאל (רבינו אשר בר' יחיאל, רא"ש), תלמיד מהר"ם מרוטנבורג.

י. השלמה לערך: בעלי התוספות על התורה

ספרי בעלי התוספות עה"ת, הם חיבורים או ליקוטים מבעלי התוספות, החל מראשוני בעלי התוספות - נכדי וניני רש"י ותלמידיהם - ועד האחרונים, ביניהם: אמרי נועם (קושטא ש'); אוצר טוב (חידושים מהר"ד = רבינו ישעיה דטראני, ברלין תרל"ח); ברכה משולשת (לר"ד, לונדון תשי"ט); בעלי התוספות על התורה (ירושלים תשל"ה, ורשה תרל"ו); ברכת אברהם (ה"ל ליובל השבעים של ר"א ברלינר); גימטריאות (לרבינו שמשון, נדפס בשפתי כהן [לר"מ הכהן, ונציה ס"ה] בסוף כל פרשה); דעת זקנים; הדר זקנים (נד' על פי תוספות הרא"ש [אינן לרא"ש]); ספר הגן (לר' אהרן ב"ר יוסי הכהן, ניו יורק תשל"ג); חיצו מנשה (ליקוט מחכמי ספרד צרפת ואשכנז); חזקוני; טעמי מסורת המקרא (למהר"ם מרוטנבורג, נד' בתשובות ופסקים ומנהגים למהר"ם מרוטנבורג, ירושלים תשי"ז); יוסף המקנא (לר"א אופיצאל [=סוכן ההגמון], תלמיד רבינו יחיאל מפריז. בספר הובאו גם תשו' של רבינו צדוק הכהן); מושב זקנים; מנחת יהודה (ורשא תרל"ו); פירוש בעל הטורים עה"ת (בני ברק תשל"א); פירוש הטור הארוך עה"ת (ירושלים תשכ"ט); פירוש התורה לר"י החסיד (ירושלים תשל"ה); פירוש התורה לרבינו אפרים; פירוש התורה של רבינו אפרים (ויהנסבורג תשי"י); פירוש הרוקח עה"ת; פירוש רשב"ם עה"ת; פירוש רבי יוסף בכור שור; פשטים ופירושים (לרבינו יעקב מווינא, מגנצא תרמ"ח); פירוש התורה לר' חיים פלטיאל (תלמיד חבר למהר"ם מרוטנבורג, ירושלים תשמ"א); פענח רזא; רבותינו בעלי התוספות (כולל את פי' דעת זקנים, פי' הריב"א, ופי' ר"ע מברטנורא, ורשא תרל"ו). החיבור מופיע בחומשים שונים; תוספות הרא"ש עה"ת (ליוורנו ת"ר. יש שכתבו שאין זה רבינו אשר ב"ר יחיאל – הרא"ש, אלא זהו רבי אשר נוסף שהיה חי בתקופת הרא"ש); תוספות השלם (ירושלים תשמ"ב). כן מצויים בספרים רבים, ליקוטים שונים מבעלי התוספות, חלקם נוספו מכת"י. החיד"א הביא ליקוטים מדברי התוספות בספריו: חומת אנ"ך; נחל קדומים; פני דוד.

יא. השלמה לערך: ספר הישר

כמה שיטות יש בייחוסו של ספר הישר – מוסר והשקפה: א. לרבינו זרחיה היוני, בן דורו של הרמ"ה (דרך חיים [עמ' רמ במהדור' אהבת שלום]; שם הגדולים [לחיד"א] מערכת גדולים ע' ר' זרחיה, ומערכ"ס ע' ספר הישר; שו"ת חת"ס ח"ו סוס"י פו); ב. לרבינו תם [מרומברג] (צור המור סוף פ' נצבים. היחוס הנפוץ, הובא בשם הגדולים שם); ג. לרבינו תם מאורליאנש (שפתי ישנים אות י 91; שם הגדולים מערכת ספרים שם, בשם סדר הדורות); ד. לרז"ה בעל המאור (שם הגדולים מערכת גדולים שם, בשם א"א).

יב. השלמה לערך: תוספות ישנים עמ"ס יומא

על זהות מחבר תוס' ישנים עמ"ס יומא, נאמרו דעות שונות: יש אומרים - תוספות שאנן, ר' שמשון משאנן (תרומת הדשן סי' נח [בהגהה], צד, פסקים סי' סב; שם הגדולים [לחיד"א] ספרים ע' תוספות ישנים, ובמחזיק ברכה או"ח סי' רצא אות ח, וביוסף אומץ סי' קא). אחרים אומרים - ר"מ מקוצי, בעל הסמ"ג (לוית חן [על ראבי"ה, תרמ"ב קרקוב] השמטות ברכות ב ע"ב, והוכיח כן מהלשון "רבינו חיים אבי אמי", שכן ר' חיים כהן היה אבי אס הסמ"ג; אוצר הגדולים ח"א עמ' קנח; בית אהרן [לר"א מגיד] ח"ח עמ' רפח-רפט; מבוא לתוספות ישנים מכת"י, שנת תשנ"ג).

יג. השלמה לערך: רבינו פרץ

רבינו פרץ היה מבעלי התוספות, פירושו מובאים רבות בתוספות עה"ש"ס. כן כתב את "הגהות רבינו פרץ" על הספרים: ספר מצוות קטן [סמ"ק]; תשב"ץ - קטן; אבן הראשה [ס' קיצור מהראב"ן, נמצא בכת"י]. תלמידיו אספו את פירושו ופסקיו בספר "תוספות רבינו פרץ". סדר הגט שלו הועתק בכל בו סי' עו. מרביתו: האחים "רבותינו מאיוורא" [ר' משה, ר' שמואל ור' יצחק, בני ר' שניאור מאיברא]; ר' יחיאל מפריז [יש שטעו וכתבו שר' פרץ הוא בנו]; ר' יצחק מקורביל, בעל הסמ"ק. רבינו פרץ עמד בראש ישיבה בקורביל [יש שכתבו, שאחר פטירת ר"י מקורביל בשנת ה'מ, התמנה ר"פ לעמוד בראש ישיבתו], מתלמידיו: המרדכי; ר' חיים ב"ר שמואל אבן דוד, בעל "צור המור". [בין אחיו אנו מוצאים את ר' יוסף (תוס' סנהדרין כח ע"א ד"ה כיון, ותמורה לא ע"א ד"ה מלא; שו"ת הרשב"א ח"ד סי' פח).]

יד. השלמה לערך: מרדכי

הספר קיים בכמה מהדורות: מהדורת בני אושטרייך [=אוסטריה] ה"מרדכי הארוך" [או "מרדכי ישן"], ובני ריינוס [=גרמניה] ה"מרדכי הקצר". מהדורה שלישית היא מהמרדכי של ריינוס, שבה הוכנסו תוספות רבות מתוך המהדורה הארוכה, כהגה"ה [קושטא רס"ט], הגהות אלו נקראות "הגהות מרדכי". מהדורה זו נדפסה בספרי הש"ס. פוסקי אשכנז [כגון, תרומת הדשן והב"ח], מרבים להביא מהמרדכי הארוך [אושטרייך], ומייחסים לו חשיבות על פני המרדכי של ריינוס. עוד על תולדותיו וחיבורו, ראה: "סיני" שנים טז-טז; מרדכי השלם, מכון ירושלים, במבוא לכרכים השונים. את "הגהות מרדכי" חיבר ר' שמואל שליצט. כמו"כ חיבר בשנת ה'קלו "קיצור המרדכי", ויש שמשערים שאף המרדכי על הלכות קטנות מיוחס אליו. [בתו של ר' יחיאל מפאריס היתה אשתו של המרדכי]. המרדכי לפרק ערבי

פסחים ניכר שאינו שייך לחיבור המרדכי, אלא הוא קובץ תוספות. יש מי שהעלה השערה, שבהיותו תלמידו של רבינו פרץ ערך גם הוא קובצי תוספות לפניו, והוא שנכנס בטעות לתוך חיבורו בפרק ערבי פסחים.

טו. השלמה לערך: רשב"א

חידושים שיוחסו בטעות לרשב"א: שו"ת הרשב"א סי' תתכט-תתעט, אינן לרשב"א אלא ליקוטים מקדמונים, רובן למהר"ם מרוטנבורג. במהדורות הישנות של חי' הרשב"א, החי' עמ"ס סוכה הם של הריטב"א, והחי' עמ"ס כתובות הם של הרמב"ן. חידושי הרשב"א עמ"ס מנחות, אינן לרשב"א (ידיעות נכבדות לר' אלחנן וסרמן [נד' בתחילת קובץ הערות]) ומכונים "המיוחסים לרשב"א". יש אומרים, שחיברם תוס' ר"ד (דקדוקי סופרים בסוף הקדמה לברכות; ר"א וסרמן, בשם חפץ חיים). ויש אומרים, שראשי התיבות רשב"א הם: רבינו שלמה ב"ר אברהם מן ההר רבו של רבינו יונה (אגלי טל מלאכת דש ס"ק כד [אות יד]; ר"א וסרמן, בשם ר' יהושע מקוטנא). אחרים משערים, שחידושים אלו הם מרבי פרץ הכהן (הר' אריאלי, עלי ספר חט"ז עמ' 149-150; ר"מ גוטסנדה במבואו) [על אודותיו ראה ע' "חידושי רבינו פרץ"].

בחידושי הרשב"א עמ"ס שבועות מהדו' ר"א סופר (ירושלים תשכ"ה), ישנם דברים שאין במהדו' זכרון וקוק. וראה בהקדמת המהדיר שם, שספרי הרשב"א, הן החידושים הן התשובות, קוצרו מכפי שהיו בתחילה. וראה הקדמת המהדיר לשו"ת הרשב"א, כת"י רומא [מהדו' רש"י הבלין], שתשובותיו של הרשב"א עברו עריכה ועיבוד.

טז. השלמה לערך: מאירי

המאירי בחיבורו "בית הבחירה" קורא למחברים שמביא, בתארים סתמיים ללא שם. נציג בזאת את המרכזיים: גדולי הרבנים - רש"י; גדולי המחברים - רמב"ם; גדולי הפוסקים - ר"ף; גדולי המגיהים - ראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם; גדולי המפרשים - ראב"ד בספריו; אחרוני הרבנים - רבינו תם / שאר בעלי התוס'; חכמי הצרפתים - רש"י / רשב"ם / ר"ת / תוס'; גדולי חכמי צרפת - ריב"ן; גדולי / חכמי הדורות - רמב"ן / השלמה / רבינו יונה; גדולות הדורות / גדולי / חכמי הדורות שלפנינו - השלמה; גדולי / חכמי הראשונים שבקאטאלוניה - בעל המאור; גדולי הדור [שלפנינו] / גדולי / חכמי האחרונים קאטאלוניה - רשב"א; גדולי מפרשי הלכות - ר"י מלוניל; גדולי קדמוניו [שבנרבונה] - ר"א אב"ד בעל האשכול; גאוני הראשונים / ראשוני הגאונים - בה"ג / רב האי גאון / רבינו חננאל; גאוני ספרד - ר"ץ גיאת / ר"י מיגאש / רבינו אפרים; גאוני ספרד הראשונים / גאוני הראשונים שבספרד - רבינו חננאל [עפ"י רוב]; חכמי פרווינשא/פרווינצא / אחד מן המחברים - בעל העיטור (ראה: ר"א סופר בהקדמה לבית הבחירה ב"ב; ר"ש לנגה ור"ק שלזינגר בהקדמה לבית הבחירה ביצה; ר"ח סופר בצפונות ט עמ' סח; ר"מ הרשור בהקדמה להשלמה בגני ראשונים סוכה; ר' פרידמן במבוא לר"י מלוניל ב"ק).

יז. השלמה לערך: ריטב"א

חידושים שיוחסו בטעות לריטב"א: חי' הריטב"א למס' גיטין [שנדפסו בעבר ע"ש הריטב"א], במהדו' מוסד הר' קוק יוחסו לרבנו קרשקש וידאל, אולם כבר ערר על כך ר"ש רפאל במבוא לחי' הריטב"א עמ"ס חולין, וצידד שהפי' אמנם אינו לריטב"א, אך הוא יצא מבית מדרשו. בריטב"א עמ"ס גיטין - מהדו' מוסד הר' קוק, צורף פירוש מכת"י המיוחס לריטב"א [נקראו על ידי הנמוק"י וראשוני האחרונים בשם חי' הריטב"א], אך הוא שונה מסגנונו של הריטב"א, ונראה שלא יצא מתחת ידי מחבר אחד, אלא הוא כמלאכת ליקוט. גם עמ"ס בבא מציעא, נמצאו שתי מהדורות המתעטרות בשמו של הריטב"א, על כך ראה במבואות לחי' הריטב"א עמ"ס בבא מציעא מהדו' מוסד הר' קוק.

יח. השלמה לערך: ר"ן

מצאנו חידושי הר"ן שיוחסו בטעות לקדמון אחר, וכן חידושים שיוחסו בטעות לר"ן, כדלהלן. חידושי הר"ן עמ"ס שבת יוחסו בטעות לריטב"א, למן שנת ה'תקס"ו ועד ימינו, וכך גם כמה מגדולי האחרונים התייחסו לחי' אלו [כגון המהר"י בי רב, המשנ"ב והחזו"א]. אולם כבר הוכיחו שהם לר"ן, ובהתאם לכך במהדו' מוסד הר' קוק נדפסו בשם חי' הר"ן. מנגד, הפי' שנדפס כחידושי הר"ן לשבת [ווארשא תרכ"ב, ב"ב תשמ"א] שקיבל את הסכמת ביה"ד הספרדי בירושלים, אינו לר"ן. בהתאם לכך, יש שנהגו לכנותו בשם "שיטה להר"ן" [כשם שנדפס בראש החיבור] או "מיוחס לר"ן". כמו כן, חידושי הר"ן למס' סנהדרין, אינם לר"ן אלא לקדמון שחי אחריו (ר"א וסרמן ב"ידיעות נכבדות"). וראה במבוא של ר"י זק"ש [סנהדרי גדולה כרך ז] שמצדד שהם יצאו מתחת ידי הר"ן.

ספר "דרשות הר"ן", הוכיחו שהוא חיבורו של הר"ן, אך בעבר היו שייחסו אותו לתלמיד הרמב"ן, או לבן הרמב"ן, הרחבה על כך ראה במבוא של רא"ל פלדמן ל"דרשות הר"ן" [מהדו' מוסד הר' קוק].

יט. השלמה לערך: שערי אורה

על אודות תקופת ספר שערי אורה לר"י גיקאטיליא, נאמרו דעות שונות: יש אומרים, שקדם מעט לריקנאטי (לבוש אבן יקרה, הקדמה. כעין זה, מעתיקי כת"י פירנצה ורומא ציינו את תאריך השלמת העתקת הספר - בשנת ה'פו'); ויש אומרים, שהיה

בזמן ר' יהודה בן הרא"ש, והיה חי בשנת ה'ק' (קורא הדורות פ"ג [עמ' צג במהדור' אהבת שלום], הובא בשם הגדולים [לחיד"א] מערכת ספרים ע' שערי אורה); אחרים אומרים, שהיה ממגורשי ספרד (שם הגדולים שם; ראה סדר הדורות ע' ה' אלפים ר"ן). אולם, ראה ספר מאירת עינים לר"י דמן עכו (פ' תרומה [עמ' קנג]), שהיה חי סביב שנת ה' ס"ה שאז העידו לפניו על אמיתות הזוהר, שהביא את הספר שערי אורה. כן ראה תשב"ץ (ח"ג סי' קפד), שכידוע נפטר כחמישים שנה לפני גירוש ספרד, שציטט ספר זה. וכמו כן, ר' יעקב חייט שהיה ממגורשי ספרד, בהקדמה לפירושו על "מערכת האלוקות" [מיוחס לרבינו פרץ], פרט את ספרי הקבלה הקדמונים, כגון הרמב"ן והריקאנטי, ובתוכם את ספרי ר"י גיקאטיליא.

כ. השלמה לערך: אלפא ביתא

ייחוס ספר אלפא ביתא לר' יום טוב ליפמן, הוא מפורש - חתום בכתבי יד שבראש ספרו. אכן, בעבר רבו יחסוהו למחברים שונים, כדלהלן: א. יש שכינהו סתם ברוך שאמר, המדקדקים יותר קראו לו ברוך שאמר האחרון, או שיחסוהו לר' יצחק ברוך שאמר (ב"י אר"ח סי' לו; שם הגדולים מע' ספרים ע' ברוך שאמר) [לשיטתם הוא מצאצאי ר' שמשון ברוך שאמר, אודותיו ראה ע' ברוך שאמר]. ב. יש שחילקו את הספר לשנים, את הא-ב הראשונים יחסו לברוך שאמר, ואילו את האחרונים למחבר האשכול. ג. אחרים (מגן גיבורים בהקדמה לתיקון סופרים) העלו השערה שהוא מיוחס לראב"ד בעל האשכול. ד. יש שייחסוהו לר' שמשון בעל ה"ברוך שאמר", שחיברו כ"ספר קיצור' לדינים העולים מספרו.

כא. השלמה לערך: רמ"א

הגהות הרמ"א: כל ספר שלמד בו, הגיה הרמ"א וכתב עליו הערות, לדוגמה, אנו מוצאים שהאשר"י [רא"ש], קראקא ש"ס"ב, "הוגה מתוך ספרי האשרי של מהר"ר משה איסרלש ז"ל, ממש מכתבת ידו". כן נדפסו הגהותיו על ספר איסור והיתר, בשם "יד רמ"א" [לבוב תרכ"ו]. כמו כן הגהות לס' שחיטה ובדיקה למהר"י ווייל. ישנן גם הגהות על המרדכי המיוחסות לרמ"א, והמ"ל מודיעים שהעתיקום ממש "מכתב יד קדשו של רבנו". הגהות אלו מוזכרות גם בדברי המהרש"ל אל הרמ"א (שו"ת הרמ"א סי' סז): "כי בהיותי מגיה המרדכי, שלחתי אחר המרדכי של גיסך האלוף ה"ה הר"ר אליהו שהוגה מתוך כתיבת ידך". [אכן, יש טוענים ש"הגהות הרמ"א על המרדכי", מבוססות ברובן על מה שרשם רבי צבי הירש שור בשולי גליון המרדכי שלו. רבי נפתלי צבי הירש ב"ר משה אפרים שור - הירש עלזישר - היה תלמיד מובהק לרמ"א, ויחד עם חותנו ר' ישראל ב"ר שלום שכנא מלובלין, כתב חידושים והגהות על המרדכי. נזכרים חידושים משמו גם בחידושי "אנשי שם" על המרדכי]. כמו כן, כתב הרמ"א פירוש על הזוהר, וכן הוסיף הגהות על מאמר ד מפרק י"ח של ספר "יסוד עולם", שחברו אל ספר ה"יוחסין". הוא גם כתב הגהות על גיליונות המזרחי, שנדפסו בשם "קרני ראם". חלק קטן מהגהותיו על ה"מורה נבוכים" ומפרשיו, נדפס על ידי רבי יוסף כהן צדק בחיבורו "אוצר חכמה", בשם "תועפות ראם".

שם משפחתו: רבי משה איסרליש, או: איסרליס. הוא נולד בקראקא לאביו רבי ישראל איסרל, ומכאן שם משפחתו "איסרליש". הוא היה חותם בכתב חסר: "נאום משה בן לא"א מורי כמר ישראל שלי"ט, הנקרא משה איסרלש מקראקא" (שו"ת הרמ"א סי' נב ועוד). אכן פעמים שהיה מאיית את שם המשפחה איסרלז (ראה שם סי' ס).

שנת לידתו ופטירתו: על פי האגדה, הרמ"א חי ל"ג שנה, נפטר בל"ג בעומר, בשנת של"ג, חיבר ל"ג ספרים, וספרו לפני מטתו ל"ג מעלות ומדות טובות ממדותיו. אך כבר הוכיחו כי הרמ"א נישא לפני שנת ש"ב, בה לפי האגדה הנ"ל היה רק בן שתים עשרה. יתירה מזו, בשנת ש"י - בה לפי האגדה הנ"ל היה רק בן עשר - אנו מוצאים אותו כבר מפורסם כפוסק מומחה, אשר נדרש לחוות את דעתו, בענין ספרי הרמב"ם עם הגהות מהר"ם מפאדובה שהודפסו בגניבה על ידי מדפיס נוסף (שו"ת הרמ"א סי' י). כמו כן, אמו נפטרה ב' בטבת ש"ב, ובשנה זו כותב הרמ"א בספרו "דרכי משה" (י"ד סי' שצא אות ב): "וכבר היה מעשה על ידי בהיותי אבל על אמי ז"ל, וברכתי ברכת אירוסין תחת החופה, כדרך שרב העיר מברך ברכת אירוסין". [ברבעון תלפיות (שנה ד חוברת ג-ד מאמר הרמ"א, עמ' תשמח-תשמט) הוכיחו, שהתמנה לרב בקראקא בשנת ש"י בערך. בפנקס ועד ארבע ארצות נכתב בטעות: "הרמ"א החל להרביץ תורה בקראקא בשנת ש"ג". בספר בית ישראל בפולין (בעריכת י' הלפרין), כותב פרופ' בלבן, כי נתמנה לרב בשנת ש"ז. אך רבי חיים ב"ר בצלאל כותב, שלמד יחד עם הרמ"א בישיבת רבי שכנא עד שנת ש"ט].

ממקורות שונים עולה כי גילו האמיתי בפטירתו נע בין ארבעים ושתים לחמישים ושתים שנה. כך או כך, תאריך פטירתו הוא ב"ח באייר - ל"ג בעומר - שנת של"ב, כפי שנכתב על מצבתו שבקרקוב. [ברם, ראה ט"ז (אר"ח סי' תכ ס"ק א) שכתב: "בשנת של"ג שנפטר רמ"א ז"ל ביום ל"ג בעומר". ונראה שנפלה טעות סופר בשנת הפטירה].

כב. השלמה לערך: רבי חיים ויטאל

ספר הדרושים; ספר הכוונות; ספר הליקוטים: בשנת ה'שמ"ז שהה רח"ו בבית אחיו ר' משה ויטאל, לפתע חלה ושכב ללא הכרה משך שנה שלימה, ר' יהושע בן-נחן [אב"ד צפת, שהיה גם עשיר] פנה אז אל ר' משה בבקשה שיוציא לו את הכתבים בערמה, והוא הוציא לו 600 דפים [ת"ר ניירים]. הרב בן-נחן שכר 100 סופרים ובמשך

שלושה ימים העתיק כל אחד 6 דפים. מיד עם סיום ההעתקה התעורר רח"ו וחזר לבריאותו. מההעתקות אלו סידרו חכמי ארץ ישראל, את שלושת הספרים הנ"ל.

ספר הכוונות: בשנת ה'ש"פ [שנת פטירת רח"ו], הדפיס ר' משה טרינקי גם הוא "ספר הכוונות", הספר אינו דומה במתכונתו ל"ספר הכוונות" של חכמי ארץ ישראל. המחבר עצמו לא מציין מאיזה מקורות ליקט את הספר, אך ככל הנראה היו בידו גם כתבי הרח"ו מה"ת"ר ניירים" וגם מכתבי שאר תלמידי האר"י ששרדו.

מהדורות כתבי רח"ו: כתיבתו של רח"ו מסווגת לתקופות: הכתיבה הראשונה כוללת את "קונטרס הקיצור". כולל מה שכתב עם שמיעתו מרבו האר"י וגם מה שסדר והרחיב אחר כך. כתיבה זו נקראת [בשפת המקובלים]: "ספרי המהדורה קמא" או בקיצור "מ"ק". בשלב שני, כתב רח"ו מסכת מסודרת של כל סדר האצילות, סדר הנבואה ורוח הקודש, וסדר הגלגולים, על פי עיונו בדברי רבו והכרעותיו. כתיבה זו נקראת: "ספרי המהדורה בתרא" ובקיצור "מ"ב".

כמה שנים לאחר פטירתו נמצאו חלק גדול מהכתבים של הכתיבה השלישית שצויה רח"ו לגנוז, הם הגיעו אל ר' אברהם אזולאי, והוא העבירם לר' יעקב צמח שערכם. ר"י צמח סידר את הכתבים לחמשה ספרים: קהילת יעקב; עולת תמיד; אדם ישר; אוצרות חיים [דרושי "אדם קדמון"]; זהר הרקיע [ביאורים בספר הזוהר]. בשלב מאוחר יותר, ערך רבי מאיר פאפירוש את הכתבים - מכל הכתיבות והמהדורות שקדמו לו - לספר מסודר, ראה בערכו [ע' אור צדיקים, ונספח כג].

כג. השלמה לערך: אור צדיקים

כאמור בהערת השוליים, רבי מאיר פופרש סידר את כתבי האר"י, שהיו מחולקים לכתיבות השונות [על כך, ראה נספח כב], וחילק אותם לשלושה ספרים: דרך עץ חיים [הוא "עץ חיים"], פרי עץ חיים, ונוף עץ חיים. משני האחרונים נדפסו חלקים תחת שמות שונים, כדלהלן. פרי עץ חיים ענף שני - טעמי המצוות, נדפס ב"ליקוטי תורה". נוף עץ חיים: נוף ראשון, רובו נדפס ב"זהר הרקיע"; נוף שני, הוא "ליקוטי תורה" הנ"ל; נוף שלישי, נדפס ב"ליקוטי הש"ס"; נוף רביעי, הוא "ספר הגלגולים".

כד. השלמה לערך: קונטרס ר' חיים יונה [עלה דיונה]

על אודות שמו של אביו: בספר "קונטרס ר' חיים יונה" מופיע שמו "יהושע פייבל" בלבד. וכעין זה בהסכמה לספר קיקיון דיונה, כותבים את שמו "יהושע המכונה פייווילען". ברם, בשער ספרו של אביו "תקע שופר", מופיע: "יחזקיה יהושע פייבל", וכך הוא עצמו חותם בפתח דבריו שם. מאידך, בספריו של הנכד: שו"ת גור אריה יהודה; אילת אהבים; יעלת חן, מופיע שמו "יחזקאל פייבל" [יתכן שיחזקיה הוא יחזקאל - ההבדל הוא השימוש בשם קודש שחותם את השם]. ב"תפארת אבות" [הר"ל לשמחת בית ויז'ניץ-ספינקא תשנ"ט] מובא שהדברי חיים מצאנז, קרא לבנו בכורו יחזקאל שרגא על שמו [ציינו שם ל"רביה"ק מצאנז" ח"ב עמ' א].

כה. השלמה לערך: הגר"א

ר' אברהם בנו של הגר"א [נפ' ה'תקסט], תלמיד מובהק לאביו, הוציא חלק מספרי אביו עם הערות וחיבורים משלו. על אודותיו ועל חיבוריו, ראה בערכו. בהקדמת ביאור הגר"א לשו"ע ערכו בני הגר"א רשימה של כמה מבחירי תלמידיו. תלמידו, ר' מנחם מנדל משקלוב שימש את הגר"א בשתי שנותיו האחרונות. הגר"א חיבבו מאוד, וגילה לו דברי תורה רבים, חלקם בתורת הקבלה. אחרי פטירת הגר"א, נטל על עצמו את מלאכת סידורם והבאתם לדפוס של כתבי הגר"א, יחד עם בניו של הגר"א. על אודותיו ועל חיבוריו, ראה בערכו. יצוין כי על הספר "קול התור", שייחסוהו לר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א, התעורר פולמוס גדול, בטענה כי המסורות המובאות בו בשם הגר"א אינן אמיתיות [ר"מ שטרנבוך נמנה על המתנגדים, ומאידך ר"ח פרידלנדר נמנה על המצדדים במקורותיו].

כו. השלמה לערך: יביע אומר

רבי עובדיה יוסף, נקרא בשמו הפרטי: עובדיה, וכמרבית יהודי עיראק אשר נקראו בשמם ובשם אביהם ללא המילה "בן" היה שמו "עובדיה עובדיה". מסורת זו לא נמשכה בארץ ישראל, כך ששם האב הפך לשם המשפחה - ואכן שם משפחת אחיו של הגר"י: עובדיה. ברם, הגר"י בחר את שם משפחתו: יוסף. לטעם בחירה זו, מסתובבות שמועות שונות, מהן: על שם מרן רבי יוסף קארו; על שם הבן איש חי; מפני ששמו הפרטי של הרב זהה לשם המשפחה שלו, בחר ב"יוסף", שפירושו "להוסיף עוד עובדיה". אולם יש אומרים, כי שמו הפרטי של הרב הוא "עובדיה יוסף", וכדי שלא יקראו לו עובדיה יוסף עובדיה, לכן הסיר את שם המשפחה שלו ועשה את השם שלו למשפחה. [ולכן כשהזכירוהו לרפואה וכו' אמרו "עובדיה יוסף בן ג'ורג'ה"].

כז. ר' שלמה הלוי בובר [באבער], ב"ר ישעיהו אברהם – לידה: ה'תקפז, פטירה: ה'תרסו

ר"ש בובר היה חוקר ומהדיר של מדרשים רבים, מהם: תנחומא ישן; לקח טוב [פסיקתא זוטריתא]; שכל טוב; מדרש אגדה; אגדת בראשית; ליקוטים ממדרש אבכ"ר; ליקוטים ממדרש אלה הדברים זוטא; פסיקתא דרב כהנא; מדרש תהילים [שוחר טוב]; מדרש משלי [שוחר טוב]; מדרש שמואל [שוחר טוב]; מדרש זוטא; מדרש איכה; ספרי דאגדתא למגילת אסתר [כולל שלושה מדרשים: מדרש אבא גוריון, מדרש פנים אחרים ומדרש לקח טוב]; אגדת אסתר.

כמו כן ההדיר ספרי ראשונים רבים, מהם: ספר האורה, המיוחס לרש"י; סידור רש"י; שיבלי הלקט; אגור [הוספות ותיקונים לספר הערוך]; פשר דבר [פירוש לרס"ג על תשעים מילים במקרא]; שערי ציון [היסטוריה על הספרות התורנית, לר' יצחק ב"ר יעקב לאטש מפרובנס]. מספריו: אנשי שם; יריעות שלמה; קריה נשגבה.